

Тема. О.С.Пушкін. Дитинство і юність поета. Уславлення лицейської дружби й вірності ідеалам у вірші «19 жовтня 1825 року».

Мета: розширити й поглибити знання учнів про особистість і творчість видатного російського поета Олександра Сергійовича Пушкіна, розкрити роль лицейської дружби в житті й поетичному спадку митця; здійснити цілісний аналіз вірша «19 жовтня 1825 року», приділивши головну увагу з'ясуванню настрою і стану ліричного героя та засобам уславлення дружби й вірності; сприяти формуванню розуміння цінності дружби, ролі учнівських років у житті людини.

Обладнання: портрет О.С.Пушкіна, фрагменти навчального фільму «Пушкін. Лицейські роки», Презентація «Біографія Пушкіна», аудіозапис «А.С. Пушкін. «19 жовтня» (читає І.Смоктунівський).

Перебіг уроку

*Друзья мои, прекрасен наш союз!
Он как душа неразделим и вечен —
Неколебим, свободен и беспечен,
Срастался он под сенью дружных муз.
Куда бы нас ни бросила судьбина,
И счастье куда б ни повело,
Всё те же мы: нам целый мир чужбина;
Отечество нам Царское Село.
Олександр Пушкін*

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. Чи замислюємося ми, коли вперше в нашу свідомість входить ім'я видатного російського поета й письменника Олександра Сергійовича Пушкіна? Мабуть, ні, тому що вже з перших років життя назавжди нашими супутниками стають казки Пушкіна, у роки шкільного учнівства ми знайомимося з окремими аспектами його творчого генія. Три зустрічі з Пушкіним та його творами дарує нам курс «Зарубіжна література». Наша перша зустріч вже відбулася в 5 класі. Пригадайте, які твори Олександра Пушкіна нам вже знайомі? (Вступ до поеми «Руслан і Людмила» («Край лукомор'я дуб зелений...») і казки Пушкіна: «Казка про рибалку і рибку» та «Казка про мертву царівну й сімох багатирів».)

Проведемо вікторину, яка допоможе нам пригадати вивчене й комфортніше увійти знову у світ творчості геніального поета.

Бліц-вікторина

- Який твір Пушкіна став першою літературною казкою у його доробку? (Поема-казка «Руслан і Людмила».)
- Хто познайомив Олександра Сергійовича з фольклорною казкою? (Няня Орина Родіонівна та бабуся Марія Олексіївна.)
- Як Пушкін відгукувався про російські народні казки? («Что за прелесть эти скази! Каждая есть поэма!»)
- Що уславив Пушкін у вступі до поеми «Руслан і Людмила»? (Російську народну казку.)
- Визначте головну думку вірша «Край лукомор'я дуб зелений...». Підтвердьте текстом. (Це думка про втілення у фольклорних казках російського національного духу, народних уявлень про добро і зло. «Там русский дух! Там Русью пахнет!..»)

- Назвіть літературні казки, створені Олександром Сергійовичем Пушкіним. (*Поема-казка «Руслан і Людмила», «Казка про царя Салтана, про сина його славетного і могутнього богатира князя Гвідона Салтановича й про прекрасну царівну Лебідь», «Казка про попа та його робітника Балду», «Казка про рибалку і рибку», «Казка про мертву царівну та сімох богатирів», «Казка про золотого півника».*)

- Що засуджується в образі баби й діда з «Казки про рибалку і рибку»? (*Надмірна жадібність баби й надмірна покірність діда.*)

- Сюжет якої народної казки нагадує «Казка про мертву царівну та сімох богатирів» Пушкіна? (*Ця казка Пушкіна нагадує сюжет німецької народної казки «Білосніжка та семеро гномів».*)

- Визначте, між ким розгортається головний конфлікт у «Казці про рибалку і рибку»? у «Казці про мертву царівну і сімох богатирів»? (*У «Казці про рибалку і рибку» це конфлікт між бабою і золотою рибкою; у «Казці про мертву царівну і сімох богатирів» – між царицею-мачухою та царівною.*)

- Ознаки яких груп народних казок наявні у казках О. С. Пушкіна? (*У казках Пушкіна наявні ознаки соціально-побутових та чарівних фольклорних казок.*)

Учитель: Сьогодні ми відкриваємо для себе ще одну грань творчого спадку Олександра Сергійовича Пушкіна – поезію дружби.

III. Оголошення теми і мети уроку.

Знайомство з життєвим шляхом О.С.Пушкіна. **Перегляд презентації.**

Учитель. Колись у давньогрецькому місті Афінах біля храму Аполлона Лікейського існувала школа — Лікей (або Ліцей), де викладали видатні філософи античності Сократ і Арістотель. Найвищими цінностями Ліцею були знання. З давньогрецької слово лікей перекладається як «світло, що було пов'язано з культом бога Аполлона» (охоронця світла, покровителя наук і мистецтва). За зразком античних шкіл у Європі почали створювати навчальні заклади — ліцеї. І серед них один із найвідоміших — той, що відкрили 19 жовтня 1811 р. в Росії в Царському Селі (нині музей-заповідник у м. Пушкіні), неподалік від Санкт-Петербурга. У Царськосельському ліцеї навчався Олександр Пушкін. Тут зміцнів його талант, сформувався світогляд і характер. Тут юний поет знайшов однодумців, дружба з якими залишила глибокий слід у його душі, підтримувала у важкі моменти життя, надихала на творчість.

Ліцеїсти навчалися шість років. Вони вивчали моральні (Закон Божий, етика, логіка), словесні (російська, французька, німецька мови й латина, а також риторика — мистецтво говорити), історичні (російська та всесвітня історія, географія), математичні (математика, фізика) дисципліни й обов'язково — різні види мистецтва та фізичні вправи. Ліцеїсти писали вірші, малювали, танцювали, училися їздити верхи, фехтувати. Юнаків із найкращих дворянських сімей спеціально готували до державної діяльності, до служіння батьківщині. До Ліцею були запрошені найкращі викладачі, які виховували в ліцеїстах честь, патріотизм і відповідальність. Олександр Пушкін був добре підготовлений до занять у Ліцеї завдяки родинному вихованню. Він досконало володів іноземними мовами, прекрасно знав російську й зарубіжну літератури, мав гострий розум і чудову пам'ять. З улюблених предметів — російської поезії і французької мови — у Пушкіна завжди були відмінні оцінки (до речі, його ліцейське прізвище було Француз), точні й природничі науки давалися йому важко, а з математики було «задовільно». Начитаність, благородство душі, а головне, володіння поетичним даром зробили Олександра душею ліцейського товариства. Він міг одним розчерком пера змусити всіх сміятися або сумувати, захоплюватися або обурюватися. Пушкін-ліцеїст буввеселим, доброзичливим і вигадливим на витівки. Геніальність Пушкіна отримала імпульс для розвитку саме тут, у Ліцеї, де цінувалися вільне мислення й талант. Усі випускники Ліцею стали згодом відомими людьми, які зробили значний внесок у розбудову своєї держави. Однак, де б вони не були, куди б їх не кидала доля, вони завжди були вірними своїй школі.

Для ліцеїстів пушкінського випуску дата заснування Ліцею — 19 жовтня — була священною. Завершивши навчання, вони поклялися у вічній дружбі й вирішили щороку зустрічатися в День Ліцею. Їхня дружба — непорушне братство, союз однодумців — витримала перевірку часом.

Перегляд фільму «Пушкін. Ліцейські роки».

Знайомство з віршем «19 жовтня». Історія створення.

Учитель. Після закінчення навчання, у 1817 р., О. Пушкін був призначений на посаду в Колегію іноземних справ. Але його душа линула до поезії, якій він присвячував увесь вільний час ще в Ліцеї. З-під пера поета народжувалися твори, які миттєво поширювалися країною. Він писав про своє покоління, яке прагнуло волі й незалежності, висловлював надії на прогресивні зміни в державі. Надто критична позиція митця спричинила невдоволення з боку тодішньої влади, і в 1824 р. О. Пушкіна відправили подалі від столиці, у родинний маєток в с. Михайлівському Псковської губернії. 11 січня 1825 р. його відвідав Іван Пушкін, який розповів про організацію таємних товариств у Росії й ознайомив поета з комедією О. Грибоєдова «Лихо з розуму» (рос. «Горе от ума»). Але річницю Ліцею в 1825 р. О. Пушкін святкував один. Подумки він звертався до своїх друзів, сумував за кожним із них, поминав померлих і водночас із світлим почуттям згадував про лицейське братерство, що залишилося для всіх незмінним у непостійному й сповненому випробувань світі. Роздуми митця знайшли відображення в його вірші «19 жовтня».

Прослуховування аудіозапису вірша (читає І.Смоктунівський).

Самостійне читання україномовного перекладу С. Крижанівського

З'ясування первинного рівня сприйняття вірша.

- Яке враження справив на вас вірш «19 жовтня» Олександра Пушкіна?
- Який варіант вам більше сподобався, оригінальний чи перекладний? Подумайте, чому пріоритетним є опрацювання оригіналу твору.
- Чи зрозуміло вам, чому вірш має назву «19 жовтня»? Подумайте, чому сам Пушкін не поставив рік (1825), а видавці роблять на цьому акцент? Про що цей поетичний твір?
- Які образи вірша запам'яталися найбільше й чому?
- Що, по-вашому, важливіше у цьому творі – перебіг подій чи стан і настрої ліричного героя? Чому?

IV. Підбиття підсумків уроку

1. Розкажіть про історію Царськосельського лицю. З якою метою він був відкритий?
2. Як вплинуло навчання в Ліцеї на талант О. Пушкіна?
3. Які інтереси об'єднували лицейців, чого вони прагнули?
4. Кого з друзів О. Пушкіна ви знаєте? Про кого з них він згадав у вірші «19 жовтня»?
5. Якими настроями просякнута вірш поета?

V. Домашнє завдання

Опрацювати С. 129-137, прочитати вірш О.Пушкіна «19 жовтня» мовою оригіналу; знайти в тексті вірша цитати, в яких йдеться про друзів Пушкіна, дізнатися інформацію про них*.

Тема. О.С.Пушкін. «19 жовтня 1925 року». Авторські спогади й роздуми у творі.

Мета: розширити й поглибити знання учнів про особистість і творчість видатного російського поета Олександра Сергійовича Пушкіна, розкрити роль лицейської дружби в житті й поетичному спадку митця; здійснити цілісний аналіз вірша «19 жовтня 1825 року», сприяти формуванню розуміння цінності дружби, ролі учнівських років у житті людини.

Обладнання: портрет О.С.Пушкіна, тексти вірша, аудіозапис «А.С. Пушкин. «19 октября» (читає І.Смоктунівський).

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності учнів

Бесіда.

- Що таке дружба?
- Чи маєте ви друзів? Які вони?
- Чи може людина прожити без друзів?
- Чому, на вашу думку, вірш «19 жовтня 1925 року» - це гімн дружбі?

III. Оголошення теми і мети уроку.

Аналіз вірша «19 жовтня»

– Виразно прочитайте першу строфу вірша. Поміркуйте, чому Пушкін розпочинає твір з осіннього пейзажу? Це більше пов'язано з часом відкриття Царськосельського лицю чи з настроєм ліричного героя? (Осінній пейзаж вірша «19 жовтня» є фоном, на якому розкривається світ спогадів і почуттів ліричного героя. Побічно осінь є й згадкою про час створення Царськосельського лицю – 19 жовтня 1811 року, цей натяк для посвячених, для тих, чия доля тісно пов'язана з лицесм. Головним же є прийом художнього паралелізму, використаний Пушкіним для того, щоб відразу продемонструвати стан ліричного героя, одного з кола лицейців, яке вони поклялися зберігати нерозривним. Біографічні відомості про перебування Пушкіна у Михайлівському засланні як неблагонадійного поета у 1824–1826 роках розкривають причину неможливості ліричного героя бути разом з друзями на святі лицю (свято зустрічі випускників). «Увянувшее поле» стоїть в одному ряду з «пустынной кельей» опального поета, але камін і вино сприймаються як ланцюжок, що пов'язує думки ліричного героя з друзями, які прийшли на свято лицю.)

– Доведіть, що в цьому тексті Пушкіна вагому роль відіграє автобіографічний аспект. Чи можна вірш вважати твором-посвятою? Хто є адресатом цієї посвяти?

– Визначте причини печалі ліричного героя. Доведіть, що навіть творча уява опального поета не може подолати кордонів цієї самотності. Наведіть приклади з тексту. (Причина печалі ліричного героя в його самотності:

«Печален я: со мною друга нет,
С кем долгую запил бы я разлуку,
Кому бы мог позжать от сердца руку
И пожелать веселых много лет.
Я пью один; вотще воображенья
Вокруг меня товарищей зовёт;
Знакомое не слышно приближенья,
И милого душа моя не ждёт.»)

– Як ви вважаєте, печаль пушкінського героя пов'язана з відсутністю конкретного друга, конкретної людини («со мною друга нет»)? Аргументуйте свою думку.

– Виразно прочитайте третю строфу вірша. Проясніть, чому вона переповнена запитаннями? Яке з них, по-вашому, головне? Визначте головну проблему, що міститься у цих запитаннях та їх роль у подальшому розгортанні міркувань і переживань ліричного героя. (*Самотній ліричний герой подумки з друзями своєї лицейської молодості. Його турбують питання: «Кто не пришел? Кого меж вами нет?».* Для ліричного героя ці запитання є відправною точкою міркувань про долю своїх «однокашників». Наступні строфи деталізують загальне поняття «товариші», «друзі». Пушкін називає імена тих, з ким його пов'язувала дружба не тільки під час навчання в Царськосельському лицейі, а й після його закінчення.)

– Здійсніть дослідження строф, у яких Пушкін називає конкретні імена своїх друзів по лицю або робить натяк на ті факти з біографії товаришів, за якими вони будуть упізнані.

Заповніть таблицю «Друзі Олександра Пушкіна по Царськосельському лицю»

Імена друзів Пушкіна по лицю	Рядки вірша, присвячені цій людині	Як склалася доля лицейського товариша	Як пов'язана ця людина з долею Пушкіна
Микола Корсаков (1800–1820)	Четверта строфа «Он не пришел, кудрявый наш певец, С огнем в очах, с гитарой сладкогласной: Под миртами Италии прекрасной Он тихо спит, и дружеский резец Не начертал над русскою могилой Слов несколько на языке родном, Чтоб некогда нашел привет унылый Сын севера, бродя в краю чужом.»	Помер в Італії у вересні 1820 року.	Корсаков, як і Пушкін, був творчо обдарованою особистістю (мав талант поета і композитора, писав романси на вірші Пушкіна).
Федір Матюшкін (1799–1872)	П'ята й шоста строфи «Сидишь ли ты в кругу своих друзей, Чужих небес любовник беспокойный? Иль снова ты проходишь тропик знойный И вечный лед полуночных морей? Счастливый путь!.. С лицейского порога Ты на корабль перешагнул шутя, И с той поры в морях твоя дорога, О волн и бурь любимое дитя! Ты сохранил в блуждающей судьбе Прекрасных лет первоначальны нравы: Лицейский шум, лицейские забавы Средь бурных волн мечталися тебе; Ты постирал из-за моря нам руку, Ты нас одних в младой душе носил И повторял: «На долгую разлуку Нас тайный рок, быть может, осудил!»	Морський офіцер, адмірал, мореплавець, учасник навколосвітніх морських експедицій Головніна В.М. (1817–1819) та Врангеля Ф.П. (1825–1827).	Один із найближчих лицейських друзів Пушкіна.
Іван Пущин (1798–1859)	Дев'ята строфа «И ныне здесь, в забытой сей глуши, В обители пустынных выюг и хлада, Мне сладкая готовилась отрада: Троих из вас, друзей моей души, Здесь обнял я. Поэта дом опальный, О Пущин мой, ты первый посетил; Ты усладил изгнанья день печальный, Ты в день его лица превратил.»	Декабрист, один із засновників Північного товариства. Енергійна, чесна і мужня людина, патріот й істинний громадянин своєї Вітчизни. Брав безпосередню участь у повстанні на Сенатській площі, був засуджений до 20 років каторги.	Найближчий друг Пушкіна з перших лицейських днів («Мой первый друг, мой друг бесценный!»). Лицейські прізвиська: Великий Жанно, Іван Великий.

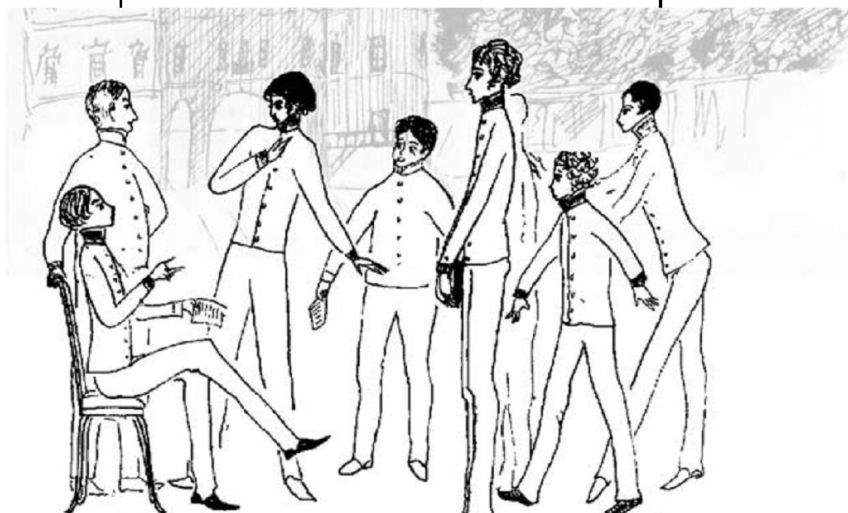
**Олександр
Горчаков
(1798–1883)**

Десята строфа

*«Ты, Горчаков, счастливец с первых дней,
Хвала тебе — фортуны блеск холодный
Не изменил души твоей свободной:
Все тот же ты для чести и друзей.
Нам разный путь судьбой назначен строгой;
Ступая в жизнь, мы быстро разошлись:
Но невзначай проселочной дорогой
Мы встретились и братски обнялись.»*

Князь, російський дипломат і державний діяч, канцлер, з 1856 року міністр закордонних справ, захисник національних інтересів у зовнішній політиці, реформатор.

Лицейський товариш Пушкіна. Поет присвятив Горчакову вірш, у якому передбачив його блискуче майбутнє: «Тебе рукою Фортуны своенравной указан путь и счастливый и славный». Повертаючись у 1825 році в Росію у справах через Псковську губернію, молодий дипломат зустрівся з другом юності, що перебував у засланні, незважаючи на те, що його вчинок міг обернутися неприємностями. Став останнім із лицейців, хто, за передбаченням Пушкіна, святкував «под старость» День лицю.

**Антон
Дельвіг
(1798–1832)**

Одинадцята сторфа

*«Когда постиг меня судьбины гнев,
Для всех чужой, как сирота бездомный,
Под бурю главой поник я томной
И ждал тебя, вещун пермесских дев,
И ты пришел, сын лени вдохновенный,
О Дельвиг мой: твой голос пробудил
Сердечный жар, так долго усыпленный,
И бодро я судьбу благословил.»*

Поет пушкінської доби, послідовний діяч «чистого мистецтва», видавець, помічник бібліотекаря Публічної бібліотеки (І. А. Крилова).

Один із найближчих друзів Пушкіна по лицю. За відвідування опального Пушкіна в Михайлівському був звільнений зі служби. Друзі Пушкіна відзначали, що саме Дельвіга поет любив найсильніше й найніжніше. Рання смерть Дельвіга приголомшила Пушкіна. У листі своєму видавцю й лицейському другу Плетньову поет писав: «Грустно, тоска. Вот первая смерть, мною оплаканная... никто на свете не был мне ближе Дельвига. Изю всех связей детства он один оставался на виду – около него собиралась наша бедная кучка. Без него мы точно осиротели».

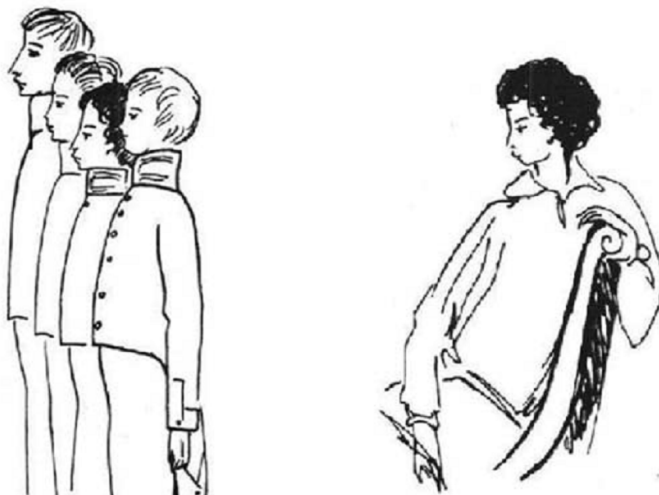
**Вільгельм
Кюхельбекер
(1797–1846)**

**Дванадцята, тринадцята,
чотирнадцята строфи**

*«С младенчества дух песен в нас горел,
И дивное волненье мы познали;
С младенчества две музы к нам летали,
И сладок был их лаской наш удел:
Но я любил уже рукоплесканья,
Ты, гордый, пел для муз и для души;
Свой дар как жизнь я тратил без вниманья,
Ты гений свой воспитывал в тиши.
Служенье муз не терпит суеты;
Прекрасное должно быть величаво:
Но юность нам советует лукаво,
И шумные нас радуют мечты...
Опомнимся — но поздно! и уныло
Глядим назад, следов не видя там.
Скажи, Вильгельм, не то ль и с нами было,
Мой брат родной по музе, по судьбам?
Пора, пора! душевных наших мук
Не стоит мир; оставим заблужденья!
Сокроем жизнь под сень уединенья!
Я жду тебя, мой запоздалый друг —
Приди; огнем волшебного рассказа
Сердечные преданья оживи;
Поговорим о бурных днях Кавказа,
О Шиллере, о славе, о любви.»*

Письменник, поет-романтик пушкінської доби, декабрист. Автор волелюбної лірики. Помер у засланні в Тобольську.

Один із найближчих лицейських друзів Пушкіна. Прізвисько «Кюхля». Під час навчання в Лицеї між ними навіть відбулася дуель через сатиричний віршик Пушкіна, в якому були слова «и кюхельбекерно и тошно». Кюхельбекер поклявся «укокошить Француза» (так Пушкіна називали в лицейі). Пушкін вистрелив у повітря, чого чекали й від Кюхельбекера. Короткозорий Кюхля все ж цілився, й пістолет танцював у його руці від напруги. На що Пушкін крикнув Дельвігу, який був секундантом: «Дельвиг, чего ты там стоишь в стороне? Там ведь опасно. Стреляет Кухля, так что самое безопасное место на этой поляне — это там, где стою я». Це ще більше розпалило Кюхельбекера й він своїм пострілом збив шляпу з голови Дельвіга. Дельвіг від несподіванки сів у мокру траву, а Кюхельбекер з риданнями кинувся на ший Пушкіну. На одному із зібрань любителів російської словесності в 1820 році Кюхельбекер читав вірші, присвячені Пушкіну, котрий перебував у засланні. Це зробило й його неблагондійним з точки зору влади.

Малюнки
Наді Рушевої

Бесіда.

– Як ви думаєте, чому Пушкін розпочинає свої роздуми про друзів-лицейців зі згадки про Корсакова: «Он не пришел, кудрявый наш певец, С огнем в очах, с гитарой сладкогласной»? Як смерть товариша перегукується з теперішнім станом самого поета? (*Перебування поета «в глуши, во мраке заточенья» асоціювалося у нього зі смертю. Проте невблаганна смерть назавжди забрала Корсакова з кола випускників Лицею, а у ліричного героя Пушкіна надія на зустріч ще є. Але ця мить, 19 жовтня 1825 року, для нього є вкрає болісною.*)

– Як згадка про Федора Матюшкіна пом'якшує відчай ліричного героя? Аргументуйте свої відповіді прикладами з тексту. Яку важливу думку стверджує поет думкою про Матюшкіна? Подумайте, чи потрібно було називати імена Корсакова і Матюшкіна у вірші? Чому їх не називає Пушкін? (*Мореплавець і дослідник Федір Матюшкін був далеко, у своїй другій навколосвітній подорожі. Та, на відміну від Корсакова, він був живий. Його відсутність довготривала, але не вічна. Й це дає надію й самому поету на майбутню зустріч. Пушкін не називає імен Корсакова і Матюшкіна, тому що вірш адресований друзям-лицейцям, яким за натяками було зрозуміло, про кого йде мова.*)

– Як ви думаєте, чому саме після слів Матюшкіна «На долгую разлуку нас тайный рок, быть может, осудил!» Пушкін проголошує головні рядки вірша «19 жовтня»? Виразно прочитайте сьому строфу вірша. Доведіть, що вона посідає чільне місце у композиції вірша і ці рядки не

випадково називають «гімном лицейській дружбі». Поміркуйте, чому ми взяли ці слова за епіграф до нашого уроку.

– Прочитайте ці ж рядки в україномовному перекладі С. Крижанівського.

(«Прекрасний, любі друзі, наш союз!
Він, як душа, одвічний, неподільний,
Незрушний, однодушний і свавільний,
Міцнів він під крилом коханих муз.
Куди б не кинула нас зла година
І щастя теж куди б не привело,
Незмінні ми: весь світ для нас чужина,
Вітчизна наша — Царське Село!»)

– Як ви вважаєте, чи вдалося перекладачеві зберегти пафос звучання пушкінського тексту? Який нюанс увійшов у текст у зв'язку з перестановкою звертання «любі друзі» з початку речення в середину? Що змінилося із заміною пушкінського «Друзья мои!» на «любі друзі»?

– Як змінюється загальна тональність вірша та стан ліричного героя після сьомої строфи?

Визначте загальний настрій, що об'єднує строфи, у яких ліричний герой згадує Пущина, Горчакова, Дельвіга й Кюхельбекера? Яку роль відіграють рядки:

«И ныне здесь, в забытой сей глуши,
В обители пустынных вьюг и хлада,
Мне сладкая готовилась отрада:
Троих из вас, друзей моей души,
Здесь обнял я» ?

Яку роль у долі ліричного героя відіграють факти відвідування опального поета його лицейськими друзями?

– Подумайте, чому Пушкін говорить про своїх найближчих друзів по лицю відразу після роздумів про тих, хто прагнув зайняти місце «нових друзів»? Який художній прийом і з якою метою застосовує поет? (*«Нові» друзі – це друзі на годину, помилкові й лицемірні, вони ніколи не посядуть у житті ліричного героя того місця, що займають товариші-лицейсти. Порівняйте з народною приказкою «Для приятеля нового не цурайся старого». Тільки перевірені часом друзі здатні з ризиком для власної кар'єри та часом і життя простягти руку підтримки неблагоннадійному поетові. Антитеза допомагає утвердити цю думку.*)

– Як ви думаєте, чому візит Пущина ліричний герой Пушкіна сприймає як «свято Лицею»?

– Який важливий мотив увійшов до вірша «19 жовтня» зі згадкою про Дельвіга та Кюхельбекера?

(*Дорогоцінна зустріч з Дельвігом-віршотворцем та братом по перу Вільгельмом пробуджує в ліричного героя жагу до життя, розуміння лицейського союзу як братства поетів. Дух Лицею, дух творчості робить їх усіх братами, що значно цінніше, ніж просто друзі. Залишаючи Царське село, лицейсти встановили там пам'ятник з написом «Генієві місяця». Це пам'ятник їхній дружбі – священному братству, дружньому союзу, незалежному від політики.*)

– Порівняйте стан ліричного героя у перших трьох строфах з описом його стану в останніх чотирьох строфах. Що, по-вашому, стало причиною зміни настрою ліричного героя від печалі, відчуття самотності, покинутості, скінченності життя до відчуття радості й повноти життя? (*Творча уява поета, яка спить на початку вірша під тягарем життєвих випробувань, тепер знову оживає. Життєві сили й радість наповнюють ліричного героя. Вони є результатом усвідомлення нерозривності дружби лицейстів, їхньої вірності ідеалам молодості, золотого правила підставленого в горі дружнього плеча. Ліричний герой переповнений бажанням нових зустрічей і переконаний, що вони відбуватимуться доти, доки битимуться серця у грудях випускників лицю.*)

– Як зі зміною настрою ліричного героя змінюється хронотоп вірша? (*На початку вірша між випускниками лицю, що прийшли на свято-зустріч, і ліричним героєм величезна відстань. Усвідомлення неможливості бути разом із друзями, гіркота розлуки переповнює героя. Але зі спогадами про друзів, про дух Лицею художній простір вірша змінюється. Ліричний герой не відчуває просторової перешкоди. Він не тільки розумом, а й серцем серед присутніх на святі лицю. Спогади минулого й сподівання на краще майбутнє сходяться у фінальних строфах вірша для ліричного героя у теперішньому – в моменті святкування Дня лицю! Відомо, що вірш «19 жовтня» був створений Пушкіним у період між 10 і 20 жовтня 1825 року. Таким чином*

«проживання» Пушкіним дня лицю на відстані від друзів і процес роботи на віршем, що став гімном учнівському братству, перетнулися в художньому і в реальному просторі й часі.)

– Яку роль, по-вашому, у вірші відіграють тостизаздравиці? Виразно їх прочитайте й прокоментуйте. Який сенс заздравиці на честь царя? *(Проголошення тостів свідчить про те, що ліричний герой більше не відчувається самотнім. Він – один із учасників великого бенкету перших випускників Царськосельського лицю, він – частина цього осередку дружби й вільнодумства, цього гнізда істинних патріотів своєї Вітчизни, воїстину порядних і чесних людей, що з гідністю проносять через усе життя ідеали своєї молодості.)*

– Виразно прочитайте останню строфу вірша. Розкрийте сенс протиставлення ліричного героя Пушкіна невідомому другу-лицейству, якому на схилі віку випаде останньому святкувати День лицю. Поясніть, чому вино у його чаші буде гірким. Доведіть, що фінал вірша звучить оптимістично.

IV. Рефлексія.

– Зробіть узагальнення, яким постає перед нами образ ліричного героя вірша. Що йому допомагає долати самотність в тяжких життєвих випробуваннях? Як автор розуміє істинну дружбу?

– Сформулюйте й прокоментуйте провідну думку вірша. Чим вона цінна для вас особисто? Чи втратить вона свою цінність з плином часу? Чому ви так вважаєте?

– Доведіть, що образ автора і ліричного героя зливаються у вірші «19 жовтня». Яку роль для розуміння сенсу вірша відіграє яскраво виражене особистісне начало?

V. Домашнє завдання.

Прочитати повість О.Гріна «Пурпурові вітрила», С. 157-159.

Тема. Олександр Грін. «Пурпурові вітрила». Основний конфлікт твору.

Мета: ознайомити учнів із особистістю й творчістю Олександра Гріна; розпочати аналітичне дослідження твору, визначити основний конфлікт, з'ясувати ставлення героїв до оточуючого світу; розкрити роль портретів у створенні характерів героїв; поглибити знання учнів про повість як літературний жанр, розкрити специфічні риси повістіфеєрії; розвивати аналітичні вміння учнів; сприяти формуванню кращих моральних якостей.

Обладнання: слайд-презентація «Олександр Грін і його твори», відеоряд «Музей «Романтика»:

Музей О. С. Гріна», фрагменти художнього фільму «Пурпурові вітрила» Відеоряд «Пісня «Ребята, надо верить в чудеса»

Перебіг уроку

*Я пишу про бурі, кораблі,
любов, визнану і знехтувану,
про долю, таємні шляхи душі
і значення випадку.
Олександр Грін*

I. Організаційний момент.

Перегляд відеоряду з піснею «Ребята, надо верить в чудеса» у виконанні гурту «Пурпурові вітрила»

II. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. Чи знаєте ви, де розташовані Зурбаган, Каперна чи Лісс?.. Не шукайте ці місця на мапі. Ви не знайдете їх ані в нашій країні, ані за кордоном. Та все ж вони існують! У прекрасній країні під назвою Грінландія, яку вигадав російський письменник Олександр Грін. Тут яскраво сяє сонце, шумить блакитне море й живуть герої, які здатні високо літати в небі й бігти по хвилях. А головне — вони вірять у свою мрію! У дивовижну країну Грінландію вирушаємо й ми з вами. Слухайте своє серце та довіртеся нашому капітану — Олександрові Гріну! Сьогодні ми розпочинаємо розмову про дивовижного мрійника, автора відомої повісті «Пурпурові вітрила» Олександра Гріна. Цю книжку як дарунок великої любові письменник присвятив своїй дружині Ніні Миколаївні Грін. Дивовижно, що одна із найпрекрасніших історій про кохання народилася у голодні 1921–1922 р. І це є підтвердженням думки автора про те, що щастя потрібно творити власними руками.

Робота з епіграфом. Створення проблемної ситуації

– Виразно прочитайте слова Олександра Гріна, взяті за епіграф до нашого уроку. Спробуйте визначити провідні теми творчості митця на підставі цього висловлювання.

– Поміркуйте, як можна назвати людину й письменника, якого цікавлять подібні теми.

(*Мрійник,
романтик.*)

III. Знайомство з фактами життя й творчості Олександра Гріна.

Робота з підручником.

Заочна музейна подорож (з використанням відеоряду «Музей «Романтик Музей О. С. Гріна»).

В експозиції музею втілений дух романтичної творчості Олександра Гріна. Невеликий одноповерховий будинок зберіг меморіальність своїх стін, але отримав незвичайне оформлення. Лише одна кімната – кабінет Олександра Гріна – відновлена в тому вигляді, в якому була за життя письменника, а будинок волею і фантазією творців перетворився на символічний парусний корабель. Тут білі стіни обшиті темним деревом і сизальським канатом. Кімнати цього незвичайного музею нагадують каюти, що мають звучні назви: каюта «Грінландія» – «Трюм фрегата» – «Каюта мандрів» – «Кліперна» – «Ростральна» – «Каюта капітана».

Поряд – робочий кабінет письменника. Це єдина меморіальна кімната в музеї. Умеблювання її просте і скромне. В кутку – ломберний стіл, покритий зеленим сукном. За ним Грін писав. На книжкових полицях – невелика добірка російської і зарубіжної белетристики. У стінній шафі – багатотомний словник Брокгауза й Ефрона, улюблене читання останніх років. Скриня для рукописів, два віденські стільці, жорстка кушетка, біля вікна – крісло для відпочинку.

Стіни прикрашені репродукціями старовинних гравюр із зображеннями морських пейзажів.

У наступній кімнаті – «Каюти мандрів» – починається літературна експозиція – розповідь про дитинство і юність письменника. В «Кліперній» – як символ свободи людського духу – зависла в повітрі модель першого грінівського вітрильника – кліперу «Аврора», з якого матрос Тарт, герой оповідання «Острів Рено», зробив крок на землю, повну скарбів первозданної природи. Гострота сюжету, яскрава образна мова, тонкість відчуттів і глибина думки – ось той Грін-романтик, якого високо оцінять його сучасники – Купрін, Брюсов, Горький. «Магічний кристал» музею – модель галіота «Секрет» під яскраво-пурпуровими вітрилами. Істинне немеркнуче диво приніс людям письменник Олександр Грін у цьому живому втіленні краси й віри людини в щастя.

Головним задумом автора експозиції Геннадія Золотухіна і художника Сави Бродського було прагнення відтворити «блискучий світ» уяви письменника. Образ музею у вигляді старовинного парусного човна відображає найживописнішу грань творчості Олександра Гріна – романтику морських мандрів. Поряд із книгами – морські прилади і карти, мушлі, маякові ліхтарі. Навпроти вхідних дверей – «Роза вітрів», яка вказує напрям сторін світу. На стінах і стелі – рельєфне панно-мапа фантастичної країни Грінландії. Материки, бухти, протоки, загублені у Великому океані архіпелаги і острови. Знамениті міста: Лісс, Зурбаган, Гель-Гью, Покет. Провівши уявну подорож морями й суходільними шляхами Грінландії, пройдемо до «Трюму фрегата». У приємному світлі ліхтарів, на стінах, покритих вантими, виступають силуети барка, фрегата, бригантини. Відразу привертає увагу портрет письменника, виконаний Бродським. Грін зображе-

Біля входу в «Каюту капітана» здійснюється «ростра» – носова частина парусного корабля, виконана майже у натуральну величину. А усередині «Каюти» – старовинні крісла, стіл, прикрашений інкрустацією, мідний ілюмінатор, англійська підзорна труба, барометр, на полиці – книги і зоряний глобус. Ця кімната спочатку слугувала робочим кабінетом Гріну. Тут народжувалися сторінки роману «Та, що біжить по хвилях», одного з найтонших, поетичних, істинно грінівських творів. В одному з листів Грін говорив про почату роботу: «Я пишу про бурі, кораблі, любов, визнану і знехтувану, про долю, таємні шляхи душі і значення випадку».

Словничок. Галіот – спершу галіотом називали середземноморське весельно-вітрильне судно, подібне до галери.

Пізніше «галіот» (нідерл. *galiot*) стало означати в країнах Північної Європи тип парусного судна, який з'явився в Голландії й отримав широке розповсюдження в XVII–XVIII століттях у риболовецькому та військовому флотах країн, розташованих в акваторії Балтійського й Північного морів. Зазвичай галіоти досягали 30 метрів у довжину, 8,5 метрів у ширину й водотоннажності у 500 тонн. Найчастіше галіоти були півторащогловими, але траплялися й однощоголові та трищоголові галіоти.

Корабель Артура Грея «Секрет» – трищоговий галіот.

IV. Аналітико-інтерпретаційне дослідження за повістю-феєрією «Пурпурові вітрила» Олександра Гріна.

Перегляд буктрейлера «Пурпурові вітрила».

З'ясування первинного рівня сприйняття тексту

- Розкажіть про ваше враження від прочитання повісті «Пурпурові вітрила».
- Про що цей твір? Стисло перекажіть сюжетну лінію «Пурпурових вітрил».
- Які епізоди твору запам'яталися найбільше? Чим?
- Хто з героїв сподобався? Чому?
- Які персонажі викликали негативне ставлення?
- Які епізоди хотілося б перечитати?
- Що викликало незрозуміння й потребує додаткового пояснення?
- Які думки викликав у вас прочитаний текст?

Феєрія (з фр. *feerie, fée* – фея, чарівниця) – твір (літературний, театральний, цирковий) із фантастично-казковим сюжетом.

С. 159 підручника.

Ознаки феєрії	Ознаки повісті
Фантастичний сюжет, уявний час і простір, незвичайні персонажі, несподівані, фантастичні події, використання чарівних і яскравих ефектів.	Художнє дослідження невеликого кола проблем, незначна кількість персонажів і подій, сюжет розгалужений, зображення певного періоду, епізодів з життя героя (героїв), велика роль описів (у тому числі портретів, пейзажів), важливе значення голосу автора або розповідача, відкритий фінал.

– поміркуйте, у чому полягають сюжетно-композиційні особливості «Пурпурових вітрил»? Чому автор обрав саме таку структуру? (Твір складається із семи розділів, кожен розділ має свою назву:

Розділ I. «Провість»

Розділ II. «Грей»

Розділ III. «Світання»

Розділ IV. «Напередодні»

Розділ V. «Риштування до бою»

Розділ VI. «Ассоль залишається сама»

Розділ VII. «Пурпуровий «Секрет».

Спочатку сюжет розвивається у паралельних площинах: окремо доля Ассоль, окремо – доля Артура Грея. Але з III розділу автор зводить «жіночу» й «чоловічу» лінії сюжету в одне річище, зближуючи й перетинаючи долі головних героїв, готуючи їм зустріч віч-на-віч. Таким чином Грін робить казку про пурпурові вітрила реальністю, яка приносить щастя двом прекрасним молодим людям, котрі не розучилися вірити в чудо.)

Текстуальний аналіз ключових фрагментів тексту.

– Розкажіть про історію народження і дитячі роки Ассоль. Визначте головну проблему в житті Лонгрена і Ассоль.

– Виразно прочитайте першу портретну характеристику маленької Ассоль. Яка деталь в описі дів-

чинки, по-вашому, є ключовою? Чому саме цю рису Грін підкреслює одразу? (*Автор звертає увагу читача на те, що в Ассоль «нервово, добре личко».*)

– Поясніть, чому мешканців Каперни вразив вчинок Лонгрена по відношенню до Меннерса, а вчинок Меннерса відносно Мері залишив їх байдужими. (*«...він учинив інакше, ніж чинили вони, – вчинив значно незрозуміло і цим поставив себе вище від інших – одне слово, зробив те, чого не прощають».*)

– Чому однолітки не любили Ассоль? «Випадок з Меннерсом закріпив попередню неповну відчуженість. Ставши повною, вона викликала міцну взаємну ненависть, і її тінь впала й на Ассоль.» У Ассоль не було друзів. Діти не спілкувалися з нею. «... здійснилося це, звичайно ж, поступово, шляхом намови і гримання дорослих, прибрало характеру суворої заборони, а потім,

посилене перегудами і подейкуваннями, розрослося в дитячих умах страхом до матросового дому».

– Як цю нелюбов пояснював Лонгрен? Чия позиція ближча особисто вам – жителів Каперни чи Лонгрена? Доведіть, що Лонгрен вмів любити по-справжньому. («...хіба ж вони вміють любити? Треба вміти любити, а от цього вони й не можуть.

– Як це – вміти?

– А ось так!

Він брав дівчинку на руки й міцно цілував сумні очі, які мружилися від ніжної втіхи.» Ассоль – дитя любові: Лонгрен і Мері були створені одне для одного. Тому навіть після смерті матері Ассоль зростала в любові. Лонгрен присвятив усе життя своїй доньці. Заради неї він залишив службу,

за якою дуже сумував. Він, замкнений та нелюдимий, насправді був дуже ніжним та відданим. Він

увесь час голубив доньку, приділяв їй постійну увагу, оберігав як міг.)

– Чи можемо ми відразу визначити, в чому полягає основний конфлікт твору? Спробуйте його сформулювати в абстрактному вигляді й у конкретному, розподіливши персонажів твору по різні боки протистояння.

За літературознавчим словничком уточніть своє розуміння поняття «конфлікт літературного твору».

Основний конфлікт повісті-феєрії О. Гріна «Пурпурові вітрила»

Люди, які вміють любити по-справжньому, духовно багаті мрійники, що вірять у казки й дива	Духовно обмежені, заземлені й жорстокі люди, яким не відоме почуття людяності й справжньої любові
Чесний і порядний Лонгрен й фантазерка Ассоль. Вони вміють любити по-справжньому й це дає їм сили пройти через випробування відчуженням	Жителі Каперни, тупі й жадібні, жорстокі й духовно бідні. Головною опозицією Лонгрену і його доньці є родина Меннерсів

– Чи всі жителі Каперни відвернулися від Лонгрена і його донечки? Хто і як простягав їм руку допомоги?

– Ассоль виростає. Які зміни відбуваються в її зовнішності? Виразно прочитайте другий портретний опис Ассоль. Доведіть, що це психологічний портрет, виокремивши та прокоментувавши ключо

ві художні деталі. (*«Кожна риса Ассоль була виразно легка і чиста, мов політ ластівки. Темні, з відтінком сумовитого запитання очі здавалися старшими від обличчя; його неправильний м'який овал був обвіяний того роду чудовою засмагою, що притаманна для здорової білини шкіри. Розтулений маленький рот сяяв лагідною усмішкою». Ассоль була відкрита новим враженням, доброзичлива, вразлива, ніжна та добра. Вона не тримала зла на тих, хто ображав її, просто змиралася з тим, що її не приймають до своєї компанії інші діти. Її найважливішою людиною і другом став батько. Для дівчинки він утілював у собі цілий світ.*)

– Який сенс має той факт, що колишній матрос заробляє на життя виготовленням іграшок? Чому його іграшки – це кораблі?

– Чому Лонгрен не продає свої іграшки у Каперні, адже в селищі доволі багато дітей?

– Яку роль у розвитку сюжету відіграє історія з п'яницею, якому Лонгрен не дав тютюну? (*Цей епізод є своєрідною зав'язкою до історії пурпурових вітрил. Підслухана й спотворена п'яницею казка про корабель з пурпуровими вітрилами ще більше протиставляє Лонгрена й Ассоль та жителів Каперни. З цього моменту їхнє відчуження стає майже абсолютним, а до моральних знущань над Ассоль додається образливе прізвисько «корабельна Ассоль», що у свідомості місцевих жителів ототожнюється з «божевільною».*)

– Поясніть, чому люди в селищі вважали Ассоль божевільною. (*Вони не розуміли її й не хотіли розуміти. Вона відрізнялася від них не тільки зовні, а й, головне, сприйняттям оточуючого світу. Вони не вміли мріяти, а вона вміла й вірила у те, що її мрії здійсняться. Крім того, вони ненавиділи її батька, і ця ненависть перейшла й на Ассоль.*)

– Чому вугляр не вважає Ассоль божевільною? (*«Я кажу, що в неї добра голова. Це зараз видно. З тобою, Хіне Меннерсе, вона, зрозуміло, не скаже й двох слів. Та я, мостипане, у вільній вугільній справі зневажаю суди й обмови. Вона говорить, як велика, та чудернацька її балачка. Прислухаєшся – немовби все те самісіньке, що ми з вами сказали б, а в неї те саме, та не зовсім*

так». Вугляр спілкувався із нею не один раз. Тому він розумів, що вона не божевільна. Вона інша, але не божевільна. Її притаманний інший, ніж у жителів Каперни, романтичний погляд на світ.)

– Розкрийте роль зустрічі з Еглем. За яких обставин вона відбулася? Чому дівчинка повірила, що Егль чарівник? (Дорогою до лісу Ассоль загалася й мало не втратила яхту під пурпуровими вітрилами. Егль був потрібен, по-перше, щоб врятувати іграшку, яка «втікала» від Ассоль; по-друге, і це головне, Егль підтверджує думку про можливість здійснення чуда, адже дівчинка сприймає його як чарівника.)

– Що вразило Егля в обличчі Ассоль? Чому він назвав її «рослиною»? («Несвідоме очікування прекрасного, райської долі». Егль зрозумів, що вона – романтик. Дівчинка ніжна, тендітна, незахищена, як рослина у лісі. Але в ній є природна сила, як і в рослинах, які борються за своє місце під сонцем.)

– Ким насправді був Егль? Що він говорить про пісні, які співають у селищі? Як вони характеризують його жителів? Як розповідь Егля поглиблює основний конфлікт твору? Чому саме Егль озвучує казку-мрію про корабель з пурпуровими вітрилами? («У вас не співають пісень. А як розповідають і співають, то, знаєш, ці оповідки про хитрих дядьків і вояків, з вічним звеличенням шахрайства, ці брудні, мов немиті ноги, грубі, мов бурчання в череві, коротенькі співанки на чотири рядки з жахливим мотивом...»)

Перегляньте фрагмент зустрічі Ассоль з Еглем з художнього фільму «Пурпурові вітрила» (СРСР, 1961). Визначте головну атмосферу цього епізоду. Наскільки він близький до авторського тексту? Які нюанси в образі Ассоль ви відкрили для себе завдяки перегляду цього кінофрагмента?

– Розкажіть, за яких обставин відбулася перша зустріч Грея з Ассоль. Чому Грей, побачивши очі Ассоль, зрозумів, що вона не божевільна, і чому цього не розуміли жителі селища? («Дивовижні риси її обличчя, що нагадували таїну непозбутньо хвилюючих, хоча простих слів, постали тепер перед ним у світлі її погляду. Після того, як він побачив очі Ассоль, розвіялася вся зашкарублість Меннерсової оповіді». Грей був розумною людиною, неупередженою, він не сприймав людей за оповідками інших, а сам робив висновки на основі побаченого на власні очі. А головне – Грей сам романтик!)

– Виразно прочитайте опис портрета Ассоль із розділу IV. Якою ми її бачимо? Що говорить автор про очі Ассоль? Чому він акцентує на цьому увагу? («За горіховою рамою, у світлій порожнечі відображеної кімнати стояла тоненька невисока дівчина, вбрана в дешевий білий муслін з рожевими квіточками. На її плечах лежала сіра шовкова хустина. Напівдитає, у світлій засмазі обличчя було жваве і виразне; прегарні, трохи поважні як на її вік очі зиркали з ніяковою зосередженістю глибоких душ. Її неправильне личко могло розчулити тонкою чистотою обрисів; кожен згин, кожна опуклість цього обличчя знайшли б місце у великій кількості жіночих лиць, та їхня сукупність, стиль був цілковито оригінальний – оригінально любий; на цьому ми зупинимось. Решта не підвладна словам, крім слова «поваба». Ассоль – мрійниця, фантазерка, вона вміє глибоко відчувати, вірити в прекрасне, дівчина вразлива. Вона чекає на чудо, хоча інколи це здається їй неможливим. Автор милується Ассоль, тому з таким теплом і ніжністю описує її. Головний акцент обличчя Ассоль – це очі. І це не випадково, адже очі – дзеркало душі людини. Прекрасні очі Ассоль – це візитівка її прекрасної душі.)

– Чому в селищі Ассоль вважали негарною? (У мешканців селища були інші ідеали, інші еталони краси. «Капернці обожнювали кремезних, здоровецьких жінок з масною шкірою грубих литок і могутніх рук; тут залицялися, ляпаючи по спині долонею і штурхаючи, мов на базарі. Тип цього почуття скидався на немудру простоту реву». Ассоль дуже відрізнялася своєю витонченою зовнішністю, духовністю, яка відбивалася у її погляді. Вона була іншою.)

– Як і чому мешканці Каперни зустріли появу вітрильщика? («... в корабля були ті самі вітрила, наймення яких звучало мов знуцання; тепер вони ясно і неспростовно палахкотіли з невинністю факту, який спростовував усі закони буття і здорового глузду». «Поки її не було, її наймення перелітало серед людей з нервовою й похмурою тривогою, з лютим переляком. Більше говорили чоловіки; здушено, гадючим сичанням схлипували остовпілі жінки, та якщо вже якась починала торохтіти – трутизна просякала в голову. Допіру з'явилася Ассоль, як усі позамовкали, всі зі страхом відійшли від неї...» Жителі Каперни були здивовані та роздратовані тим, що казка

обернулася реальністю, що те, про що мріяла Ассоль, виявилось правдою, а вони тепер, осоромлені та принижені, спостерігали диво, у яке не вірили. Але зараз це вже був факт, який неможливо заперечити.)

– Чи торжествує Ассоль у цю хвилину? (Ні, вона розгублена та щаслива. Її мрія перетворилася на реальність. У її чистому серці немає мстивості й заздрості, як у мешканців Каперни. Вона чиста як ангел.)

– Поміркуйте, чому в момент появи кораблів з пурпуровими вітрилами Ассоль сама, без батька? *(Дівчина стоїть на порозі нового, дорослого життя. Це хвилинка її власного тріумфу. Крім того, у її житті з'являється інший чоловік, не батько, що бере на себе відповідальність берегти скарб на ім'я Ассоль.)*

V. Рефлексія

VI. Домашнє завдання.

Виписати цитати для характеристики образів Ассоль і Грея, записати інтерв'ю з одним із жителів Каперни.

Тема. Олександр Грін. «Пурпурові вітрила». Ассоль і Грей.

Мета: продовжити аналітичне дослідження твору, схарактеризувати систему образів повісті-феєрії, з'ясувати місце і роль у ній образів Ассоль і Грея; розвивати аналітичні здібності учнів, вміння характеризувати образи, спираючись на текст, порівнювати їх та робити висновки; сприяти вихованню в учнів кращих моральних якостей.

Обладнання: портрет письменника, тексти повісті, фрагменти фільму «Пурпурові вітрила».

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

Перевірка домашнього завдання: інтерв'ю з одним із жителів Каперни.

II. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. Предметом нашого сьогоднішнього дослідження буде система образів повісті-феєрії «Пурпурові вітрила» Олександра Степановича Гріна та засоби її художнього створення і функціонування в площині літературного тексту. Основну увагу ми, безперечно, зосередимо на головних персонажах твору. Проте маємо з'ясувати й роль другорядних та епізодичних образів у втіленні авторського задуму. На попередньому уроці ми відзначили для себе як провідну рису творчості Олександра Гріна роман тичний характер його текстів у цілому й змалювання героїв-мрійників. Для створення романтичного силового поля своїх творів Грін широко використовував образи-символи. Тож і на їхнє смислове навантаження ми також звернемо увагу.

III. Робота над темою урока.

– Визначте головний принцип створення системи образів повісті-феєрії Гріна. (*Головний принцип створення системи образів твору – це антитеза. Грін чітко розподіляє своїх персонажів на мрійників і людей заземлених, заматеріалізованих, що для нього є головною ознакою розмежування героїв на позитивних і негативних.*)

– Назвіть головних героїв твору. Чому саме вони стоять у центрі оповіді? (*Головні герої – Ассоль і Грей. За авторським задумом, саме ці герої є носіями рис, які письменник найбільше цінує в людях.*)

Колективне створення опорної схеми «Система образів повісті-феєрії «Пурпурові вітрила» Олександра Гріна»

Головні персонажі твору

Ассоль і Грей

Другорядні персонажі

Лонгрэн і Мері – батьки Ассоль, батьки Грея (Ліонель і Ліліан) та жителі Каперни (узагальнений образ: чоловіки, жінки, діти), Меннерс-батько, Меннерс-син

Епізодичні персонажі

Добросерда сусідка, вугляр, Егль, Польдішок, кухарочка Бетсі, конюх Джон, капітан «Ансельма»

Гоп, матрос Летіка, скрипаль Циммер та інші музики, помічник капітана Пантен, молодий злидар

Образи-символи

Яхта-іграшка з пурпуровими вітрилами, дерева, з якими говорила Ассоль, вино Джона Грея, картина в бібліотеці замку Греїв, каблучка Артура Грея, пурпурові вітрила, корабель «Секрет»

Визначення головних рис характеру персонажів твору та їх місця в розвитку сюжету й втілення авторського задуму.

- На попередньому уроці ми зосередили свою увагу переважно на образі головної героїні. Працюючи в парах, за 3-4 хвилини підготуйте стисле висловлювання-характеристику Ассоль.
- Визначте провідні риси Ассоль, які роблять її головною героїнею твору.
- З яким персонажем фольклорних казок споріднений образ Ассоль? Наведіть аргументи.

Звіт І групи: цитатна характеристика Артура Грея

– Ми знаємо, що Ассоль народилася в родині моряка з «Оріона». Що вам відомо про походження Артура Грея? Поміркуйте, чому автор робить головних героїв представниками діаметрально протилежних суспільних верств. Схарактеризуйте стосунки Артура з батьками, порівняйте їх із взаєминами Ассоль з батьком. *(Грей належав до старовинного роду. «Греєві батько й мати були пихатими невільниками свого становища, багатства і законів того суспільства, стосовно якого могли казати «ми». Артура Грея намагалися виховувати як достойного спадкоємця традиції родини, але він не хотів цього. Хлопчик більше тяжів до живого спілкування з простими людьми й зовсім не хотів, щоб його портрет зайняв місце в галереї пихатих аристократів. Умовності виховання не давали змоги матері говорити із сином мовою любові, хоча вона й прагнула цього. Аристократичний холод батьків позбавив Грея родинного тепла й зробив хлопчика самотнім серед багатства й етикету.)*

– Яким був Грей у дитинстві? Чому він розчаровував своїх батьків? Що ріднить Артура й Ассоль у дитячі роки? *(«Артур Грей народився з живою душею». Він не міг дивитися на страждання інших, навіть на картині (замалював рани Христа). У нього був свій світ, як і в Ассоль. Наділений багатою уявою, він сприймав оточуючий світ як фантастичний, казковий, у якому предмети оживали й мали душу.)*

Перегляньте фрагмент фільму «Пурпурові вітрила», що показує Артура Грея перед картиною в бібліотечі.

- Наскільки цей кінофрагмент увиразнив ваше розуміння романтичної сутності хлопчика й сили його характеру?

– Наведіть приклади благородних вчинків хлопчика. Які риси характеру персонажа в них проявилися?

– Яку роль відігравала дружба Артура Грея з кухарочкою Бетсі та дворецьким Польдішоком? Розкрийте символічне значення образу «вина предка Джона Грея». Чому Артур сказав, що саме він буде тим Греєм, що вип'є це вино?

– Чому Грей утік із дому й став матросом? *(Це був перший крок до реалізації найзаповітнішої мрії його життя – стати капітаном. П'ятнадцятирічний юнак вже був готовий узяти на себе відповідальність за своє життя.)*

– Розкажіть про службу Грея на кораблі «Ансельм» під командуванням капітана Гопа. Як він ішов до своєї мети? Чому капітан дав йому прізвисько «РозаМімоза»? У чому старий моряк помилився? Яку роль капітан Гоп відіграв у житті Артура Грея? Що означає вислів капітана Гопа «займатися обробкою щеняти під капітана»? *(Грей найнявся на корабель простим моряком і працював як звичайний матрос, зціпивши зуби; він розвивався фізично, міцнів і вчився моряцької справи, аж поки капітан корабля не побачив у ньому потенціал і не почав учити його всього, що мав знати капітан. Грей досягнув усього завдяки наполегливості, витривалості й силі духу.)*

– Пригадайте, де відбулася перша зустріч Грея з Ассоль. Чому Артур бачить саме сплячу дівчину? Доведіть, що Ассоль і Грей гармонійно вписуються в природне середовище? Перегляньте фрагмент з кінофільму «Пурпурові вітрила», який відповідає даному епізоду тексту. Наскільки, по-вашому, вдалося зберегти казковість та урочистість моменту зустрічі Грея й Ассоль на кіноекрані?

– Подумайте, чим була зустріч Грея й Ассоль – випадковістю чи закономірністю? Аргументуйте свої відповіді. *(Їхня зустріч була визначена усім розвитком подій та особливостями вдачі обох героїв. Вони створені одне для одного. У них багато спільного. У дитинстві вони обоє були самотні, але кожен мав мрію й жив нею. Обоє жили у своєму уявному світі. Обоє сприймали оточуючий світ наповненим таємницями, красою та казкою, природа для них – жива істота, яка має душу. Вони обоє вміють мріяти й любити.)*

– Що вразило Грея у сплячій дівчині? (Незвичайність моменту, оточуюча природа вразили його. Він сприйняв її як дарунок долі, як сплячу красуню, яку саме він має пробудити до щасливого життя.)

– Як характеризує Грея його любов до музики? (Людина, яка відчуває прекрасний світ справжнього мистецтва, має поетичне світосприйняття, чутливе до найменших порухів чужої душі.)

– Чому Грей покохав Ассоль, не зважаючи на те, що йому про неї в селищі розповідали багато поганого? (Грей був розумною та чутливою людиною, він умів любити та розуміти, він не був таким обмеженим, як мешканці Каперни. Грей аналізував і робив свої висновки, а не бездумно вірив оповідкам охочих до пліток. З першого погляду Грей зрозумів про Ассоль головне, те, що про неї вже давно знав автор цієї книги: «У ній дві дівчини, дві Ассоль, що перемішалися в чудовній, прегарній неправильності. Одна була донькою матроса, ремісника, який майстрував іграшки, друга правила за живий віриш, з усіма дивами його суголось і образів, з таємницею сусідства слів, у всій взаємності їхніх тіней і світла, які падали з одного на інше. Вона знала життя в межах, поставлених її досвідом, та понад загальні явища бачила відбитий смисл іншого штибу. Так, вдивляючись у предмети, ми помічаємо в них щось не лінійне, та враженням – безумовно людське, і – так само, як людське, – різне. Щось на зразок того, що (коли поталанило) сказали ми цим прикладом, бачила вона ще понад видиме. Без цих тихих завоювань усе просто зрозуміле було чуже її душі. Вона вмiла й любила читати, але й у книзі читала переважно поміж рядками, як жила.»)

IV. Рефлексія.

– Чому Грей вирішив утілити в життя мрію Ассоль? Визначте життєвий девіз Артура Грея. Коли Грей усвідомив для себе його сутність? (У розмові з помічником капітана Пантенем Грей говорить, що саме завдяки Ассоль він «зрозумів одну немудру істину. Вона в тому, щоб робити так звані дива своїми руками. Коли для людини головне – отримати дорогесенький п'ятак, то легко дати цей п'ятак, але коли душа таїть зернину полум'яної рослини – дива, зроби їй це диво, якщо ти у змозі. Нова душа буде в нього й нова в тебе. Коли начальник в'язниці сам випустить в'язня, коли мільйонер подарує письмаку віллу, опереткову співачку і сейф, а жокей бодай раз притримає коняку заради іншого коня, якому не щастить, – тоді всі зрозуміють, як це приємно, як це невимовно чудесно.»)

– Чи до кінця зрозумів Пантен Греєві слова? Чому?

– Як Греєве відкриття пов'язане з авторським задумом і провідною ідеєю твору? («Та є не менші дива: усмішка, веселощі, прощення і... вчасно сказане, потрібне слово. Володіти цим – значить володіти всім. Що ж до мене, то наш початок – мій і Ассоль – залишиться нам назавжди в ясно-червоному відблиску вітрил, створених глибиною серця, котре знає, що таке любов». Він теж романтик, як і Ассоль, поетична натура, він також цінує красу природи, духовну красу людини. Грей – добра людина, яка відчуває задоволення від того, що приносить іншим людям радість та щастя. Це й найважливіші думки самого Гріна, який прагнув «творити дива власними руками.»)

Самостійна робота

На основі проведеного дослідження тексту заповніть порівняльну таблицю «Ассоль і Грей – дві частини одного цілого» Спираючись на результати дослідження, доведіть, що Ассоль і Грей створені один для одного.

	Ассоль	Грей
Походження	Народилася в родині моряка	Народився багатим і знатним
Дитинство	Самотність серед людей. Тільки батько був для неї близькою людиною й створював атмосферу любові й родинного тепла.	Самотність у родині. Відчуженість від холодних й егоїстичних батьків-аристократів. Спілкувався з простими людьми більше, ніж із батьками.
Ставлення оточуючих	Більшість людей не розуміли її і не прагнули зрозуміти. Тільки батькове серце билося в унісон із серцем Ассоль.	Людам було важко зрозуміти його, він жив у власному світі фантазій. Найкраще юного Грея розумів Польдішок. Та ставши капітаном «Секрета», Грей намагається якнайкраще ставитися до своєї команди й до всіх людей, з якими його зводить доля.
Сприйняття навколишнього світу	Відчувала красу природи, яка була для неї живою істотою, поетично сприймала оточуючий світ; у ній жило дві дівчини: одна донька матроса й ремісника, друга – «живий вірш».	Відчував красу природи, яка була живою істотою, поетичне сприйняття навколишнього світу.
Риси характеру	Доброта, ніжність, лагідність, мрійливість, великодушність, вміння любити, терпіння, стійкість, сила духу.	Доброта, співчутливість, бажання допомогти тим, хто цього потребує, принести радість у життя інших. Здатність творити дива власними руками. Вміння любити. Наполегливість, вміння йти до поставленої мети, людська гідність, надійність, розум, витривалість, сила духу.

- Які другорядні та епізодичні персонажі допомагають читачеві краще зрозуміти головних героїв? Хто з них зіставлений з головними героями, а хто протиставлений? Поясніть чому.

Перегляд фрагменту фільму «Пурпурові вітрила».

- Поміркуйте, чому Грей забирає Ассоль із Каперни.

V. Домашнє завдання.

Створити обкладинку до повісті «Пурпурові вітрила» (намалювати або комп'ютерний варіант) або намалювати малюнок до твору, скласти розповідь про Грея від імені «Секрета», про Ассоль – від імені кошика.

Тема. Олександр Грін. «Пурпурові вітрила». Поєднання реального і фантастичного в повісті.

Мета: продовжити аналітичне дослідження тексту повісті-феєрії «Пурпурові вітрила»; з'ясувати сенс поєднання реального й фантастичного у творі та роль образів-символів у втіленні авторського задуму твору; сприяти формуванню кращих моральних якостей учнів.

Обладнання: фрагменти художнього фільму «Пурпурові вітрила», пісня «Пурпурові вітрила» у виконанні співачки Ассоль.

*Потрібно вірити у можливість щастя,
аби бути щасливим.
Лев Толстой*

Хід уроку

I. Організаційний момент

Перевірка домашнього завдання. (розповідь прол Грея і Ассоль від імені кошика і «Секрета»).

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. Сьогодні ми продовжуємо мандрівку сторінками книжки Олександра Гріна «Пурпурові вітрила» й разом з Греєм і Ассоль покинемо грубу й жорстоку Каперну. У кожного з вас буде свій власний шлях до щастя, але історія про можливість і необхідність створення дива власними руками, сподіваюсь, залишиться з вами на все життя. Цей урок за змістом твору Гріна має розставити всі акценти, сформувані у вас розуміння сенсу авторського задуму книжки, її морально-етичної цінності та художніх особливостей поєднання реального й фантастичного.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Літературний диктант.

1. Розповідь Ассоль про пурпурові вітрила _____

2. Лонгрен вважав винуватцем смерті своєї дружини _____

3. З дитинства Артур Грей знав, що стане _____

4. Створили умови, за яких Ассоль наперекір усьому боролася за мрію _____

5. Грей подарував служниці на весілля _____

6. На величезній картині у бібліотеці був намальований _____

7. Грей потайки залишив домівку на _____ році життя.

8. Грей повернувся до замку через _____ років.

9. Корабель, якого купив Грей, мав назву _____

10. Грей побачив дівчину, яка спала. Це була _____

11. Історію Ассоль Греєві в трактирі розповів _____

12. Захистив дівчину й сказав, що в неї добра голова _____

IV. Робота над темою уроку.

– Поміркуйте, у який момент реальне і фантастичне перетинається у творі. Яким чином? Яку роль у композиції твору відіграє цей епізод? *(Реальне і фантастичне перетинаються в епізоді, коли Ассоль мало не втратила іграшкову яхту з пурпуровими вітрилами, а збирач казок і пісень Егль повертає дівчинці не тільки іграшку, а й зароджує в її душі надію на щастя: «Одного разу ранком у морській далечині під сонцем блисне пурпурове вітрило. Сяюча громада пурпурових вітрил білого корабля рушить, розсікаючи хвилі, просто до тебе... Вродливий принц посадить тебе в човен, привезе на корабель, і ти виїдеш назавжди до блискучої країни, де сходить сонце і де зірки спускаються з неба, щоб привітати тебе з приїздом.» З цього моменту реальний предмет – іграшка, зроблена на продаж, набуває рис і ваги образусимволу.)*

– Пригадайте, що розуміється у літературознавстві під поняттям «образ-символ». *(Символ – це предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища. Носіями символічного змісту у творі можуть бути будь-які елементи: персонажі, художні деталі.)*

– Які предмети реальної дійсності набувають у контексті твору Гріна символічного смислового навантаження? *(Яхта-іграшка з пурпуровими вітрилами, дерева, з якими говорила Ассоль, вино Джона Грея, картина в бібліотеці замку Греїв, каблучка Артура Грея, пурпурові вітрила, корабель «Секрет».)*

– Спробуйте визначити, у який момент ці предмети перетворюються на символи. Якого значення вони набувають у новій якості?

– Коли вперше у творі згадано пурпурові вітрила? Прослідкуйте за текстом динаміку розвитку цього образу. *(Реальні вітрила для іграшкової яхти з клаптиків яскраво-червоного шовку перетворюються на прекрасну мрію про щастя з казки Егля, яка допомагає Ассоль вижити в сірій буденності. З іншого боку, «пурпурові вітрила» у контексті їх примітивного сприйняття жителями Каперни перетворюються на предмет кпинів і ще більшого відчуження від односельців Ассоль і її батька, перетворення головної героїні твору в очах каперців на «Корабельну Ассоль». Тобто мрії про пурпурові вітрила, про щастя стають причиною абсолютного відчуження головної героїні, змушують її замикатися в собі. Проте коли історія про пурпурові вітрила досягає другого головного героя, символічне навантаження цього образу набуває своєї первозданної цінності й чистоти – у сприйнятті Артура Грея «пурпурові вітрила» стають утіленою в життя казкою, таємним знаком, який має об'єднати його з Ассоль і привести обох героїв до спільного щастя. У кінці твору «пурпурові вітрила» – це казка, що ожила для Ассоль і змусила застигнути в німому заціпенінні мешканців Каперни, це запорука майбутнього щастя для пари, чие кохання розквітає з прекрасної мрії. Тож образ «пурпурових вітрил» набуває філософського звучання, адже він символізує собою щастя й любов.)*

– Грей сказав, що саме Ассоль змусила його усвідомити сенс істини в тому, щоб робити дива власними руками. Розкажіть, який шлях обрав герой для зустрічі зі своєю судженою? Чому він вирішив достеменно оживити казку про пурпурові вітрила?

– Поміркуйте, чому Грей так довго шукав потрібний йому шовк. Яку роль відіграє колір? Виразно прочитайте опис тканини, яку обрав для вітрил кохання Артур Грей. *(«Ця цілковито чиста, мов ясно-червона ранкова струмина, повна шляхетних веселоців і величності барва була саме тією гордовитою барвою, яку шукав Грей. В ній не було змішаних відтінків огню, пелюсток маку, гри фіолетових чи бузкових натяків; не було також синяви, ні тіні, – нічого, що викликає сумнів. Вона жевріла, наче усмішка, звабою духовного відображення».)* Грін використовує промовисті епітети, порівняння й метафори, щоб підкреслити внутрішній зміст кольору, його символіку – надії, очікувань, чистоти, майбуття.)

– Перегляньте заключний епізод художнього фільму «Пурпурові вітрила».

- Якого символічного значення набуває корабель «Секрет» під пурпуровими вітрилами? Наскільки цей фрагмент відтворює авторський апофеоз прекрасним мріям і гарячим людським почуттям?

- Чи вдалося, по-вашому, акторам Василю Лановому та Анастасії Вертинській передати глибину й красу почуттів головних героїв повісті-феєрії?

- Яку роль відіграє музика у фільмі? Чому провідна партія належить скрипці Циммера?

V. Рефлексія.

Завдання. Переглянути ілюстрації до повісті-казки «Пурпурові вітрила». Дібрати з тексту цитати-підписи до кожної ілюстрації.

Учитель. Олександра Гріна називають «лицарем мрії». Прослухайте пісні та поміркуйте, чи можна назвати повість «Пурпурові вітрила» сучасною?(Мюзикл «Пурпурові вітрила», Ассоль «Пурпурові вітрила»)

VI. Домашнє завдання.

Створити рекламу до повісті – казки «Пурпурові вітрила»; написати твір – мініатюру «Моя заповітна мрія»; скласти кросворд (на вибір).

Тема. Олександр Грін. «Пурпурові вітрила». Символіка образу пурпурових вітрил.

Мета: продовжити аналітичне дослідження тексту повісті-феєрії «Пурпурові вітрила»; з'ясувати символіку образів пурпурових вітрил; сприяти формуванню краєвих моральних якостей учнів.

Обладнання: фрагменти художнього фільму «Пурпурові вітрила», пісня «Пурпурові вітрила» у виконанні співачки Ассоль.

*...Человек в порыве к счастью
способен своими руками
совершать чудеса.
К.Паустовский*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Завдання. Установіть хронологічну послідовність подій.

- Зустріч Ассоль з Греєм.
- Іграшка у вигляді корабля.
- Розповідь Хіна Меннерса.
- Випадок з картиною.
- Грей стає капітаном.
- Зустріч Ассоль з Еглем.
- Грей купує тканину для вітрил.

Перевірка домашнього завдання.

III. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. «Пурпурові вітрила» - це яскрава розповідь про досягнення щастя, на яке заслуговують Ассоль і Грей. Сьогодні, на мою думку, як ніколи Грін потрібен сучасності. Артур Грей – цілеспрямована особистість, лідер, Ассоль – творча натура з сильним характером, невже вони не герої нашого часу? І у них є душа! Чарівність твору в «станних летящих душах» автора і його героїв. Уважний читач, який має «живу душу» знайде в «Алых парусах» - прекрасний символ вічних цінностей. У Гріна твір пронизаний біблійними образами – символами і якщо їх знати, то повість читається як притча про порятунок чистої дитячої душі, і щастя герої знаходять у небесному раю. Істина – душа – чудо – нова душа – радість – прощення – слово – любов – все це ми знайдемо у символіці Гріна і словах Грея: «... я понял одну нехитрую истину. Она в том, чтобы делать так называемые чудеса своими руками. Когда...душа таит зерно пламенного растения -- чуда, сделай ему это чудо, если ты в состоянии. Новая душа будет у него и новая у тебя. Но есть не меньшие чудеса: улыбка, веселье, прощение, и -- вовремя сказанное, нужное слово. Владеть этим -- значит владеть всем. Что до меня, то наше начало - ... - останется нам навсегда в алом отблеске парусов, созданных глубиной сердца, знающего, что такое любовь». «Алые Паруса» – це прекрасний багатозначний символ. Колір вітрил підібраний досить вдало: «совершенно чистый, как алая утренняя струя, полный благородного веселья и царственности...он рдел как улыбка, прелестью духовного отражения».

В українській мові виникли проблеми з перекладом: «пурпурові» — це «пурпурные» тобто, фіолетово-червоні. У словнику "алый" українською перекладається як "червоний, ясно - червоний, яскраво - червоний". «Червоні вітрила» — це «красные», а Грін відмовився від цього кольору.

Хотілося б сказати, що у повісті кольори відіграють свою роль: Каперна з сірими дахами, а корчма навіть чорна, сіра хустинка Ассоль, прізвище Грей означає «сірий» . На сірому тлі червоні вітрила особливо виразні.

Завдання. Скласти ланцюжок «Хто взяв участь у створенні дива?».

Бесіда.

- Чому Грей так довго і прискіпливо вибирав відтінок кольору шовку для вітрил? (*«Роясь в легком сопротивлении шелка, он различал цвета: красный, бледный, розовый и розовый темный; густые закипы вишневых, оранжевых и мрачно-рыжих тонов; здесь были оттенки всех сил и значений, различные в своём мнимом родстве, подобном словам: «очаровательно»-«прекрасно»-«великолепно» -«совершенно»; в складках таились намёки, недоступные языку зрения, но истинный алый цвет долго не представлялся глазам нашего капитана... Наконец, один цвет привлёк безоружное внимание покупателя...*

Этот совершенно чистый, как алая утренняя струя, полный благородного веселья и царственности цвет являлся именно тем гордым цветом, какой разыскивал Грей. Он рдел, как улыбка прелестью духовного отражения». И вот паруса установлены на корабле: «... воздушный напор усилился, рассеял туман и вылился по реям в легкие алые формы, полные роз. Розовые тени скользили по белизне мачт и снастей, всё было белым, кроме раскинутых плавно двинутых парусов - цвета глубокой радости».)

- Як ви думаєте, чому Олександр Грін пофарбував вітрила в алий колір? Символом чого вони виступають?

Словникова робота.

Символ – предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища. Він завжди розрахований на виявлення «таємної», нез’ясованої суті предмета, образу, явища. Носіями символічного змісту в творі можуть бути будь-які елементи, персонажі, порівняння, художні деталі, пейзажі, метафори.

Пурпурові вітрила – символ мрії, надії на краще, величі кохання.

Назва яхти Грея «Секрет» - символ пошуку сенсу людського життя.

Море – символ непередбачуваності життя людини й водночас символ волі.

Каперна – символ людського зла та жорстокості.

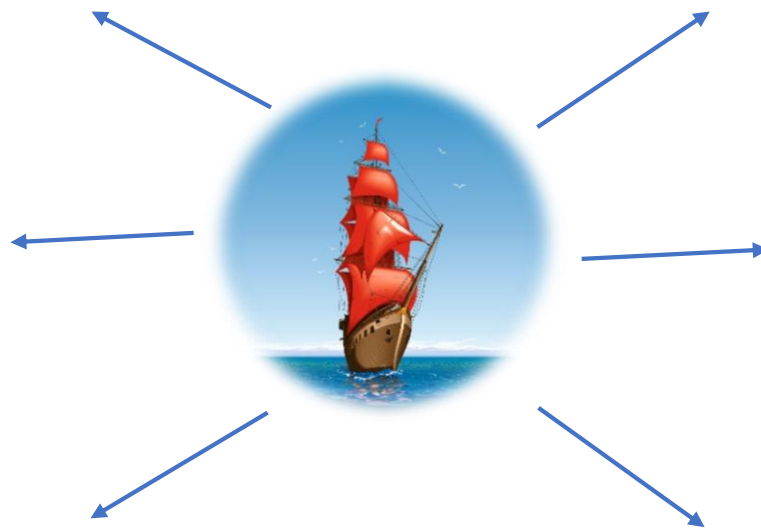
Зоря – символ здійснення мрій, пробудження душі, кохання.

Учитель. Пурпуровий колір вітрил, які несуть на своїх крилах втілення мрії в життя – це символ відображення духовного світу Ассоль і Грея. Зверніть увагу на корабель Грея. Які асоціації викликають у вас ці «надутые ветром» алые паруса? (*Цвет глубокой радости, символ любви, паруса мечты, романтика, ожидание, творчество, осуществленное чудо, надежда, торжество счастья, символ победы, веры, гармония моря и любви, символ рая*).

Учитель. “Разбрасывая веселье, он (корабль) пылал, как вино, роза, кровь, уста, алый бархат и пунцовый огонь. Корабль шёл прямо к Ассоль”.

Грунування.

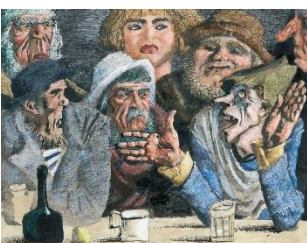
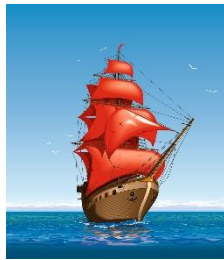
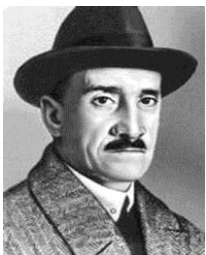
Учитель. Звернемося до епіграфу уроку, чи погоджуєтесь ви з К.Паустовським, який стверджував, що «...человек в порыве к счастью способен своими руками совершать чудеса»? - Чи потрібні у нашому житті чудеса, «нужны ли нашему времени такие неистовые мечтатели», яким був Олександр Грін?

Учитель. Інколи серед реальної дійсності, де, здавалося, немає місця «мечтам о счастье с алыми парусами», вірити в диво просто необхідно, зробити краще своє життя – це справа кожної людини.

V. Рефлексія.

Приєм «Кроссенс».

Самостійно скласти кроссенс і пояснити взаємозв'язок між його елементами.

Учитель. Можливо, феєрія «Пурпурові вітрила» спонукає вас бажати щастя так сильно і гаряче, як бажала його Ассоль, і сповнить ваші серця передбаченням дива. А може ви, як Грей, захочете побудувати корабель і пливати під пурпуровими вітрилами. Якщо ви розкриєте світу своє серце, то повірите, що над океаном з'являться пурпурові вітрила і скрипка заспіває над океаном.

VI. Домашнє завдання.

Дати письмову відповідь на питання: «Які істини я відкрив для себе, прочитавши повість «Пурпурові вітрила»?»

Тема. Написання листа Олександрю Гріну.

Мета: *познайомити учнів з епістолярним жанром, розвивати усне і писемне мовлення, логічне і образне мислення; допомогти повірити у мрію, зрозуміти, що людина може здійснювати чудеса.*

Обладнання: *портрет Гріна, ілюстрації до повісті.*

Хід уроку.

I. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Книгами Олександра Гріна зачитується не одне покоління. У них підкорює все: і придумана письменником країна Гринландія, і безстрашні мореплавці, і незвичайні пригоди, і герої, які вміють любити, мріяти, вірити. Вам належить написати відгук про дивовижний твір Олександра Гріна - феєрію «Пурпурові вітрила».

II. Робота над темою уроку.

Учитель. Я пропоную вам написати відгук про книгу в епістолярному жанрі.

Епістолярний жанр – це нариси, повісті, романи, написані у формі листа.

У творі-лісті уявній особі, письменнику О.Гріну, ви розкажете про свої враження, вступите в дискусію з письменником, поділитися сумнівами.

- З чого розпочинається будь-який лист? Звичайно, зі звертання до адресата. Наш адресат – чудовий письменник Олександр Грін.

- Подумайте, які звертання можна використати? (*«Уважаемый Александр Грин, Вас, может быть, интересует, какое впечатление произвела на меня Ваша книга «Алые паруса»?»*)

«Александр Грин, здравствуйте. Никогда не писала писем писателю, да еще такому удивительному. Но решила написать, потому что «Алые паруса» стала моей любимой книгой.»

«Здравствуйте, Александр Грин. Мое знакомство с Вами произошло в тот момент, когда мне в руки попала Ваша книга «Алые паруса». Скажу прямо, она не сразу увлекла меня, но чем больше я вчитывалась, тем глубже погружалась в неведомый мир.»

(Звучить шум морського прибою)

Учитель. Вслухайтесь, ось воно, головна діюча особа всіх гріновських творів – море. Його шум, запах – на кожній сторінці. О. Грін відкрив свій світ усім, багато його зрозуміли, полюбили і переселились в нього. Неможливо не відкрити Гріна, якщо ти вмієш мріяти і повністю зануритися в світ своєї фантазії. Я дуже сподіваюся, що всі ви або, у всякому разі, багато хто, саме такі читачі, які змогли дійти до самої суті феєрії. Звернемося до сюжету «Пурпурових вітрил».

Створення «Сюжетного ланцюжка».

Учитель. Чи не правда, звучить буденно переказ сюжету, але ця ж історія, викладена своєрідною мовою майстра, перетворюється в поему, що містить глибоку думку.

- Яка ж вона, основна думка твору? Зрозуміли ви її? Що ви напишете автору? (*«Ваши «Алые паруса» - волшебная сказка, но сказка, придуманная не только в утешение людям. Стоит очень захотеть, поверить, и она сбудется. В этом, я думаю, основная мысль феерии.»*)

Учитель. І все-таки плавання «Секрету» під пурпуровими вітрилами, і всі старання Ассоль, і всі хвилювання Грея, напевно, не справили настільки сильне враження, якби не ще одна обставина: пурпурові вітрила на сторінках книги - не мертва декорація, не метри неживої матерії. Пурпуровий колір засяяв безліччю різноманітних відтінків. Дружина А. Гріна згадує, що, прочитавши їй вголос «Пурпурові вітрила», письменник з видимим задоволенням сказав: «Обрати внимание, какое у меня богатство слов, обозначающих красный цвет».

- Чим збагатила вас книга? Над якими питаннями примусила задуматися? (*«Прочитав книгу, я подумал: ведь так несложно, потратив энную сумму, сменить цвет парусов своего корабля и забрать любимую девушку. Но много ли таких Грэев? Людей, способных на такие поступки во имя любви, во имя мечты.»*)

«Книга заставляет задуматься над смыслом жизни. Если не мечтать, ни к чему не стремиться - жизнь станет серой, бесцветной.»

«Книга учит мечтать и добиваться исполнения желаний, верить, надеяться и не падать духом.»

Учитель. Послушайте, що написав про творчість О.Гріна Даніїл Гранін: «Когда дни начинают пылиться и краски блекнут, я беру Грина. Я открываю его на любой странице, так весной протирают окна в доме. Все становится светлым, ярким, все снова таинственно волнует, как в детстве. Грин - один из немногих, кого следует иметь в походной аптечке против ожирения сердца и усталости.»

- Закінчуючи лист, ви скажете письменнику «До побачення». Саме «до побачення», тому що знову захочете поринути у світ гріновської фантазії і прочитаєте «БЛИСТАЮЩИЙ МИР», «БЕГУЩУЮ ПО ВОЛНАМ», «СТО ВЕРСТ ПО РЕКЕ» та інші твори Олександра Гріна.

Робота учнів над листом письменнику.

III. Підсумок.

IV. Домашнє завдання.

С. 161-163 прочитати, вірш Бернса «Любов» вивчити напам'ять; підготувати повідомлення (презентацію) про життєвий і творчий шлях Бернса*

Тема. Вірші зарубіжних письменників про дружбу і кохання. Р.Бернс «Любов».

Мета: здійснити цілісний аналіз вірша Роберта Бернса «Любов», схарактеризувати особливості зоб-раження любовних переживань у творі; показати роль засобів зображально-виражального ряду у передачі почуттів ліричного героя; вдосконалювати навички виразного читання поетичних творів; сприяти формуванню морально-етичних цінностей учнів.

Обладнання: відеоряд «Пісня Енді М. Стюарта «A red, red rose»; аудіозапис пісні Ярослава Нудика «Моя любов - рожевий квіт» на вірші Роберта Бернса (україномовний переклад М.Лукаша, виконання - «Піккардійська Терція»); відеоряд «В полях под снігом и дождём».

*Любов - над бурі зведений маяк.
Вільям Шекспір*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Створення проблемної ситуації

Прослуховування пісні О. Градського «В полях под снігом и дождём» на вірші Роберта Бернса (російськомовний переклад С. Маршака)

- Щойно ви прослухали пісню відомого російського рок-музиканта, співака й композитора 80-х років ХХ століття Олександра Градського «В полях под снігом и дождём». Про що ця пісня?
- Яке враження вона на вас справила? Спробуйте пояснити свої емоції.
- Чи знаєте ви, хто автор віршів? Чи нагадує вам музика Градського фольклорні народно-пісенні мотиви? Якого саме народу? (Складається враження, що звучать старовинні шотландські балади, й це ключ до відгадки, хто ж є автором тексту.)
- Це відомий шотландський поет Роберт Бернс.
- погодьтеся, що наш урок сьогодні розпочався нетрадиційно. Й це не випадково, адже й поет Роберт Бернс був неординарною особистістю. З його творчістю ми вже частково знайомі, у 6 класі вивчали вірш «Моє серце в верховині» .
- Що вам вже відомо про особистість й творчість цього митця? (Роберт Бернс - поет-патріот, відданий своїй землі, залюблений у неї, нерозривно з нею пов'язаний, незалежно від того, де б він не був. Одна із провідних тем його творчості - це любов до батьківщини, до рідної землі, до народу-трудівника.)

III. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Сьогодні ми відкриваємо для себе нову грань особистості й надзвичайного таланту Роберта Бернса. Ми будемо говорити про закоханого Роберта Бернса, про особливість відтворення любовних почуттів у вірші «Любов» («Моя любов - рожевий квіт»).

Перегляд відео «Роберт Бернс» (мультимедійної презентації або повідомлення учнів).

IV. Цілісний аналіз вірша Роберта Бернса «Любов» («A Red Red Rose»).

Самостійне читання вірша Роберта Бернса, визначення теми твору – С. 162-163.

З'ясування первинного рівня сприйняття твору у формі фронтальної бесіди.

- Чим привабив вас вірш Роберта Бернса «Моя любов - рожевий квіт»?
- Які емоції охопили вас під час прослуховування та особистого прочитання вірша?
- Який настрій переважає у вірші - оптимістичний чи песимістичний? Аргументуйте свою думку.
- Які образи вірша видалися вам найбільш вражаючими? Чому ви так вважаєте?

Аналітичне дослідження тексту

- Як ви вважаєте, цей вірш Роберта Бернса про кохання чи про кохану? Порівняйте: в оригіналі «ту Luvе's»; у перекладі М.Лукаша «моя любов»; у перекладі В. Мисика «моя кохана».
- Наведіть аргументи на підтвердження вашої думки. *(Цей вірш і про кохану, й про кохання. Ми бачимо метафоричний образ коханої ліричного героя («рожевий квіт», «веселий спів»), що зливається зі сприйняттям реальної жінки - «Єдина моя!» «Моя любов» у перекладі М.Лукаша сприймається як синкретичний образ, у якому злилися й почуття ліричного героя, й образ жінки, яку він безмежно кохає. В.Мисик підсилює в своєму перекладі почуття ліричного героя, поєднуючи предметну й абстрактну метафори («пишна рожка» й «краса весняних днів»), метафора «спів» розширюється не одним, а двома епітетами - «мелодійний, /Приємно-зграйний спів». Тож з перших рядків ми відчуваємо потужну хвилю кохання, що переповнює все єство ліричного героя. Цікаво знати, що в шотландському діалекті англійської мови слово «luvе» (любов, любити) написано з великої літери, у цьому випадку воно означає - «кохана».)*
- Як ви вважаєте, ліричний герой відчуває гармонію зі світом природи чи відчуження від нього? Аргументуйте відповідь.
- Опишіть стан ліричного героя. Доведіть, що він бачить навколишній світ очима закоханої людини.
- Яку роль у зображенні коханої ліричного героя та його почуттів до неї відіграє світ природи?

Схарактеризуйте природні компоненти вірша. Для аргументації використайте слова поета: «Любов - це світлий дар Природи. Можу сказати про себе, що я ніколи не мав жодної думки чи схильності стати поетом, доки не закохався. А тоді рима і мелодія стали... голосом мого серця».

- Який сенс, по-вашому, має розлука ліричного героя з його коханою?
- Чому з усіх пір року у вірші опосередковано йде мова лише про весну?
- Доведіть, спираючись на текст, що силі почуття ліричного героя не загрожує час. Прочитайте слова Вільяма Шекспіра, узяті за епіграф до нашого уроку. Як вони підсилюють вашу впевненість у глибині й силі любові героя вірша?
- Хто із персонажів вірша присутній у тексті безпосередньо, а хто - опосередковано? За якими ознаками ми можемо стверджувати, що почуття між ліричними героями вірша взаємне?
- Що вам відомо про біографічну основу вірша Роберта Бернса «Моя любов - рожевий квіт»? Схарактеризуйте роль і смислове навантаження метафоричного образу троянди у вірші («rose»).

Поміркуйте, як ситуація, зображена на картині Ч. Люсі, підтверджує головну думку вірша Роберта Бернса «Моя любов - рожевий квіт»? Наведіть аргументи з тексту.

Ч. Люсі.
Роберт Бернс і його кохана.
1844 р.

V. Рефлексія

-Який із перекладів, по-вашому, більш близький до оригіналу? Аргументуйте оригіналом і підрядником.

- Прослухайте пісню Енді М. Стюарта «A red, red rose» на вірші Роберта Бернса. Як мелодія та голос співака допомагають передати тріумф почуттів ліричного героя? Доведіть, що вірш Роберта Бернса ввібрав у себе народно-пісенні традиції.

- Прослухайте пісню Я.Нудика «Моя любов - рожевий квіт» у виконанні колективу «Пікардійська Терція». Яка пісенна версія вам сподобалася більше? Чому?

- Виразно прочитайте російськомовний переклад вірша Роберта Бернса, здійснений С. Маршаком. Поміркуйте, чому перекладач використав саме таку назву вірша. У якому сенсі це відповідає оригіналу? Які смислові нюанси вніс переклад Маршака у ваше сприйняття вірша Роберта Бернса «Моя любов - рожевий квіт»? Наскільки цей переклад близький до авторського тексту?

Любовь, как роза красная,
Цветет в моем саду.
Любовь моя - как песенка С которой в путь иду.
Сильнее красоты твоей Моя любовь одна.
Она с тобой, пока моря Не высохнут до дна.
Не высохнут моря, мой друг,
Не рушится гранит,
Не остановится песок,
А он как жизнь бежит...
Будь счастлива, моя любовь,
Прощай и не грусти.
Вернусь к тебе, хоть целый свет
Пришлось бы мне пройти!

- Доведіть, що вірш Роберта Бернса «Моя любов - рожевий квіт» може бути піснею кохання, піснею зізнання коханій для кожної людини в світі, в тому числі й для українців.

VI. Домашнє завдання: С. 164-165 опрацювати, за бажанням вірш Гейне вивчити напам'ять.

Тема. Вірші зарубіжних письменників про дружбу і кохання. Г.Гейне «Коли настав чудовий май...».

Мета: розширити знання учнів про Генріха Гейне як людину, про роль його особистих почуттів для його творчості; здійснити цілісний аналіз вірша «Коли настав чудовий май»; розкрити сенс поєднання світу людини й світу природи у відображенні Гейне найкращих людських почуттів; вдосконалювати навички виразного читання віршованого тексту; сприяти формуванню морально-етичних якостей учнів.

Обладнання: портрет Гейне, аудіозапис романсу П.І. Чайковського «Отчего побледнела весной...» на вірші Г. Гейне (російськомовний переклад Л. Мея).

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Назвіть головні відмінності віршованих текстів від прозових. Узагальніть їх у формі таблиці.

<i>Прозовий текст</i>	<i>Віршований текст</i>
Неритмізований	Ритмічно організований
Більш об'ємний	Стислий
Зображення подій, фактів, конфліктів, що викликають певні думки, переживання, почуття людини	Зображення почуттів, переживань, думок людини, які є наслідком певних фактів, подій, конфліктів
Епічне начало домінує	Ліричне начало домінує

III. Виразне читання напам'ять вірша Роберта Бернса «Моя любов - рожевий квіт».

- Враховуючи відмінності поетичного тексту від прозового, виразно прочитайте напам'ять вірш Роберта Бернса «Моя любов - рожевий квіт».
- Поясніть, чому ви обрали для вивчення напам'ять саме оригінал або той чи інший варіант перекладу вірша.
- Які нюанси вірша Роберта Бернса співзвучні вам особисто?
- Чому зробили саме ці логічні акценти в читанні напам'ять?

IV. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Розширення учнівських знань і вражень про особистість видатного німецького поета Генріха Гейне. Перегляд відеопрезентації, використання матеріалів підручника

- Знайдіть у статті підручника про Генріха Гейне відповідь на запитання: яке кохання оспівав поет - взаємне чи нерозділене? Яку роль у житті й творчості Генріха Гейне відіграли його почуття до кузин Амалії й Терези?

- Яку назву мала збірка віршів Г. Гейне про кохання? Який зв'язок вона має із творчим спадком відомого італійського поета Франческо Петрарки?
- Який головний художній принцип використовував Генріх Гейне для відображення у віршах почуттів ліричного героя? (*Своє живе, природне почуття Гейне майже завжди ілюстрував образами зі світу природи.*)

Вірш Гейне «Im wunderschönen Monat Mai» був написаний у 1827 році й увійшов до циклу «Ліричне інтермеццо» в «Книзі пісень».

- Хто перекладав вірші Генріха Гейне українською мовою? Як ви думаєте, чому серед перекладачів творів Гейне так багато українських поетів? (М.Старицький, М. Коцюбинський, П. Куліш, М.Вороний, П. Мирний, Б. Грінченко, І. Франко, Леся Українка, М.Рильський, П. Тичина, В. Сосюра, Л. Первомайський, М. Бажан.)
- 1890 року видатна українська поетеса Леся Українка переклала вірш Гейне «Im wunderschönen Monat Mai...»

Виразне читання вірша у перекладі Лесі Українки – С. 165.

- Хто є біографічним прототипом вірша Генріха Гейне «Коли настав чудовий май...»? (Це сам Гейне.)
- Кому Гейне присвятив цього вірша?
- Визначте тему твору. Яку роль у її втіленні відіграє світ природи?
- Який основний настрій вірша? Чим він викликаний?
- Схарактеризуйте художній час вірша Гейне. Порівняйте мотив весни у віршах Генріха Гейне й Роберта Бернса. Що спільного й що відмінного в сприйнятті весни обома поетами?
- Чи співзвучне серце ліричного героя квітуванню й щебетанню весняної природи? Прослідкуйте за змінами настрою героя. З чим пов'язаний перехід до журби?
- Поясніть, як ми здогадуємося, що кохання ліричного героя невзаємне. Чи звинувачує він кохану в цьому? Підтвердьте цитатами з тексту.
- Яку роль у вірші відіграють повтори: «Коли настав чудовий май», «тоді», «кохання»? Як змінюється смислове навантаження цих образів порівняно в I і II строфі вірша?
- Доведіть, що вірш Гейне «Коли настав чудовий май...» увібрав у себе фольклорні традиції зображення кохання в народних піснях.
- Асоціації з якими відомими вам творами про кохання виникли під час читання вірша Гейне? Поясніть.

Прослухайте романс П.І. Чайковського «Отчего побледнела весной...» на вірші Г. Гейне (російськомовний переклад Л. Мея).

V. Рефлексія.

«Асоціативний куш».

Оберіть слова, які правильно характеризують психологічний портрет ліричного героя Генріха Гейне, та упорядкуйте асоціативний куш.

Слова для довідок: бентежний, егоїстичний, закоханий, невпевнений, ніжний, щирий, самодостатній, самотній, чуйний, відчужений, палкий, нерішучий, сміливий, мрійник, сумний, пристрасний, романтичний.

Прослухайте уривок з вокального циклу Р.Шумана «Любов поета», порівняйте музику з емоційним забарвленням та милозвучністю поезії Г.Гейне «Коли настав чудовий май».

Напишіть сенкан на основі власного враження.

VI. Домашнє завдання:

С. 166 – 168 – опрацювати, підготувати виразне читання напам'ять вірша К. Симонова «Жди мене...».

Тема. К.М.Симонов. «Жди мене...». Тема вірності і кохання у вірші.

Мета: ознайомити учнів з особистістю поета - гуманіста Костянтина Симонова та історією створення вірша «Жди мене...»; шляхом цілісного аналізу тексту розкрити ідею вірності й любові, втілену у вірші «Жди мене...»; показати рятівну роль любові й відданості для людини в часи лихоліть; вдосконалювати навички виразного читання віршів; сприяти формуванню кращих моральних якостей молодого покоління.

Обладнання: відео «Борис Леві, Костянтин Симонов. Жди мене»; «Повертайся живим» - вєдучі ТСН до Дня Збройних Сил України: слова Іри Цілик, музика Лесі Тельнюк.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Актуалізація опорних знань учнів.

- Відомо, що на вірші Генріха Гейне композиторами різних країн у різні часи створено понад вісім тисяч музичних творів. У творчій спадщині видатного російського композитора Петра Ілліча Чайковського є романс на основі вірша Генріха Гейне «Чому троянди немов неживі...» (в російськомовному перекладі Л. Мея «Отчего побледнела весной...»). Прослухайте цей романс у виконанні відомого українського оперного співака Б. Гмирі. Поясніть, як музика Чайковського допомагає відчуті й усвідомити велич і трагізм нерозділеного кохання ліричного героя Гейне.
- Якби ви були композитором, якою була б ваша музика до вірша Генріха Гейне «Коли настав чудовий май...»? Аргументуйте, спираючись на текст.

Створення проблемної ситуації

Учитель. Ми з вами продовжуємо працювати з творами про дружбу й кохання. Хоча письменники й поети впродовж уже тисячоліть перевіряють людину на справжність саме здатністю любити: любити рідну землю, своїх рідних і близьких, кохати чоловіка чи жінку. Це почуття є найвищим божественним даром людині. Воно підіймає її до небес, коли це почуття взаємне; й може скинути в безодню, якщо це любов без відповіді.

- Подумайте, що об'єднує вірші Роберта Бернса «Моя любов - рожевий квіт» і Генріха Гейне «Коли настав чудовий май...».
- У чому полягає різниця в зображенні кохання обома поетами?
- Доведіть, що обидва ліричних героя проходять випробування коханням.
- Який із віршів сповнений оптимізмом? Чому ви так вважаєте?
- Який вірш має щемно-сумне звучання? Чому?

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Сьогодні ми відкриваємо для себе дивовижну історію кохання, яка породила невмирущі віршовані рядки, що стали гімном вірному кохання, здатному побороти смерть. Це вірш Костянтина Симонова «Жди мене...»

C. 166 – знайомство з біографією К.Симонова.

III. Текстуальне дослідження поезії Костянтина Симонова «Жди мене...»

1. Прослуховування вірша «Жди мене...» у виконанні автора (перегляд відео «Костянтин Симонов читає вірш «Жди мене...»)

2. З'ясування первинного враження - розуміння твору та історії створення вірша «Жди мене...» Костянтина Симонова

- Що ви відчували, слухаючи авторське читання вірша «Жди мене...»?
- Як ви думаєте, чому ми розпочали знайомство з віршем Костянтина Симонова саме з авторського читання твору?
- Що вам відомо про історію створення вірша? Кому автор його присвятив?
- Прокоментуйте вислів Симонова про задум поезії: «У вірша «Жди мене...» немає ніякої особливої історії. Просто я поїхав на війну, а жінка, яку я любив, була в тилу. І я написав їй листа у віршах...».

Прослуховування пісні «Жди мене» у виконанні Д.Хворостовського.

- Як ви вважаєте, чому вірш Симонова став піснею?

3. Аналітичне дослідження вірша

- Як ви зрозуміли, що перешкоджає ліричному героєві вірша бути разом з коханою?
- Чому так багато рядків вірша розпочинаються словами «жди мене»? Чому ліричному героєві вірша так важливо, щоб на нього чекали?
- Знайдіть у тексті рядки, у яких виражено головне прохання ліричного героя до його коханої. (*«Жди мене, и я вернусь. Долько очень жди»*)
- У тексті жодного разу не сказано, що ліричний герой звертається саме до коханої жінки, а не до матері, сестри чи подруги. Чому ми переконані, що адресатом є саме кохана?
- Доведіть, що психологічна напруга вірша зростає від строфи до строфи. За рахунок чого це досягається? Чому, по-вашому, твір складається саме з трьох строф?
- Як ви думаєте, чому спочатку (I строфа) прохання ліричного героя чекати на нього ілюструється природними перешкодами? Виділіть з тексту природні образи, що створюють перешкоду для закоханих. Чи можна їх вважати головною причиною розлуки героїв?
- Що турбує ліричного героя більше, ніж дощі, сніг, спека? (*Він найбільше боїться забуття: «Жди, когда других не ждут, / Позабыв вчера»*)
- Яку роль у вірші відіграє розмовна лексика та розмовні інтонації?
- Яким чином особисте в стосунках ліричних героїв вірша пов'язане із загальним випробуванням людей війною? Знайдіть цитати для підтвердження відповіді.
- Чому герой закликає свою кохану не вірити в його смерть і не пити «на помин души»? Про кого він більше турбується: про себе чи про кохану?
- Доведіть, що весь вірш - це спроба підтримати кохану в тяжкій розлуці, причиною якої є війна.

IV. Рефлексія.

- Виразно прочитайте ще раз оригінал вірша. Доведіть, що основний прийом побудови вірша «Жди мене...» - це антитеза. Наведіть приклади застосування антитези та прокоментуйте їх смислове навантаження
- Визначте сутність основного конфлікту вірша. (*Це боротьба кохання (життя) з війною (смертю)*). Знайдіть аргументи на підтвердження в тексті. Доведіть, що саме завдяки вірності й коханню розколотий війною світ зберігає свою цілісність.
- Доведіть, що вірш має характерні ознаки послання (*листа з фронту*).
- Знайдіть у вірші рядки, які є свідченням нерозривного зв'язку між ліричним героєм та героїнею. Доведіть, що саме в них міститься головна думка вірша.
- Поміркуйте, чому вірш Костянтина Симонова під час Другої світової війни став гімном коханню. Як автобіографічний аспект створення вірша поєднується із загальною долею народу?
- Виразно прочитайте україномовні переклади вірша Костянтина Симонова Юрія Гончаренка та Ірини Фісак. Які нові смислові нюанси ви помітили в текстах перекладів?
- Хто з перекладачів, по-вашому, більш точно, відповідно до авторського задуму, передав головну думку вірша. Порівняйте:

- Наскільки, по-вашому, вірш Костянтина Симонова актуальний у сьогоднішній для наших співвітчизників

- У 2014 році до Дня Збройних Сил України була створена пісня «Повертайся живим», яку виконали

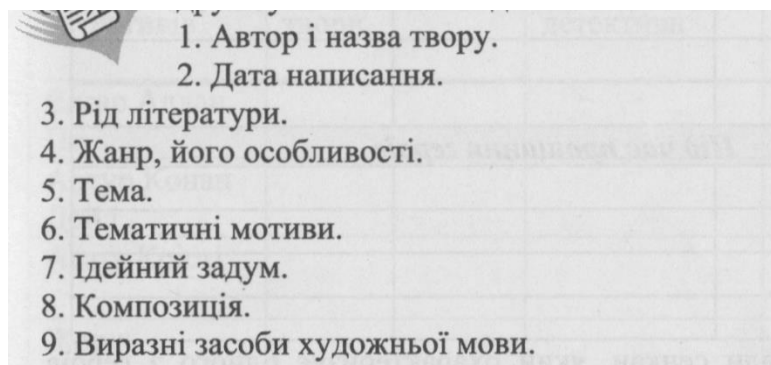
жінки-ведучі ТСН (слова Іри Цілик, музика Лесі Тельнюк). Прослухайте її й визначте спільне в пісні «Повертайся живим» та віршем Костянтина Симонова «Жди мене...».

Перегляд відео ««Повертайся живим» - ведучі ТСН до Дня Збройних Сил України»

<i>К. Симонов «Жди меня...»</i>	<i>Переклад Ю. Гончаренка «Чуєш... Ти чекай мене...»</i>	<i>Переклад І. Фісак «Жди мене...»</i>
Не понять, не ждавшим им, Как среди огня Ожиданием своим Ты спасла меня. Как я выжил, будем знать Только мыс тобой, — Просто ты умела ждать, Как никто другой	Не дано збагнути їм В літо вогняне, Як чеканням ти своїм Вберегла мене. Як віцілів я, вижив як, Знаємо без слів. Просто ти чекала так, Як ніхто не вмів.	І не зможуть зрозуміть, Що в огні війни Рятувала кожную мить Ти життя мені. Як я вижив в світі зла, З наєм ти і я: Мене віра вберегла І любов твоя.

V. Домашнє завдання:

Скласти візитну картку одного з поетичних творів про дружбу та кохання за даним планом; вивчити напам'ять вірш Костянтина Симонова «Жди меня...» (або сучасного зарубіжного чи українського автора).

Тема. Поетизація високого почуття любові, особливості його художнього розкриття у вірші «Жди мене...». Виразне читання напам'ять віршів сучасних зарубіжних та українських поетів про дружбу й кохання

Мета: розширити горизонти читацьких інтересів з теми «Дружба і кохання», показати важливість теми кохання в творчості сучасних зарубіжних та українських поетів; розвивати навички виразного читання віршів та естетичні смаки учнів; сприяти вихованню чуття поетичного слова та формуванню кращих моральних якостей учнів.

Обладнання: відеоряд «Едуард Асадов «Не тратьте життя свою на тех, хто Вас не ценит...» відеоряд «Роберт Рождественский «Все начинается с любви». Исполняет Максим Аверин.

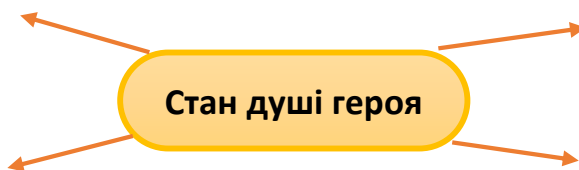
*Все начинается с любви...
Роберт Рождественский*

Хід уроку

I. Організаційний момент. Актуалізація опорних знань учнів.

Перевірка домашнього завдання (Скласти візитну картку одного з поетичних творів про дружбу та кохання за даним планом).

Завдання. Оберіть відповідні слова та заповніть схему «Почуття ліричного героя у вірші «Жди мене...» К.Симонова».

Слова для довідок: відчайдушний, самотній, люблячий, вірить лише у власні сили, закликає до вірності, закликає до боротьби, вірить у всеперемагаючу силу кохання.

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. Ми наближаємося до завершення роботи над темою «Дружба і кохання». Хочу розкрити вам один із найбільших секретів світової літератури: письменники і поети перевіряють цінність своїх героїв здатністю кохати іншу людину. Тема кохання належить до вічних тем світової літератури. Змінюються епохи, ідеї, незмінною залишається лише Любов. З неї починається все в світі!

Прослухайте вірш відомого російського поета ХХ століття Роберта Рождественського «Все начинается с любви...» (Перегляд відео «Роберт Рождественский «Все начинается с любви...» у виконанні актора Максима Аверіна)

- Визначте головний лейтмотив вірша Роберта Рождественського. («Все начинается с любви...») Навіщо поет деталізує й уточнює це твердження? (Щоб підкреслити життєдайну творчу силу любові як основу світобудови, життя в цілому й долі кожної конкретної людини.)
- З ким, по-вашому, веде діалог ліричний герой вірша?
- Як ви думаєте, чому поет називає ненависть рідною й вічною сестрою любові?

- Доведіть, що в сприйнятті ліричного героя вірша через любов відобразилась багатоманітність буття.

- Чи всі визначення любові мають позитивний характер? Поясніть сенс строфи:

«Все начинается с любви:
мечта и страх,
вино и порох.
Трагедия,
тоска
и подвиг -
все начинается с любви...»

- Яку роль відіграє кільцева композиція кожної строфи вірша Роберта Рождественського? Чому кожна строфа розпочинається й завершується словами «Всё начинается с любви...» Яке значення мають розділові знаки у кінці кожної з цих фраз у різних частинах вірша?

- Як ви вважаєте, чи вдалося актору Максиму Аверіну передати настрій вірша і його головну думку? Аргументуйте свою відповідь.

- Чим особисто вас зачепив цей вірш Роберта Рождественського? У чому ви поділяєте авторське розуміння ролі Любові в основах світобудови та в житті людини?

III. Виразне читання учнями напам'ять віршів сучасних зарубіжних та українських поетів про дружбу й кохання з аргументацією вибору.

Визначення кращого читця

IV. Рефлексія

- Що об'єднує всі вірші, що прозвучали сьогодні на уроці?

- Які грані кохання розкрили поети у обраних вами віршах? Чи завжди любов для людини радість? Коли вона змушує страждати?

- Які мотиви віршів сучасних зарубіжних і українських поетів, що ви читали напам'ять на уроці, перегукуються з віршами про кохання Роберта Бернса, Генріха Гейне та Костянтина Симонова, що вивчалися текстуально?

- Зробіть письмовий висновок, чому поети усіх часів звертаються у своїй творчості до теми кохання (5-6 речень).

- Що важливого особисто для вас ви взяли з уроків, присвячених вивченню віршів про кохання?

Учитель. На завершення нашої розмови про вірші, присвячені темі кохання, пропоную вам прослухати поетичну пораду від одного із найбільших ліриків ХХ століття - російського поета Едуарда Асадова. Нехай щемні рядки його вірша стануть для вас своєрідним життєвим орієнтиром, адже кожна людина рано чи пізно шукає в цьому безмежному світі свою пару, того, «с кем хочется проснуться» й щодня до самої смерті ділити навіл радості й печалі.

Перегляд відеоряду «Едуард Асадов «Не тратьте жизнь свою на тех, кто вас не ценит...»

Не тратьте жизнь на тех, кто вас не ценит,
На тех, кто вас не любит и не ждёт,
На тех, кто без сомнений вам изменит,
Кто вдруг пойдёт на «новый поворот».
Не тратьте слёз на тех, кто их не видит,
На тех, кому вы просто не нужны,
На тех, кто, извинившись, вновь обидит,
Кто видит жизнь с обратной стороны.
Не тратьте сил на тех, кто вам не нужен,
На пыль в глаза и благородный понт,
На тех, кто дикой ревностью простужен,
На тех, кто без ума в себя влюблён.
Не тратьте слов на тех, кто их не слышит,
На мелочь, не достойную обид,

На тех, кто рядом с вами ровно дышит,
Чьё сердце вашей болью не болит.
Не тратьте жизнь, она не бесконечна,
Цените каждый вдох, момент и час,
Ведь в этом мире, пусть не безупречном,
Есть тот, кто молит небо лишь о вас!

V. Домашнє завдання:

Повторити С. 129-171, підготуватися до контрольної роботи.

Тема. Контрольна робота. Дружба і кохання.

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями теми «Дружба і кохання»; розвивати мовлення учнів та їхній творчо-критичний потенціал, вміння самостійно працювати.

Обладнання: тестові завдання.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності.

III. Оголошення теми й мети уроку. Актуалізація опорних знань учнів.

Виконання завдань за варіантами.

IV. Підбиття підсумків уроку

V. Домашнє завдання

Прочитати оповідання Е.По «Золотий жук», С. 172-183, підготувати повідомлення (презентацію) про найвідоміших письменників, що створювали детективні твори.

Тема. Детектив як жанр літератури, характерні ознаки жанру. Жанрове розмаїття детективів. Едгар Аллан По – засновник жанру детективу у світовій літературі. Захопливий сюжет повісті «Золотий жук».

Мета: *стисло ознайомити учнів з особистістю засновника жанру літературного детективу Едгара Аллана По; розкрити жанрові особливості та розвиток детективу в світовій літературі; розширювати й поглиблювати учнівське розуміння жанрового розмаїття світової літератури та показати місце детективу у всесвітньому літературному процесі; закріплювати володіння літературознавчим інструментарієм як одним із шляхів формування читацьких компетенцій школярів.*

Обладнання: *відео «Едгар Аллан По», портрет письменника, буктрейлер.*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. Ми розпочинаємо вивчення нової теми «Літературний детектив». Перший урок у системі надзвичайно важливий, адже сьогодні ви дізнаєтеся про те, як у світовій літературі виник жанр детективу, хто був його зачинателем, чим відрізняється детектив від інших літературних жанрів і в чому полягає секрет його надзвичайної популярності в читачів. Розуміння особливостей жанру детективу допоможе вам отримати естетичну насолоду від знайомства з повістю «Золотий жук» Едгара Аллана По та оповіданнями «Пістрява стрічка» й «Спілка рудих» Артура Конан Дойла на наступних уроках.

III. Робота над темою уроку.

Ознайомлення учнів з особистістю Едгара Аллана По, засновника жанру літературного детективу

Створення проблемної ситуації.

Коли мова йде про Едгара Аллана По, найчастіше звучать слова «таємничий», «загадковий», «страшний», «король жахів», «зачинатель детективу», «майстер готичного оповідання», «неперевершений поет», «зачинатель американської класичної літератури». Про нього написано величезну кількість книг, зі сторінок яких він постає то злочинцем, то містиком, то жертвою, то генієм. Та яким же він був насправді, ми й спробуємо з'ясувати, спираючись на матеріали підручника та відеопрезентацію «Едгар Аллан По».

Перегляд відеопрезентації «Едгар Аллан По»

Бесіда.

- Розкажіть про ваше враження від знайомства з фактами біографії Едгара Аллана По. Що вразило вас у долі цієї людини?
- Доведіть, спираючись на матеріали підручника, що Едгар По пройшов низку життєвих випробувань. Визначте, що найбільше вплинуло на формування суперечливого характеру Едгара Аллана По.
- Спробуйте створити словесний портрет Едгара По як людини. Які риси його вдачі вам імпонують, а які ні? Поясніть чому? Визначте та прокоментуйте дві найважливіші риси суперечливої натури Едгара По. (*Ясний логічний розум та уїдлива відлюдкуватість.*)

-Що вам відомо про літературне обдарування Едгара По? Коли розпочався його творчий шлях? Яке місце в ньому займали поезія та проза? Яку роль у житті По відіграла журналістика?

- Про Едгара По говорять, що він створив майже всі жанри сучасної літератури. Спробуйте це довести, спираючись на статтю підручника та переглянуту вами відеопрезентацію.

- Що наштовхнуло Едгара По на створення детективу? (*Проза Едгара По не мала попит у невибагливих американських читачів, які звикли сприймати реалії життя, відображені в літературі, а не ламати собі голову над глибинними підтекстами містичної фантастичної новелістики По. Усвідомивши це, Едгар По застосовує принципи логіки й математики для побудови сюжетів своїх прозових творів, наближуючи події, зображені в них, до реальної дійсності. Так з'явилися детективні оповідання, головним героєм яких став Огюст Дюпен, приватний детектив, наділений гострим логічним розумом, що розкриває найзаплутаніші злочини, а у світовій літературі виник жанр детективу.*)

З'ясування жанрових особливостей літературного детективу

- Які твори літератури, по-вашому, називають детективами?

- Прочитайте визначення жанру детективу, вміщене в підручнику. Визначте в ньому ключові слова, що допомагають усвідомити специфіку жанру.

Літературознавча довідка

Детектив (англ. detective — агент розшуку, з латин, detectio - розкриття) — різновид пригодницької літератури, передовсім прозові твори, у яких розкривається певна таємниця, пов'язана зі злочином.

Робота учнів у динамічних групах з опрацювання статті підручника «Детектив як жанр літератури» - С. 169-171

(Учні об'єднуються в динамічні групи по 5-6 чоловік, на окремому аркуші паперу (найкраще використати формат А-3) упродовж 8-10 хвилин, користуючись статтею підручника, працюють над створенням схеми-алгоритму «Детектив - жанр літератури».)

Звіти динамічних груп. Корекція учнівських варіантів і створення опорної схеми-алгоритму «Детектив - жанр літератури»

Детектив - жанр пригодницької літератури, у якому розкривається певна таємниця, пов'язана зі злочином

Види детективів:

Інтелектуальний детектив: у центрі сюжету інтелектуальна загадка (таємниця).

Психологічний детектив: у центрі твору - психологічний конфлікт детектива й злочинця, особливості їх характерів.

Кримінальний (поліцейський) детектив: стрімкий сюжет, гострота подій, досить велика кількість персонажів, декілька ліній розслідування.

Гумористичний детектив: у сюжеті органічно поєднане трагічне з комічним.

Жіночий детектив: розслідування веде детектив-аматор, і це жінка.

Молодіжний детектив: молода людина опиняється в центрі таємниці, стає мимовільним свідком злочину, проводить власне розслідування, відмінне від офіційного.

Характерні ознаки

- ✓ Наявність таємниці, яку потрібно розкрити, щоб запобігти злочину або розкрити його. (Що важче - запобігти злочину чи розкрити його?)
- ✓ Наявність детектива (нишпорки, слідчого), наділеного винятковими розумовими здібностями, що розкриває таємницю злочину виключно логічними методами (образ головного героя).
- ✓ Наявність кращого друга детектива, який виступає очевидцем і учасником подій, пов'язаних із розслідуванням злочину, та описує їх (образ оповідача).

Шляхи розслідування гасмниці, пов'язаної зі злочинном

Незалежний шлях

Лінія розслідувань головного героя

Лінія розслідувань представників офіційних слідчих органів

Лінія розслідувань друга детектива

Лінія розслідувань самого читача

Істинне розслідування проводиться приватним детектиом (або детективом-аматором), людиною, наділеною неординарною логікою, спостережливістю, аналітичними здібностями, нерідко не виходячи з кабінету. Детектив вибудовує алгоритм злочину й розкриває його на основі інтуїції та чіткого математичного прорахунку дій злочинця. Для детектива найважливіше - зрозуміти мотив злочину. Розслідування детектива - це двобій двох інтелектів - його власного та інтелекту злочинця.

Представник офіційних слідчих органів працює традиційно: збирає речові докази, свідчення очевидців, але не вміє вибудувати логічного ланцюжка і йде хибним шляхом розслідування, на який його часто штовхає більш розумний злочинець. Цей персонаж завжди стоїть в опозиції головному героєві.

Кращий друг детектива - свідок подій та їхній хронікер. Зазвичай саме від його імені ведеться розповідь у творі. Нерідко виконує механічні доручення сищика і вважає себе також готовим до власного розслідування завдяки тривалому спілкуванню з детективом-інтелектуалом. Проте йому бракує того винятково аналітичного розуму, яким володіє головний герой, і його розслідування зазвичай заходить у глухий кут (або йде хибним шляхом, більш близьким до офіційного розслідування).

Читач, йдучи «слідом за автором», «проводить власне розслідування», весь час ловлячи себе на думці «так я і думав» або «як же я цього не помітив», залежно від того, прихильником істинної чи хибної лінії розслідування він є у момент читання твору. Це підтримує читацький інтерес, тому детективи зазвичай читаються невідривно від початку до кінця.

Оповідач — вигадана автором особа, від імені якої в художньому творі письменник оповідає про події і людей. Позиція оповідача виявляється у викладі від першої особи («я»). Оповідач може мати вигадану літературну біографію, вступати в певні стосунки з персонажами, брати участь у подіях чи спостерігати за ними.

Розповідач — вигадана автором особа, від імені якої в епічному творі розповідається про події і людей, за допомогою розповідача формується весь уявний світ літературного твору. Позиція розповідача наближена (хоча не тотожна) до автора й виражена (на відміну від оповідача) формою викладу від третьої особи («він», «вона»). Автор може не називати свого розповідача, але читач може здогадатися про його характер, соціальний статус, участь у подіях тощо.

Точка зору — погляд на події і персонажів, ставлення до них, що виявляється у формах оповіді й залежить від того, хто розповідає про події і людей, його участі (чи неучасті) в сюжеті, зацікавленості, часової дистанції тощо.

IV. Рефлексія

- Коли і завдяки кому у світову літературу увійшов жанр детективу?
  - Чим, по-вашому, детектив відрізняється від інших різновидів пригодницької літератури?
- Використайте для порівняння свій досвід вивчення творів пригодницької літератури у 6 класі.
- Складіть композиційну формулу літературного детективу.

Композиційна формула літературного детективу	
Структурний елемент композиції	Особливості його сюжетного втілення
Експозиція	Знайомство читача з головними персонажами твору
Зав'язка	Надходження інформації про таємницю або злочин, пов'язаний із нею
Розвиток дії	Розгадування таємниці: огляд місця злочину, опитування свідків, збирання речових доказів, слідкування за підозрюваними
Кульмінація	Кульмінацією є висновки з розслідування детектива- інтелектуала, він знаходить рішення загадки чи таємниці. Часто кульмінація збігається з розв'язкою.
Розв'язка	Детектив повідомляє іншим персонажам твору, хто є злочинцем, якими були мотиви його злочину та яким шляхом сищику вдалося вивести його на чисту воду.

- Що є найважливішим для розкриття злочину в жанрі літературного детективу? (Логічні умовиводи сищика.)
  - Назвіть особливості стилю літературного детективу. (Відсутність розлогих характеристик та описів, динамічність розгортання сюжету, перехрещення ліній розслідування.)
  - Хто зазвичай у детективі йде хибним шляхом розслідування?
  - Які риси забезпечують головному героєві детективу успіх у розслідуванні таємниці?
  - Як ви вважаєте, що є більш важливим для детектива - розслідувати злочин чи запобігти йому? А що, по-вашому, є складнішим? Чому?
  - Яких авторів детективу ви знаєте? (На розроблені Едгаром Алланом По принципи літературного детективу в подальшому спиралися такі відомі автори цього жанру, як А. Конан Дойл, А. Крісті, Г.К. Честертон (Великобританія), Ж. Сіменон (Франція), Р.Т. Стаут, Дж. Х. Чейз (США), Борис Акунін, Дар'я Донцова, Олександра Марініна (Росія), А. Курков (Україна) та ін.)
  - Назвіть всесвітньо відомих літературних детективів. Звідки ви про них знаєте?
- Літературно-мистецька гра «Упізнай героя» з використанням слайд-презентації «Детективи світової літератури на кіноекрані» (визначається персональний переможець, знавець образів детективів; пропонуються для «впізнавання» кінематографічні втілення образів Огюста Дюпена, Шерлока Холмса, Еркюля Пуаро, комісара Мегре, міс Марпл, Ераста Фандоріна, Насті Каменської, Марії Швецової та інш.)

V. Домашнє завдання

С. 183-197, читати, відповідати на питання, визначити складові сюжету повісті «Золотий жук» (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка)*

Тема. Едгар Аллан По. «Золотий жук». Особливості композиційної будови твору – «розповідь у розповіді», її художнє значення

Мета: з'ясувати рівень первинного розуміння змісту повісті Едгара Аллана По «Золотий жук», розпочати аналітичне дослідження тексту, зробивши головний акцент на характеристики сюжетно-композиційних особливостей твору як інтелектуального детективу; розвивати навички аналізу літературного детективу; сприяти розвитку читацьких компетенцій школярів.

Обладнання: слайд-презентація «Художній простір повісті Едгара Аллана По «Золотий жук».

*Истина не завжди знаходиться на дні колодязя.
Едгар Аллан По*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

III. Робота над темою уроку.

З'ясування первинного рівня сприйняття твору

- Що вам відомо про задум і створення повісті «Золотий жук» Едгаром Апланом По? (У 40-50-х роках XIX століття американська публіка захоплювалася розгадуванням шифрів, ребусів, загадок, криптограм, які у великій кількості друкувалися в журналах. Це надихнуло письменника на задум повісті «Золотий жук»(1843), значною мірою побудованої на розгадуванні піратської криптограми. Рукопис твору не одразу був схвалений до друку й досить довго чекав на публікацію. Коли повість все ж була надрукована, вона відразу стала шалено популярною в читачів.)

Словникова робота:

Криптограма - напис, зроблений спеціальними умовними знаками - шифром. (Найчастіше використовуються замість літер цифри.)

- Розкажіть про свої враження від прочитання повісті Едгара Аплана По «Золотий жук»?

- У чому полягала складність читання цього твору? Наскільки вам допомогли теоретичні знання про специфіку жанру детективу? Які ознаки детективу ви помітили під час читання?

- Про що цей твір Едгара Аллана По? Чи зустрічалися ви раніше у творах літератури з описом пошуку скарбів? Пригадайте, чим керувалися герої в своїх пошуках? (Згадується пошук скарбів Томом Соєром і Геком Фінном у повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Том і Гек відштовхувалися у пошуках скарбів від дитячих мрій про скарби та від книг, у яких цей процес було описувано. Шукають вони інтуїтивно, навмання. І тільки наполегливість та випадок наштовхують хлопчаків на успіх. Ще один страшний досвід пошуку скарбів розказаний учасником подій Джимом Хоккінсом у романі Роберта Льюїса Стівенсона «Острів скарбів», де пошуки золота капітана піратів Флінта були пов'язані з ризиком для життя. Відправною точкою у пошуках скарбів є карта острова Кістяка, яку Джим знайшов у скрині Біллі Бонса.)

- Яким чином тема пошуку скарбів увійшла в повість «Золотий жук» Едгара По? У чому полягає різниця зі згаданими творами Марка Твена та Роберта Льюїса Стівенсона?

- Чому Едгар По в якості орієнтира для пошуку скарбів використав не карту, а криптограму? (Авторові потрібен був герой-інтелектуал, з нетрадиційним способом мислення й унікальними розумовими здібностями. Такими стали в його творах Вільям Легран та Огюст Дюпен.)

- Які епізоди «Золотого жука» вам найбільше сподобалися? Чим?
- Як ви вважаєте, до якого різновиду детективу належать повість Едгара По «Золотий жук»? Наведіть аргументи. (Це інтелектуальний детектив.)

Текстуальний аналіз твору

- Від чийого імені ведеться розповідь? Яку роль відіграє епіграф до повісті «Го-го! Він скаче, мов скажений: Його тарантул укусив. «УСІ ПОМИЛЯЮТЬСЯ»? Аргументуйте свою відповідь. *(Розповідь ведеться від імені оповідача, який був свідком зображених у творі подій, тобто від першої особи. Це близька людина головному героєві повісті Вільяму Леграну, його друг. У повісті «Золотий жук» Едгар По використовує композиційний принцип «розповідь в розповіді» Сюжет твору вміщено в додаткову оповідь (що може передувати сюжету або утворювати його «рамку»), а розповідач перебирає на себе роль свідка описуваних ним подій. Такий спосіб побудови твору дає змогу представити різні точки зору на зображуване. На важливість урахування різних точок зору в повісті «Золотий жук» указує епіграф, що містить рядок «Усі помиляються». Він, власне, є ключем до розгадування основної загадки твору, що перетворюється на своєрідну інтелектуальну гру для читача.)*

- Як ви думаєте, чому розповідь розпочинається з детального опису Салівенового острова? Поміркуйте, чому так багато уваги приділяється зображенню місця подій? Вирахуйте площу Салівенового острова, спираючись на інформацію про його розміри, подану на початку твору. *(Для довідки: миля (англ.) - міра довжини: морська миля дорівнює 1,852 кілометра; суходільна миля - 1,60934 кілометра; фут (англ.) - 0,3048 метра.) Учні доходять висновку, що це обмежений простір, доволі безлюдний, це миртові хащі, а у хащах завжди ховається якась таємниця. Підрахунок площі острова залучає школярів до аналітичної розумової діяльності, яка є центром зображення у тексті.)*

- Яку інформацію читач отримує про Леграна на початку твору? Чия це точка зору на героя? Знайдіть ключові слова в характеристиці Леграна та прокоментуйте їх: «...у вдачі цього відлюдника чимало було такого, що збуджувало цікавість і викликало повагу. Легран мав добру освіту й надзвичайно сильний розум, але був заражений мізантропією, і раз у раз то проймався запалом, то впадав у меланхолію».

- Чим захоплювався Легран? Яку роль мали в сфері його інтересів книжки?

- Яка роль у «Золотому жукові» належить негру Джупітеру? Ким він був для Леграна? Яка його функція згідно з жанром детективу?

- Доведіть, що на Салівеновому острові відбувається зав'язка подій, описаних у повісті «Золотий жук».

- За яких обставин Легран знайшов жука?

- Чому Едгар По спочатку знайомить оповідача й читачів з жуком опосередковано? Чим, по-вашому, є жук, знайдений Леграном, у розвитку подій відповідно до жанру детективу? *(Важливий не сам жук, а шматок пергаменту. Жук мав міцні щелепи й вкусив Леграна. Джупітер загорнув жука в шматок брудного паперу, підібраного на березі. На ньому Легран і малював жука своєму другові. Випадок з жуком, з одного боку, дав у руки Леграна шматок пергаменту з криптограмою, а з іншого боку, жук потрібен для відведення читацької уваги від головного - від таємниці пергаменту.)*

- Чому Легран, розкритикований товаришем за нікудишні малярські здібності, не викинув шматок брудного пергаменту, а мовчки замкнув його в шухляді столу? Чи одне й те ж саме бачили на клаптику пергаменту Легран і оповідач? Чому оповідач сприйняв жука на малюнку схожим на череп? *(Герої дивилися на зображення з різних боків пергаменту. Оповідач перевернув клаптик, коли з ним «вітався» Легранів ьюфаундленд Вовк, тому він і побачив замість зображення жука череп, що був частиною піратської криптограми, яка почала проявлятися під впливом камінного тепла.)*

- Як ця знахідка змінила життя Леграна? Що було насправді з головним героєм? Як сприйняв дивовижну поведінку Леграна Джупітер? Чому він звернувся по допомогу до оповідача?

Робота в парах

- Складіть план дій Леграна під час з'ясування таємниці золотого жука? На що спирається Легран у своїх пошуках? Чому він не розказав нічого ні Джупітеру, ні оповідачеві? *(Дивовижна*

поведінка Леграна створює таємничість та підсилює напругу. Все відповідно до правил детективу, які створював сам Едгар Аллан По.)

- За рахунок чого ще в повісті створюється таємнича атмосфера та напруга подій? Чому в розповіді оповідача є прогалина тривалістю один місяць? (*Цей місяць був потрібен Леграну для дослідження таємниці та підготовки до пошуку піратських скарбів.*) Визначте роль різних точок зору на зображення подій (розповідь Джупітера про дивовижну поведінку Леграна та записка самого Леграна).

- Навіщо автор через місяць повертає оповідача на Салівенів острів? Яку роль цей персонаж відіграє в подальшому розвитку подій згідно з вимогами жанру детективу?

- Чому оповідач непокоївся стосовно здорового глузду Леграна? Що саме в поведінці та зовнішньому вигляді друга його стурбувало?

- У якому сенсі Легран назвав жука «золотим» під час другої зустрічі з оповідачем? Що змінилося в первинній характеристиці золотого жука? (*Спочатку жука називають «золотим» за його зовнішній вигляд, а під час другої зустрічі Легран вкладає у цей вислів інше значення - жук для нього є своєрідним дороговказом до скарбів капітана Кіда, але він не відкриває цього секрету товаришам. Напруга зростає разом із хвилюванням оповідача про стан здоров'я Леграна.*)

- Що відбулося з героями повісті «Золотий жук» на материках? Складіть алгоритм подій. Поясніть, чому Легран вирішив йти по скарби саме о четвертій годині пополудні.

- Чому герої прямували саме до тюльпанового дерева?

- Навіщо Легран змусив Джупітера залізти на дерево? Що було його істинною метою, а що - маскою?

- Яку роль відіграли маніпуляції Леграна із золотим жуком? Що заміняв череп на тюльпановому дереві?

- Чому герої, викопавши першу яму, не знайшли скарбів? Яким шляхом пішло їхнє розслідування - істинним чи хибним? Хто був у тому винен? Аргументуйте свої висновки.

- Схарактеризуйте стан героїв твору під час пошуку скарбів. Які почуття й стан охоплювали їх у цей час? Чому?

- Виразно прочитайте опис коштовностей, які були знайдені Леграном та його друзями. Чи сподівалися герої, що скарб буде таким цінним?

- Визначте роль Леранових пояснень друзям стосовно історії з золотим жуком у композиції повісті. Доведіть, що в цьому випадку Е. По застосовує художньо-композиційний прийом «розповідь у розповіді».

- З якого моменту логіка Легранових міркувань починає працювати таємно? Які ланки ланцюга його міркувань наштовхнули Леграна на думку про піратські скарби? Яку роль у цьому відіграли образ золотого жука та холодний день на Салівеновому острові?

- Чому пергамент поступово розкривав свою таємницю Леграну? Що побачив Легран за зображеннями черепа та kota? Яку роль у цьому відіграли легенди про скарби капітана Кіда?

- Яким був процес розгадування криптограми Леграном? Що було зашифровано? Чи важкою була ця ломиголовка для Леграна? Поясніть.

- Який крок, за словами Леграна, є найважливішим у розгадуванні криптограми? (Визначення мови.) Чому він відразу розпочав з англійської?

Побудуйте ланцюжок міркувань і дій Леграна в процесі розгадування піратської криптограми.

1. Вибір мови (англійська).
2. Створення таблиці підрахунків частоти вживання знаків у криптограмі.
3. Підстановка літер під знаки криптограми.
4. Визначення найменшого найуживанішого слова («the»).
5. Визначення ключового слова зашифрованого тексту («tree» - дерево).
6. Визначення десяти найважливіших літер.
7. Розшифровка всіх інших літер.
8. Підстановка літер під знаки криптограми.

Результат: «A good glass in the Bishop's hostel in the Devil's seat twenty one degrees and thirteen minutes northeast and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's-head a bee-line from the tree through the shot fifty

feet out». («Добре скло в єпископовім заїзді на чортовім сідалі двадцять один градус і тринадцять мінут північ-північ-схід головний сук сьома гілляка східний бік стріляй з лівого ока мертвої голови пряма лінія від дерева через постріл на п'ятдесят футів»).

- Чому навіть після розгаданого змісту криптограми Легранові нелегко було визначити місце сховку скарбів капітана Кіда? Виразно прочитайте слова Едгара Аллана По, узяті за епіграф до даного уроку. Яким чином вони, по-вашому, пов'язані з головним героєм повісті «Золотий жук»? *(Потрібно було, по-перше, чітко розмежувати суцільний текст на слова та речення, розставити розділові знаки. По-друге, необхідно було зрозуміти прихований сенс таких понять, як «єпископів заїзд», «чортове сідало», «ліве око мертвої голови», знайти дерево з головним сучком на сьомій гілляці за координатами «двадцять один градус і тринадцять мінут північ-північ-схід» та визначити істинне місце знаходження скарбів).*

- Що особисто вам підказав би такий текст, який отримав Легран після розгадування криптограми? До позиції якого персонажа близька ваша особиста думка?

- Що допомогло Легранові з'ясувати істинне значення словосполучень «єпископів заїзд», «чортове сідало», «добре скло» та роль вказаних координат?

- Чому твір завершується розмовою героїв про людські кістки, знайдені у ямі зі скарбами? Встановіть асоціації з романом Роберта Льюїса Стівенсона щодо жорстокої поведінки піратів під час ховання скарбів.

IV. Підсумок.

V. Домашнє завдання

Завдання для динамічних груп:

I група - дібрати цитати до характеристики Вільяма Леграна, переказати про перебіг подій від імені героя*

II група - дібрати цитати до характеристики негра Джупітера, переказати про перебіг подій від імені героя*

III група - дібрати цитати до характеристики оповідача.

Тема. Едгар Аллан По. «Золотий жук». Образи Вільяма Леграна, Джупітера, оповідача. Оповідач і розповідач.

Мета: завершити аналітичне дослідження тексту повісті «Золотий жук» Едгара Аллана По, здійснивши пообразний аналіз системи образів твору з урахуванням специфіки жанру детективу; схарактеризувати Леграна, Джупітера й оповідача, розкрити секрет успіху головного героя-інтелектуала; з'ясувати сутність провідної ідеї повісті; розвивати навички порівняння персонажів, вміння узагальнювати й систематизувати опрацьований матеріал, робити висновки; сприяти формуванню кращих моральних якостей учнів.

Обладнання: фрагменти художнього фільму «Золотий жук» (Франція, 1981).

*Читання є одним із способів мислення
розумом іншої людини,
це змушує вас розвивати
ваш власний розум.
Чарльз Скрібнер молодший*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

- Назвіть персонажів твору. Як ви думаєте, чому їх так мало?
- Скільки оповідачів у творі? Поясніть, чому Едгар По передає право оповіді Леграну після того, як скарби було знайдено.
- Знайдіть у тексті опис зовнішності персонажів. Чому ви не змогли цього зробити? На чому зосереджує автор свою увагу, створюючи персонажів повісті? Чому художній прийом «точка зору» є одним із ключових у створенні системи образів?
- Як уже було зазначено, ми отримуємо уявлення про героїв твору за їхніми думками, вчинками з різних точок зору. Розкажіть про перебіг подій від імені кожного персонажа твору.
- У чому полягає композиційна особливість повісті «Золотий жук»? (Твір має дві сюжетні лінії)
- Яке місце в системі образів повісті «Золотий жук» належить Леграну? Аргументуйте.

III. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності

IV. Дослідження в просторі означеної теми уроку

Робота в динамічних групах

(Примітка: переказ у всіх випадках має йти від першої особи.)

Завдання: I група - стисло переказати перебіг подій від імені Леграна.

- Наскільки, по-вашому, учням I динамічної групи вдалося передати сутність образу Леграна під час розповіді подій від його імені?

Фронтальна бесіда в просторі образу Вільяма Леграна (проводиться після звіту I динамічної групи)

- Доведіть, що розповідь Леграна після знайдення скарбу має всі композиційні ознаки самостійного тексту. Що саме в розповіді Леграна є кульмінацією?
- Розкажіть, чому Легран відлюдно живе на Салівеновому острові?
- Поясніть, чому Легран не розказав про пергамент ні Джупітеру, ні оповідачеві?
- Які риси вдачі персонажа допомагали йому вести розслідування?
- Які риси характеру Леграна змусили друзів непокоїтися про стан його здоров'я?

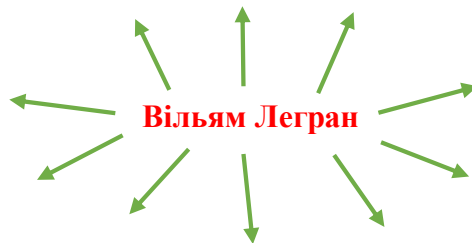
- Які запитання все ж залишилися в оповідача після того, як Легран розкрив свої карти? Чим були містифікації Леграна з жуком? Як це характеризує головного героя?

- Наведіть цитатні характеристики Леграна.

- Чиїми очима читач бачить Леграна? Чому Едгар Аллан По показує головного героя повісті то з точки зору оповідача, то з позиції Джупітера?

- Як, по-вашому, Легран ставився до Джупітера та оповідача? Наведіть приклади з тексту. Чи хотіли б ви, щоб ваш друг був схожий на Леграна? Чи можна вважати ставлення головного героя до Джупітера зневажливим? Який сенс мають епізоди з бажанням негра побити «масу Віла» та лайка Леграном Джупітера за помилку у визначенні напрямку «ліворуч-праворуч»?

- Користуючись інтерактивним прийомом «Сонечко», визначте головні риси характеру Вільяма Леграна. Поясніть, чому саме він є головним героєм у системі образів повісті «Золотий жук».

(Риси вдачі й характеру Вільяма Леграна: «походив з давнього гугенотського роду і колись був маєтний», розумний, інтелектуал, начитаний, освічений, людина з різнобічними інтересами (від захоплення ентомологією до розгадування шифрів), відлюдник, доволі замкнений в собі, мовчун, меланхолік, містифікатор, наполегливий у досягненні мети, логік, фантазер, романтик, мізантроп, запальний, цілеспрямований, уважний, нестабільний, стриманий, розважливий, непередбачуваний, дивак, оточуючі сприймають його як божевільного, людина, що втратила свої статки, людина, наділена «лихим гумором».)

Словникова робота

Меланхолік (грец. мелена холе, «чорна жовч») — темперамент у класифікації Гіппократа. Люди з таким типом нервової системи характеризуються боязкістю, замкненістю, надмірною чутливістю, схильні перебільшувати труднощі. Меланхолікам властива стриманість, приглушеність моторики та мовлення, але вони мають тонку душевну організацію, часто виражають себе у мистецтві. Понад усе меланхоліки цінують здоров'я, моральне обличчя, родинний статус. Потребують непорушних звичних стереотипів, любові, віри, роботи. Схильні до ідеалів та ідеалізації. Дуже романтичні. У меланхоліка можуть розвинути такі негативні риси, як підвищена, аж до хворобливості, емоційна вразливість, замкненість, відчуженість, схильність до тяжких внутрішніх переживань за таких життєвих обставин, які на це не заслуговують.

(Видатні меланхоліки: французький філософ Рене Декарт, англієць Чарльз Дарвін, український письменник Микола Васильович Гоголь, польський композитор Фредерік Шопен, російський композитор Петро Ілліч Чайковський. Вони зуміли здолати недоліки такого темпераменту і творчо використали переваги: високу чутливість нервової системи, тонку реакцію на щонайменші відтінки відчуттів, глибокі емоційні переживання, що відрізняються великою стійкістю.)

Мізантроп - (гр., людиноненависник) людина, яка уникає спілкування з іншими людьми, ненавидить, цурається їх; відлюдок, людиноненависник, нелюд, гаспид.

Містифікатор - людина, котра займається містифікаціями.

Містифікація — вигадка, витівка з метою ввести кого-небудь (читачів, публіку тощо) в оману жартома або зі злісним наміром.

- Обізнаність у яких науках допомагає Леграну досягти поставленої мети? (Знання з англійської мови, крім того, згадується, що він знає французьку та іспанську; з математики, логіки, хімії, історії, географії, фольклору (легенди про піратів) тощо.)

- Визначте позитивні й негативні характеристики персонажа. Поміркуйте, чому Едгар По не ідеалізує свого головного героя.

- З усіх характеристик Леграна виокремте п'ять, які, на вашу думку, допомогли йому знайти скарб пірата Кіда. Поясніть свій вибір.

- Видатний французький поет, дослідник творчості Едгара Аллана По Шарль Бодлер так характеризував героїв творів По: «Його герой - людина з винятковими здібностями, розладнаними нервами, запальна воля якої кидає виклик усім перепонам; людина з поглядом, гострим, як меч, зверненням на предмети, котрі ростуть тому, що вона на них дивиться». Як ви вважаєте, що із загальної характеристики героя творчості Едгара По стосується Вільяма Леграна? Аргументуйте, спираючись на текст.

- Що, по-вашому, утілює в собі образ Леграна згідно з авторським задумом?

(«...Хоча в оповіданні «Золотий жук» ідеться про пошуки скарбів, та все ж таки у творі утверджується не сила золота, а сила людської думки, багатство творчої уяви й розуму, завдяки яким герой розгадав таємницю та знайшов сховок. ... Герой оповідання Е. По наділений великими інтелектуальними здібностями, що дає йому можливість подолати важкі обставини й бідність. В образі Леграна втілено американську мрію - утвердження особистості в житті за рахунок власних сил, енергії і розумових можливостей.»)

Секрет успіху Леграна

Особисті якості	Знання	Вміння
цілеспрямованість, спостережливість, кмітливість, допитливість, уважність	з хімії, фольклору, англійської мови, географії, історії	логічно мислити, фантазувати, розгадувати криптограми

II група - стисло переказати перебіг подій від імені Джупітера

Фронтальна бесіда в просторі образу Джупітера

- Чому, по-вашому, розповідь Джупітера значно коротша за розповідь Леграна?
- Визначте місце Джупітера в системі образів повісті «Золотий жук». Поміркуйте, що втратилося б у повісті «Золотий жук», якби серед персонажів не було Джупітера.
- Наскільки, на ваш погляд, учням II динамічної групи вдалося передати сутність характеру персонажа в його розповіді про перебіг подій?
- Поясніть, що чи хто є центром розповіді Джупітера. Чому?
- Чому негр Джупітер, отримавши свободу, залишився з Вільямом Леграном? Чи можна стосунки «Легран - Джупітер» вважати стосунками «хазяїн - раб»? Чому ви так вважаєте? Наведіть приклади з тексту.

- Назвіть головні характеристики Джупітера, використавши цитатний матеріал, підготовлений вдома. *(Риси вдачі й характеру Джупітера: відданий, добрий, турботливий, наївний, неосвічений, багато речей сприймає примітивно, людина обов'язку, затятий на своєму, самовіддано любить Леграна, впертий, гарний виконавець доручень, шульга.)*

- Які риси Джупітера вам найбільше подобаються? Аргументуйте.
- Які риси вдачі Джупітера створюють атмосферу комічного у тексті? Це зменшує напругу чи її підсилює? Поясніть.

III група - стисло переказати перебіг подій від імені оповідача, друга Леграна.

Фронтальна бесіда в просторі образу оповідача

- Чому розповідь оповідача є найдовшою?
- Чого в ній, по-вашому, бракує порівняно з розповідями Леграна й Джупітера?
- Спробуйте створити словесний портрет оповідача. На чому ґрунтується ваше враження про персонаж?
- Схарактеризуйте стосунки оповідача з іншими героями тексту. Поясніть, на чому, по-вашому, базується дружба між оповідачем і Леграном.
- Чому оповідач, як і Джупітер, спочатку не розуміє причин дивної поведінки Леграна?
- Поміркуйте, чому саме оповідач стає хронікером подій, а не Джупітер.

- Визначте риси характеру цього персонажа. (Оповідач: розумна, освічена людина, але не інтелектуал, цінує дружбу, турботливий, спостережливий, тактовний, стриманий, наділений творчим талантом оповідача, готовий завжди підтримати друга.)
- Схарактеризуйте оповідача як безпосереднього учасника подій. Визначте риси вдачі персонажа, які дозволяють йому бути оповідачем.
- Який нюанс в оповідь уведений Едгаром По в зв'язку з розповіддю про події від імені їх очевидця й учасника?
- Визначте місце оповідача в системі образів повісті «Золотий жук».

V. Рефлексія

Бесіда.

- Які точки зору на події, пов'язані з пошуками розгадки, представляють герої оповідання відповідно до жанру детективу? За яких обставин і чому змінюються їхні думки впродовж твору?
- В епіграфі повісті наголошено на тому, що «усі помиляються». Хто і коли у творі помиляється? Визначте та схарактеризуйте помилки, яких припустилися Легран, Джупітер та оповідач.
- Латиною слово «жук» означає «людська голова». Згідно з цим тлумаченням спробуйте визначити смислове навантаження назви повісті Едгара Аллана По «Золотий жук». Якому героєві твору пасувало б визначення «золота голова»?
- Едгар По називав свої твори, які згодом увійшли в світову літературу як детективи, раціоналіями (від лат. розум). Поміркуйте, чому він їх так називав.
- Доведіть, що повість Едгара По «Золотий жук» - це літературний гімн можливостям людського розуму та силі волі.

Цікаво знати, що:

у 1907 році у Франції було створено короткометражний фантастичний фільм «Золотий жук» (тривалість - 2 хв. 38 сек.). Режисери Фернан Зекк та Сегундо де Шимон. За сюжетом, вчений зловив золотого жука, який став причиною його власної загибелі.

З 1964 року Шведським інститутом кінематографії щосічня вручається національна винагорода «Золотий жук» (швед. Guldbagge)

VI. Домашнє завдання

Прочитати С. 199-201, оповідання шерлока Холмса «Пістрява стрічка»; підготувати повідомлення про цікаві факти із життя письменника*.

Тема. Артур Конан-Дойл – відомий автор детективних циклів, популярність його героїв у різних країнах. Особливості сюжету і композиції оповідань про Шерлока Холмса. Холмс як безпосередній учасник розв'язання сімейного конфлікту в оповіданні «Пістрява стрічка»

Мета: *стисло ознайомити учнів з життям і особистістю Артура Конана Дойла, показати місце жанру детективу в його творчому доробку; розпочати аналітичне дослідження тексту оповідання «Пістрява стрічка», розкрити особливості його сюжету й композиції; розвивати й вдосконалювати читацькі компетенції учнів в опануванні жанру детективу; сприяти розвитку логічного мислення семикласників.*

Обладнання: *відео «Артур Конан Дойл», віртуальна екскурсія «Музей Шерлока Холмса»; фрагменти художнього фільму «Пригоди Шерлока Холмса і доктора Вотсона» (СРСР, 1979, Ісерія «Знайомство», «Кривавий напис).*

*Голова призначена бути не тільки прикрасою,
нею інколи потрібно думати.
Артур Конан Дойл*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів.

III. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Ознайомлення з життям і особистістю Артура Конан Дойла

Перегляд відео презентації «Артур Конан Дойл».

Розповідь учнів про цікаві факти життя письменника.

Бесіда.

- Визначте риси Артура Конан Дойла як людини і як митця.
- Що спонукало лікаря Конан Дойла до написання літературних творів?
- З якого твору розпочалося літературне життя сищика Шерлока Холмса? (Повість «Етюд у багряних тонах» (1887).)
- Чому Артур Конан Дойл не вважав твори про Шерлока Холмса своїм кращим творчим надбанням? (Дойл мріяв бути творцем історичних романів, як улюблений з дитинства Вальтер Скотт.)

Скласти сенкан «Артур Конан-Дойл».

Перегляд буктрейлера «Шерлок Холмс».

Бесіда.

- Виразно прочитайте слова Артура Конан Дойла, взяті за епіграф до нашого уроку. Як ви думаєте, ці слова стосуються самого Конан Дойла чи його всесвітньо відомого персонажа, сищика Шерлока Холмса? Аргументуйте свої відповіді.
- Наскільки образ Шерлока Холмса можна вважати вигаданим літературним персонажем? (У Шерлока Холмса є прототип, людина з надзвичайними розумовими здібностями – професор

Единбурзького університету, відомий хірург, Джозеф Белл, якого особисто знав Артур Конан Дойл (був асистентом у Белла). Белл славився здібністю за найдрібнішими деталями вгадувати характер людини та її минуле. Скотланд-ярд залучав Белла як консультанта у справі Джека-різника. «Етюд у багряних тонах» було опубліковано 01.12.1887 року, а 02.12. 1887 року Джозеф Белл відсвяткував своє п'ятдесятиріччя.

Словникова робота

Прототип - конкретна людина з реальності, факти життя або риси вдачі якої покладено в основу літературного образу.

- Розкажіть про етапи роботи Конан Дойла над творами про Шерлока Холмса і доктора Вотсона. (В цілому Конан Дойлом написано 56 оповідань і 4 повісті про Шерлока Холмса. Письменник працював над ними з 1887 року («Етюд у багровий тонах») до 1927 року (остання збірка «Архів Шерлока Холмса»). Читачі не дозволили автору «вбити» всенародного улюбленця. За легендою, сама королева Вікторія писала Дойлу.)

- Які з творів про Шерлока Холмса ви читали? Чим вони вас захопили?

- Які розслідування відомого сищика вам сподобалися найбільше? Чим?

- Чи знайомі ви з екранізаціями творів про Шерлока Холмса? Чи знаєте ви, чию акторську роботу вважають найкращою у втіленні образу Шерлока Холмса на кіноекрані? (Створено понад 210 екранізацій творів про Шерлока Холмса. Найкращою акторською роботою вважається роль Шерлока Холмса у виконанні Василя Ліванова (серіал «Пригоди Шерлока Холмса і доктора Вотсона», СРСР, 1979-1986).)

Перегляд фрагментів віртуальної презентації «Музей Шерлока Холмса»

- Як ви думаєте, що означає факт створення музею Шерлока Холмса? На чю честь зазвичай створюють музеї?

Створення проблемної ситуації

Учитель: упродовж трьох уроків ми з вами ближче познайомимося із Шерлоком Холмсом та його другом Вотсоном і спробуємо розкрити секрет шаленої популярності героїв Артура Конан Дойла у світової читацької аудиторії.

IV. Аналітико-інтерпретаційне дослідження тексту оповідання «Пістрява стрічка» в обсязі означеної теми уроку

З'ясування первинного рівня вражень та розуміння твору

- Хто читав оповідання в повному обсязі? Хто перекладач тексту?

- З якого фрагменту тексту не можна було відірватися від книги? Поясніть, чому?

- Дії яких персонажів вам були незрозумілими?

- Чи співпадало ваше «особисте розслідування» злочину з діями Шерлока Холмса?

- Чим вас вразив знаменитий сищик?

- Чим, по-вашому, займався доктор Вотсон під час розслідування?

- Сформулюйте головне завдання Шерлока Холмса у розслідування справи «пістрявої стрічки».

Перегляд буктрейлера «Пістрява стрічка».

З'ясування особливостей сюжету й композиції оповідання «Пістрява стрічка»

- Стисло передайте основу сюжетної лінії оповідання «Пістрява стрічка» (2-3 реченнями).

- Складіть сюжетно-композиційну формулу оповідання Артура Конан Дойла «Пістрява стрічка». Запишіть основні позиції сюжету відповідно до особливостей детективної композиції.

Для запису учнями: Вотсон про Шерлока Холмса і справу родини Ройлоттів.

Зав'язка

Прихід Хелін Стоунер на Бейкер-стріт 221-б, її розповідь про власні страхи, жорстокого вітчима та смерть сестри-близнючки Джулії.

Розвиток дії

Хелін детально розповідає Холмсу про смерть своєї сестри, про своє майбутнє заміжжя з Персі Арміджем, про несподіваний ремонт в її кімнаті та необхідність спати в кімнаті сестри, про тихий свист, який вона чула вночі. Холмс вирішує діяти, не зволікаючи. Він має таємно оглянути будинок Ройлотта, про що й домовляється з Хелін.

Після того, як Хелін пішла у своїх справах, на Бейкер-стріт 221-б з'являється розлючений Ройлотт і з погрозами вимагає від Холмса не «пхати носа у його справи». Після того, як Ройлотт залишив помешкання, Холмс знаходить документи, які підтверджують, що лікар Ройлотт мав мотиви до вбивства обох пасербиць. Холмс і Вотсон терміново від'їздять до Стоук-Морана, підозрюючи, що старий мерзотник буде форсувати події. Холмс уважно обстежує будинок ззовні та всередині й знаходить докази злочинних намірів Ройлотта.

Для запису учнями: Ранковий візит.

Розповідь Хелін Стоунер про суть справи.

Ройлотт намагається залякати Шерлока Холмса.

Холмс знайомиться з умовами заповіту місіс Стоунер.

Огляд будинку Ройлотта в Стоук-Морані.

Холмс і Вотсон складають план дій.

Кульмінація

Холмс готує засідку для Ройлотта в кімнаті pokojної Джулії. Вотсон посвячений у плани Холмса, а дівчина знає тільки те, що потрібно для проникнення сищика і його друга в будинок. Шерлок Холмс рятує життя Хелін Стоунер. Ройлотт стає жертвою своїх злочинів.

Для запису учнями: Засідка.

Ганебна смерть лікаря Ройлотта.

Розв'язка

Холмс і Вотсон проводжають Хелін до тітки в Харроу. Неповоротке поліцейське слідство дійшло висновку, що Ройлотт «знайшов свою смерть внаслідок необережного поводження зі своєю небезпечною улюбленицею — отруйною змією». Холмс пояснює Вотсону незрозумілі деталі справи під час повернення додому.

Для запису учнями:

Холмс розтлумачує Вотсону незрозумілі деталі справи родини Ройлоттів.

Бесіда.

- Від чийого імені ведеться розповідь? *(Від першої особи, від імені доктора Вотсона, друга Шерлока Холмса і його сусіда по квартирі на Бейкер-стріт 221-б, який виступає в ролі оповідача, очевидця й учасника описаних ним подій. Конан Дойл чітко слідує вимогам жанру детективу, започаткованим Едгаром Алланом По, перед талантом якого схилився, створивши класичний детективний дует - неперевершеного сищика Шерлока Холмса та його друга й хронікера описаних подій доктора Вотсона. «Для мене не існувало більшої втіхи, як стежити за Холмсом, коли він займався своєю професійною справою, і захоплюватися його швидкими умовиводами, які, дарма що здавалися майже інтуїтивними, завжди були логічно обгрунтовані. Саме завдяки цьому Холмс і розплутував усе, за що брався,» - зазначав Вотсон.)*

- За яким принципом Шерлок Холмс відбирав справи? Яке місце серед них займає випадок з родиною Ройлоттів? *(«Переглядаючи свої записи про більш як сімдесят пригод Шерлока Холмса, які я вів протягом останніх восьми років, і вивчаючи методи свого друга, я бачу між них багато трагічних, кілька кумедних, чимало дивних, але не можу назвати бодай однієї банальної, бо Холмс, працюючи з любов'ю до мистецтва, а не заради грошей, ніколи не брався за розслідування, якщо справа не обіцяла чогось надзвичайного, навіть фантастичного.*

З усього цього різноманіття я, проте, не можу пригадати нічого винятковішого за випадок, пов'язаний із добре відомою у графстві Суррей родиною Ройлоттів із Стоук-Морана.»)

- Коли сталася ця страшна історія й чому доктор Вотсон тривалий час тримав її в таємниці? *(Це відбулося на початку квітня 1883 року, але Вотсон не написав звіт про страшну подію відразу, тому що дав слово жінці, яка прийшла до Холмса просити про допомогу. Зміг він про це написати лише після її смерті.)*

- Розкажіть, спираючись на текст, про ранню клієнтку Шерлока Холмса. Чому жінка тремтіла? Чому вона звернулася по допомогу саме до Холмса? *(«Сер, я не можу більше терпіти такого нервового напруження, я збожеволю, якщо так триватиме й далі. В мене немає нікого, хто міг би мені допомогти, нікого, за винятком однієї людини, яка прихильна до мене, але в*

даній ситуації вона мене не розуміє... Я чула про вас, містере Холмсе, від місіс Фарінтош, якій ви стали в пригоді у гірку для неї годину.»)

- У чому, на думку відвідувачки, полягав увесь страх її становища? Що розповіла Хелін Стоунер Холмсу і Вотсону? Виразно прочитайте її розповідь. Спробуйте передати інтонацією страх і переживання молодой жінки.

- Що ви разом із Холмсом та Вотсоном дізналися про вітчима Хелін Стоунер доктора Ройлотта? Визначте з її розповіді риси вдачі та пристрасті цієї людини. Що, на думку Хелін, було причиною поганого поводження Ройлотта з сусідами в Стоук-Морані?

- Чому, по-вашому, Холмс узявся за справу Хелін Стоунер?

- Що ви дізналися про смерть сестри Хелін Джулії? Що ви вважали причиною її смерті під час першого читання твору?

- Як реагував на розповідь Хелін Стоунер Шерлок Холмс? У який момент він почав проявляти живий інтерес до справи? Як ви думаєте, чому?

- Які запитання він поставив молодій жінці? На які деталі смерті Джулії він звернув увагу? Як ви думаєте, які ланки ланцюга розслідування вже склалися в голові Шерлока Холмса під час розповіді Хелін Стоунер? (Ключові деталі: факт заміжжя Джулії; розповідь Джулії про тихий свист, який вона чула щонаочі приблизно о третій годині; тихий свист і металевий брязкіт, які чула Хелін, поспішаючи на крик сестри до її кімнати; передсмертні судороги сестри та її слова про «пістряву стрічку»; обгорілий сірник та сірникова коробка в руках Джулії, цигани.)

- Яке припущення склалося у Холмса щодо смерті Джулії? Чому він детально розпитував Хелін про розслідування причин смерті її сестри поліцією? (У Холмса виникла підозра щодо отруєння Джулії.)

- Чому Холмс вирішив терміново обстежити дім Ройлотта? Які деталі розповіді Хелін його спонукали до цього? (Він мав з'ясувати, яким чином настала смерть цілком здорової дівчини у замкненій зсередини кімнаті й що означав металевий брязкіт, який чула Хелін.)

- Чому Холмс засумнівався, що Хелін йому не все розповіла? (Він побачив синці на руках молодой жінки й був переконаний у жорстокому поводженні вітчима з Хелін.)

- Яку роль у розвитку подій відіграють цигани? (Згідно з особливостями детективного жанру лінія циган – це хибна лінія розслідування, це авторський трюк для відволікання уваги Холмса (і читачів) від головних, істинних причин, що загрожують життю тепер вже Хелін.)

- Виразно прочитайте діалог Шерлока Холмса і лікаря Ройлотта в особах. Передайте інтонаційно роздратування Ройлотта та надзвичайну витримку й іронічність Шерлока Холмса. Чому погрози Ройлотта не злякали Шерлока Холмса? Що в лайці навіженого Ройлотта Холмс сприйняв як особисту образу? Чому?

- Які мотиви до вбивства пасербиць мав старий Ройлотт?

- Яку роль в нагнітанні напруги відіграє контраст між весняним пейзажем та справою, яку розслідує Холмс?

- Як вплинула на Хелін розповідь Холмса про відвідини сищика Ройлоттом в Лондоні? Чому дівчина ніколи не почуває себе в безпеці від вітчима? Як ви розумієте слова Холмса «Він буде змушений стерегтися, бо може зрозуміти, що хтось хитріший іде тут по його слідах»?

- Виразно прочитайте опис будинку Ройлотта в Стоук-Морані.

(Для підсилення гнітючого враження від цього місця читатється текст на фоні музичної заставки з художнього фільму «Пригоди Шерлока Холмса і доктора Вотсона».)

- Чому зовнішнє обстеження будинку нічого не дало? Що зрозумів Холмс? (Ззовні в дім пробратися було неможливо: завіси й засуви на віконницях були як у фортеці. Тож Холмс зрозумів, що причину потрібно шукати саме в кімнаті покійної Джулії, адже не випадково й Хелін вітчим перевів туди, прикриваючи свої лихі наміри нікому не потрібним ремонтом.)

- Виразно прочитайте опис кімнати, в якій тепер перебувала Хелін та кімнати Ройлотта. Виокремте ключові деталі, на які звернув увагу Холмс. («Надзвичайно цікаві переробки — фальшиві дзвінки, душники, що не провітрюють» - у кімнаті Хелін та блюдце з молоком і батіжок з петлею в кімнаті Ройлотта.)

- З якою метою Артур Конан Дойл дає Холмсу можливість все детально розтлумачити Вотсону в справі «пістрявої стрічки»? Чому Вотсон при огляді кімнат не приділив уваги тим деталям, які стали основою для висновків Холмса?

- У чому ви бачите порушення класичної детективної композиції? Поясніть, чому Холмс пояснив у загальних рисах суть справи Вотсону до її розв'язання, а не після, як це бувало зазвичай і як це прийнято в класичному детективі? (*Справа було надзвичайно складна й небезпечна, часу було обмаль. Холмсу була потрібна допомога Вотсона, сищик не міг наражати бездумно на небезпеку ні свого друга, ні себе самого. Від злагодженості їхніх дій залежало й життя Хелін Стоунер.*)

- Поясніть, чому Конан Дойл так детально описує чекання Холмса і Вотсона в кімнаті сестри міс Хелін?

- Чи знав Вотсон, навіщо Холмсу лозина? Яку роль мав відіграти револьвер в руках Вотсона?

- Що означав страшний крик у кімнаті Ройлотта? Чому Холмс сказав: «Це означає, що все закінчено»?

- Кого стосуються слова Холмса «насильство обертається проти насильника, а той, хто копає комусь яму, сам у неї й попадає»? Який сенс використання в мові сищика приказок?

Перегляньте фрагмент очікування в кімнаті Джулії та смерті Ройлотта з художнього фільму «Пригоди Шерлока Холмса і доктора Вотсона» (1 серія, СРСР, 1979).

- Наскільки, по-вашому, створювачам фільму та акторам Василю Ліванову і Юрію Соломїну вдалося передати напругу й небезпеку моменту? Як даний кіноепізод увиразнив ваше розуміння рівня небезпеки, яка чатувала на героїв твору?

- Як Холмс пояснив причини, які спочатку повели його розслідування хибним шляхом? Які факти допомогли йому зрозуміти, з чим він має справу?

- Чому Холмс вважав, що «коли на криву стежку стає лікар, він — найбільший злочинець»? Чому думку детектива Конан Дойл підтверджує прикладами про реальних лікарів-злочинців Палмера і Прічарда?

- Прокоментуйте слова Холмса «Отже, я, безперечно, певною мірою винен у смерті лікаря Грімсбі Ройлотта, але не можу сказати, щоб це лягло на моє сумління надто важким тягарем». Чому він так сказав?

IV. Підсумок.

VI. Домашнє завдання

Дібрати цитати до характеристики персонажів твору (Шерлок Холмс, доктор Вотсон, лікар Ройлотт, Хелін Стоунер).

Підготувати компакт-біографію всесвітньо відомого літературного детектива Шерлока Холмса»*.

Тема. Артур Конан-Дойл. «Пістрява стрічка». Сутність «дедуктивного методу» Шерлока Холмса, утвердження в його образі сили інтелекту і моральних якостей. Доктор Ватсон як оповідач.

Мета: розкрити сутність та причини головного конфлікту оповідання «Пістрява стрічка», дослідити роль Шерлока Холмса в сімейному конфлікті родини Ройлотт; схарактеризувати учасників конфлікту з точки зору специфіки детективного жанру; визначити роль антитези у художньому втіленні протистояння Холмса і Ройлотта; дослідити особливості дедуктивного методу розслідування Холмса; розвивати аналітичні читацькі компетенції учнів, сприяти формуванню гуманістичного світогляду семикласників.

Обладнання: слайд-презентація «Шерлок Холмс у кіно», учнівська слайд-презентація «Музей Шерлока Холмса»; фрагменти з художнього фільму «Пригоди Шерлока Холмса» (СРСР, 1978, фільм перший «Знайомство», «Кривавий напис»)

*Для великого розуму дрібниць не існує.
Артур Конан Дойл*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань у формі фронтальної бесіди

- Кого вважають засновником детективного жанру в світовій літературі?
- Схарактеризуйте внесок англійського письменника Артура Конан Дойля в розвиток класичного детективу.
- Як ви думаєте, чому Шерлока Холмса і доктора Вотсона називають класичним детективним дуєтом?
- Чому, по-вашому, переважна кількість історій про Холмса створена від імені Вотсона?
- Чим, на ваш погляд, є музей Шерлока Холмса в Лондоні?
- Спробуйте визначити три найголовніші риси Шерлока Холмса, що роблять його неперевершеним сищиком. (Відповідь на дане запитання уточнюється упродовж всієї дослідницької роботи за творами про Шерлока Холмса.)

Завдання. Установіть послідовність подій у творі.

1. Установи послідовність подій.
  - ( ). Батіжок.
  - ( ). Заповіт покійної дружини лікаря Ройлотта.
  - ( ). Револьвер і зубна щітка.
  - ( ). Вентиляційна віддушина.
  - ( ). Вокзал Ватерлоо.
  - ( ). Обстеження кімнати.
  - ( ). Блюдечко з молоком.
  - ( ). Огляд через лупу.

III. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності

IV. Аналітичне дослідження в просторі означеної теми

- Визначте тему оповідання «Пістрява стрічка» (Про що цей твір?) (Темою оповідання «Пістрява стрічка» є розслідування злочинних дій лікаря Ройлотта проти його пасербиць Джулії та Хелін Стоунер.)

- Яку мету поставив перед собою Шерлок Холмс, узявшись за розслідування справи? (Холмс зрозумів, що Хелін може загинути, як і її сестра, тому вирішив будь-що урятувати дівчину, не зважаючи на те, що їй не було чим оплатити його послуги.)

- Чому лікар Ройлотт вимагав Холмса не втручатися в цю справу? Як ви вважаєте, чи мав право Холмс втручатися в сімейний конфлікт? Як би ви вчинили в подібній ситуації?

- Визначте головні риси характеру Ройлотта, використавши розповідь про нього Хелін Стоунер, ставлення до хазяїна Стоук-Морану сусідів та його ставлення до сусідів, його зовнішність, його помешкання, його поведінку на Бейкер-стріт. Визначте в цитатах ключові слова. Назвіть риси вдачі й поведінки, притаманні Ройлотту. Чи є серед його характеристик позитивні? Чому? Доведіть, що Ройлотт уособлює собою тип розумного небезпечного злочинця. («Були часи, коли родина Ройлоттів належала до найбагатших в Англії. На півночі їхні володіння простягалися до Беркшира, а на заході до Хампшира. Але минулого століття чотири покоління поспіль проциндрили сімейні статки, поки врешті один із спадкоємців, пристрасний гравець, остаточно розорив родину в часи регентства. Від колишніх маєтків залишилися лише кілька акрів землі та старовинний будинок, споруджений років двісті тому, а нині от-от розвалиться під тягарем заставних. Останній поміщик із цього роду ледве животів у своєму будинку, будучи злидненим аристократом. Але його єдиний син, мій вітчим, зрозумівши, що треба якось пристосовуватися до нових умов, позичив у якогось родича необхідну суму грошей, вступив до університету, закінчив його з дипломом лікаря і поїхав у Калькутту, де завдяки своєму вмінню та витримці невдовзі здобув широку практику»; «якось у його домі сталася крадіжка, і розлючений Ройлотт мало не до смерті побив тубільця-дворецького. Ледве уникнувши страти і провівши тривалий час у в'язниці, він повернувся до Англії похмурим і розчарованим»; «...дивна зміна сталася з моїм вітчимом. Замість того, щоб заприятелювати із сусідами, які спочатку зраділи, що Ройлотт зі Сток-Морону повернувся в родинне гніздо, він замкнувся у своєму будинку і дуже рідко виходив на люди. А якщо й виходив, то щоразу накидався з лайливими словами на першого-ліпшого, з ким доводилося йому зустрітись. Люта запальність, яка доходила часом до нестями, була притаманна всім чоловікам цього роду, а в мого вітчима вона, очевидно, що більше посилилась через тривале перебування в тропіках. Не раз він зчиняв страшенні сварки із сусідами, двічі справа кінчалася поліцейською дільницею. Він зробився грозою всього селища... Треба сказати, що він має неймовірну фізичну силу, і люди при зустрічі з ним буквально кидаються геть, бо у гніві той зовсім не володіє собою»; «Єдині його друзі - мандрівні цигани»; «Ще він має пристрасть до тварин, яких надсилає йому з Індії один знайомий, і зараз по його володіннях вільно розгулюють гепард і павіан, страхаючи жителів не менше, ніж їхній хазяїн»; в кімнату ввалився якийсь суб'єкт величезного зросту. Його костюм являв собою дивну мішанину: чорний циліндр і довгий сюртук вказували на професію лікаря, а за високими гетрами і мисливським хлистом у руках його можна було прийняти за сільського жителя. Він був такий високий, що капелюхом зачіпав верхню поперечину наших дверей, і такий широкий у плечах, що ледве протискувався в них. Його товсте, жовте від засмаги обличчя із слідами всіх можливих пороків було помережане тисячами зморшок, а глибоко посаджені, злі очі і довгий кістлявий ніс робили його схожим на старого хижого птаха»; «Не смійте лізти в мої справи. Я знаю, що міс Стоунер була тут, я стежив за нею! Горе тому, хто стане мені на перешкоді! Дивіться!

Він швидко підійшов до каміна, схопив кочергу і зігнув її своїми величезними засмаглими руками. - Дивіться, не потрапляйте мені до лап! - прогарчав він, жбурнувши зігнуту кочергу в камін, і вийшов з кімнати»; «Кімната лікаря Грімсбі Ройлотта була більшою, ніж кімната його пасербиці, але обставлена так само просто. Похідне ліжко, невелика дерев'яна полицка, заставлена книгами, переважно технічними, крісло поруч із ліжком, простий плетений стілець біля стіни, круглий стіл і велика залізна вогнетривка шафа - ото й усе, що впадало в око, коли заходиш до кімнати».

- Схарактеризуйте стосунки між Ройлоттом та його пасербицями. («З моєї розповіді ви можете зрозуміти, що в житті - і моєму, і сестри - мало було веселого. Ніхто не хотів найматися до нас прислугою, і тривалий час усю домашню роботу ми виконували самі. Сестрі було всього тридцять років, коли вона померла, а в неї вже починала пробиватися сивина, як зараз оце в мене». «...Холмс відкинув чорне мереживне оздоблення на рукаві нашої відвідувачки. П'ять багряних плям - сліди п'яти пальців ясно виднілися на білому зап'ясті.

- Так, з вами поводитися жорстоко, - мовив Холмс.

Дівчина густо почервоніла і поспішно опустила мережива.

- Вітчим - сувора людина, - сказала вона. - Він дуже сильний, і, можливо, сам не помічає своєї сили»; «Він такий хитрий, що я ніколи не почуваю себе в безпеці»)

- Чи підозрювали Джулія й Хелін вітчима в злочинних намірах? Чому?

- Чітко сформулюйте, спираючись на текст, сутність конфлікту між лікарем Ройлоттом та його пасербицями. (Шерлок Холмс: «Я бачив заповіт покійної дружини лікаря, - сказав він. - Щоб точніше розібратися в ньому, мені довелося дізнатися про нинішню вартість цінних паперів, про які в ньому йдеться. У рік смерті загальний прибуток її складав майже тисячу сто фунтів стерлінгів, але відтоді у зв'язку з падінням цін на сільськогосподарські продукти зменшився до семисот п'ятдесяти фунтів стерлінгів. Вийшовши заміж, кожна дочка має право на щорічний прибуток - двісті п'ятдесят фунтів стерлінгів. Отже, якби обидві дочки вийшли заміж, то нашому красеню залишилися б жалюгідні крихти. Його прибутки значно зменшилися б і в тому разі, якби заміж вийшла лише одна з дочок. Я не дарма витратив сьогоднішній ранок, бо маю тепер чіткі докази того, що у вітчима були досить вагомі підстави перешкоджати заміжжю пасербиць.»)

- Як ви думаєте, до яких дій спонукало Ройлотта втручання Шерлока Холмса у його «сімейну справу»? Чому Холмс зрозумів, що Ройлотт буде активно діяти негайно?

Дослідження в просторі образу Шерлока Холмса

Представлення компакт-біографії Шерлока Холмса за випереджальним завданням

Компакт-біографія Шерлока Холмса

ПІБ: Шерлок Холмс

Дата народження (орієнтовна): 1854 рік

Національність: англієць

Соціальний статус: літературний персонаж, всесвітньо відомий сищик

Метод розслідування: дедуктивний

Родина: батько – Артур Конан Дойл, літературний брат – Майкрофт

Прототип: професор Джозеф Белл

Сімейний стан: зятятий холостяк

Освіта: академічна, університетська

Рід занять: приватний сищик-консультант

Захоплення: бокс, музика (грає сам на скрипці)

Місце проживання: Англія, Лондон, Бейкер-стріт, 221-б (тепер – Музей Шерлока Холмса)

Квартирна хазяйка: місіс Хадсон

Перша літературна згадка про Шерлока Холмса: повість «Етюд у багрових тонах»(1887)

Шерлокіана: 56 оповідань і 4 повісті (збірки оповідань «Пригоди Шерлока Холмса», «Нотатки про Шерлока Холмса», «Повернення Шерлока Холмса», «Його прощальний уклін», «Архів Шерлока Холмса»; повісті «Етюд у багрових тонах», «Знак чотирьох», «Собака Баскервілів», «Додина жаху»); понад 210 екранізацій; величезна кількість літературних наслідувань, комп'ютерні ігри

Біограф і літературний автор творів про Шерлока Холмса: доктор Вотсон

Кращий друг і компаньйон: доктор Вотсон

Кращі виконавці ролі Шерлока Холмса в кіно: Василь Ліванов, Микола Волков, Альгімантас Масюліс, Бейзіл Ретбоун, Джонатан Прайс, Джеремі Бретт, Роберт Дауні-молодший, Бенедикт Камбербетч, Метт Фрюер, Руперт Еверет, Крістофер Лі, Пітер Кашинг, Майкл Кейн, Роджер Мур, Крістофер Палмер, Джонні Лі Міллер, Річард Роксбург, Ігор Петренко, Йен Маккеллен (усього 117 виконавців ролі Шерлока Холмса в кіно)

Дата смерті (орієнтовна): 1924 рік

P.S.: «Шерлок Холмс – це та людина, яка ніколи не жила, але яка ніколи і не помре». (Орсон Уеллс)

- Як ви думаєте, чого бракує в біографії Холмса? (Компакт-біографія представляє сухі факти з «життя» Шерлока. У ній немає характеристики Шерлока Холмса як людини і як сищика, про які ми можемо зробити висновки на основі літературних творів про нього, де сам персонаж

постає перед читачами в дії та ми отримуємо уявлення про нього з точки зору оповідача доктора Вотсона й інших героїв.)

- Як характеризує Холмса Вотсон в оповіданні «Пістрява стрічка»?

- Виразно прочитайте характеристики Холмса дані йому Вотсоном у оповіданнях «Пістрява стрічка» та «Спілка рудих». Проаналізуйте їх.

(«У його незвичайній вдачі проявлялася двоїста природа цієї людини, і я часто думав, що дивовижна точність та проникливість народилася у ньому в боротьбі з поетичним, схильним до споглядання життєвим началом».

* «Ви справжній благодійник нації».

* «Незмінно щасливий, він просидів увесь вечір у кріслі, м'яко ворушачи в такт музиці своїми довгими, тонкими пальцями, і його лагідне, усміхнене обличчя, томливі, замріяні очі так не нагадували Холмса-детектива, безжалісного, розумного, завжди готового діяти, що аж не вірилося».)

Виразно прочитайте вислови головного героя про самого себе. Які нюанси до розуміння образу Шерлока Холмса відкрилися вам завдяки його самохарактеристикам?

(* «Цей випадок врятував мене від нудьги».

* «Все моє життя – безперервне зусилля врятуватися від банальної одноманітності існування. А такі маленькі загадки допомагають мені в цьому».

* «Буду вам дуже вдячний, якщо ви покладете в кишеню револьвер. Револьвер – чудовий аргумент для джентльмена, який може зав'язати вузлом сталеву кочергу».

* «Завдання на три люльки. Прошу вас не обзиватися до мене хвилин із п'ятдесят»

* «Мабуть-таки, я приношу певну користь».)

Самостійна робота в динамічних групах

Завдання для І групи: порівняти розслідування справи Ройлоттів Шерлоком Холмсом і поліцією в оповіданні «Пістрява стрічка» (створити порівняльну таблицю)

Завдання для ІІ групи: спробувати визначити сутність дедуктивного методу Шерлока Холмса

І група: порівняльна таблиця «Розслідування справи родини Ройлоттів Шерлоком Холмсом і поліцією в оповіданні «Пістрява стрічка» Артура Конан Дойла»

Шерлок Холмс Офіційне слідство

«Справа може бути цікавою» (Холмс)

«Я не знав більшої втіхи, як спостерігати за Холмсом під час його професійних занять, милуючись його стрімкою думкою. Іноді здавалося, що він розв'язує пропонувані йому загадки не розумом, а якимсь натхненним чуттям, хоч насправді всі його висновки ґрунтувалися на точній і строгій логіці» (Вотсон)

«Ви впевнені що чули свист і брязкіт металу? Могли б ви засвідчити це під присягою?» (Холмс) «Про це мене питав і слідчий. Мені здається, що я чула ці звуки, однак завивання бурі і потріскування старого будинку могли ввести мене в оману» (Хелін)

«Отже, вона запалила сірник і стала оглядатися, коли щось її налякало. Дуже важлива деталь. А які висновки зробив слідчий?» (Холмс) «Він ретельно вивчив усі обставини - адже норовливий характер лікаря Ройлотта був відомий усій окрузі, але йому так і не вдалося знайти хоч якийсь пояснення смерті моєї сестри. Я засвідчила під час слідства, що двері її кімнати було замкнено зсередини, а вікна захищені зовні старовинними віконницями із широкими залізними засувами. Стіни були уважно вивчені, але вони скрізь виявилися міцними і непошкодженими. Огляд підлоги теж не дав ніяких результатів. Камінний димар хоч і широкий, але його перекивають аж чотири заслінки. Отже, немає сумніву, що сестра в той момент була зовсім одна. Ніяких слідів насильства знайти не вдалося» (Хелін)

«А як щодо отрути?» (Холмс) «Лікарі досліджували її, але не знайшли нічого, що вказувало б на отруєння» (Хелін)

«Що ж, по-вашому, було причиною смерті?(...) А цигани були на той час у садибі?(...) А що, по-вашому, могли означати її слова про стрічку, про пістряву стрічку?(...) Ця справа темна...» (Холмс)

«Складна справа, - сказав він нарешті. - Мені хотілося б з'ясувати ще тисячу подробиць, перш ніж вирішити, як діяти. А тим часом не можна зволікати й хвилини. Послухайте, якби ми сьогодні ж приїхали в Стоук-Моран, чи вдалося б нам оглянути ці кімнати, але так, щоб ваш вітчим про це не знав?» (Холмс)

«По-моєму, це надзвичайно темна і брудна справа» (Холмс)

«Я бачив заповіт покійної дружини лікаря(...)Обставини занадто серйозні, Вотсоне, і не можна гаяти ні хвилини, особливо тепер, коли старий знає, що ми цікавимося його справами» (Холмс)

Офіційне слідство цим фактом не поцікавилася

«Перш ніж відповісти, я хотів би зібрати більш точні докази(...) я думаю, що причина її смерті була більш матеріальна... А тепер, міс Стоунер, ми змушені вас покинути, бо якщо містер Ройлотт повернеться і застане нас, уся поїздка виявиться зовсім даремною. До побачення! Будьте мужні, зробіть усе, що я сказав, і не сумнівайтеся, що ми швидко відвернемо небезпеку, яка загрожує вам» (Холмс)

Факти: *непотрібний душник та шнурок від непрацюючого дзвінка, пригвинчене до підлоги ліжко, сейф у кімнаті Ройлотта, блюдо з молоком, собачий батіжок, зав'язаний петлею; переведення Хелін в кімнату померлої сестри; тихий свист і металевий брязкіт* Все це бачило й офіційне слідство

«ми з'явилися саме вчасно, щоб відвернути жахливий і майстерний злочин»(Вотсон)

Поліція не змогла навіть розслідувати вже скоєний злочин (вбивство Джулії) не то, щоб його відвернути

«Болотна гадюка! - вигукнув Холмс. - Найсмертоносніша індійська змія! Він помер через десять секунд після укусу. «Хто підніме меч, той від меча і загине, і той, хто рие іншому яму, сам у неї потрапить». Посадимо цю тварину в її лігвище, відправимо міс Стоунер у яке-небудь спокійне місце і дамо знати поліції про те, що сталося» (Холмс) «неповоротке поліцейське слідство дійшло висновку, що лікар знайшов свою смерть внаслідок необережного поводження зі своєю небезпечною улюбленицею — отруйною змією»

- Користуючись матеріалами порівняльної таблиці, доведіть, що тільки Холмс міг урятувати приречену до смерті Хелін.

- Визначте риси вдачі Шерлока Холмса на основі оповідання «Пістрява стрічка».

II група: Визначення сутності дедуктивного методу Шерлока Холмса

Дедукція (від латинського deductio – висновок)- отримання конкретних висновків на базі твердження певних узагальнених положень . Іншими словами, це слідування думок від загального до конкретного, одиничного. Засновник методу дедукції Рене Декарт.

Дедукція – процес виведення висновку на основі попередньо наведених доказів.

Дедуктивний метод – спосіб дослідження , при якому окремі положення виводяться із загальних положень. Дослідник має зібрати якомога більше фактів для логічного висновку. Метод, який дає змогу у висновках максимально наблизитися до істини. Застосовується в математиці та природничих науках.

Індукція – процес виведення висновків на основі невеликої кількості фактів, не даючи ніяких гарантій щодо істинності висновків.

Індуктивний метод оперує неповним набором фактів.

Дедукція і індукція взаємопов'язані, як «синтез і аналіз» (Ф. Енгельс).

Як працює думка Шерлока Холмса?

1. Побудова алгоритму – повної картини злочину - на основі всіх зібраних фактів та речових доказів.

2. Відштовхуючись від отриманої картини злочину, сищик розшукує того єдиного злочинця (або той головний мотив злочину), який відповідає отриманій картині.

Приклад дії методу дедукції у «Пістрявій стрічці»: проблема Хелін Стоунер – факти з розповіді дівчини – сутичка з Ройлоттом – з'ясування істинної причини переслідування пасербиць Ройлоттом - переконання в активності дій злочинця – обстеження місця злочину, що може

статися (чітке розуміння способу злочину на основі зібраних фактів)– засідка – порятунок Хелін та покарання злочинця. Головний принцип створення уявлення про картину злочину – сувора логіка, яка допомагає Холмсу за розрізненими і мало значущими відокремлено деталями встановити картину так, якби він бачив її на власні очі.

Артур Конан Дойл використовував термін «дедукція» не в його суворому науковому визначенні, свідченням чому є шляхи розслідування Шерлока Холмса. Детектив-інтелектуал йшов або шляхом заперечення та відкидання зайвого (англ.deduction – віднімання), або використовував логічний метод, що дозволяє приходити від загального до окремого.

На запитання, у чому полягає його метод розслідування Шерлок Холмс пояснював: «Встановіть усі можливості, що відносяться до події, яку ви розслідуєте, потім виключіть послідовно усі їх, крім однієї, тоді це останнє й буде слугувати відповіддю на запитання,що вас цікавить». Проте частина методу Холмса заснована на індукції – умовиводі, побудованому шляхом від окремого до загального.

V. Рефлексія

- Доведіть, що Шерлок Холмс мав право втрутитися в сімейний конфлікт родини Ройлоттів.
- Спробуйте спрогнозувати ситуацію, що сталося б, якби Холмс не взявся за розслідування.
- Доведіть, спираючись на текст оповідання «Пістрява стрічка», що припущення Шерлока Холмса «Мабуть-таки, я приношу певну користь» має сенс.

VI. Домашнє завдання

Прочитати оповідання Артура Конан Дойла «Спілка рудих», усно підготувати враження про твір. Підготувати стислий переказ ключових епізодів твору.

Поміркувати, які грані таланту Шерлока Холмса відкрилися перед читачами завдяки розкриттю злочину в оповіданні «Спілка рудих»*.

Тема. Артур Конан-Дойл. «Спілка рудих».

Мета: здійснити цілісний аналіз оповідання «Спілка рудих», розкрити сенс іронічного зображення пристрасті людини до легкого збагачення; дослідити особливості застосування дедуктивного методу Шерлоком Холмсом у розкритті справи «спілки рудих»; здійснити порівняльну характеристику видатного сищика та злочинця, який протистоїть йому; вдосконалювати навички аналізу творів детективного жанру; сприяти формуванню гуманістичних цінностей в учнів.

Обладнання: відеоряд «Пригоди Шерлока Холмса: Спілка рудих, портрет письменника, тексти твору.

*Жадібність і щастя ніколи
не зустрічаються одне з одним.
Бенджамін Франклін*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Створення проблемної ситуації

- Що вам відомо про справу «Спілка рудих» в контексті творів про Шерлока Холмса? («Спілка рудих» другий із творів, написаних Конан Дойлем про Шерлока Холмса, вперше опублікований у серпні 1891 року в журналі «Strand Magazine», сам автор ставив цю історію на друге місце серед дванадцяти найцікавіших на його думку.)

III. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності

IV. Аналітико-інтерпретаційне дослідження оповідання «Спілка рудих» Артура Конан Дойла

Сюжетно-композиційна формула оповідання «Спілка рудих» Артура Конан Дойла

Експозиція Міркування Холмса про «найдивніші й найнеповторніші» злочини. Стисла інформація про Джейбеза Вілсона.

Для запису учнями: Вілсон звертається за допомогою до Шерлока Холмса.

Зав'язка Розповідь Вілсона про оголошення в газеті Спілки рудих від 28.04. 1890 року

Для запису учнями: Об'ява в газеті.

Розвиток дії Дивовижні події, що сталися з Вілсоном впродовж наступних двох місяців. Для запису учнями: Вілсон влаштовується на роботу до Спілки рудих. Дивна робота за чотири фунти на тиждень. Спілку рудих розпущено. Таємниця Спілки рудих. Холмс обстежує територію ймовірного злочину й таємно оглядає помічника Вілсона. Холмс слухає музику. Холмс підключає до справи поліцію.

Кульмінація *Для запису учнями:* Засідка. Злочинців затримано.

Розв'язка *Для запису учнями:* Вдячність директора банку.

Пояснення детектива

Для запису учнями: Холмс пояснює Вотсону незрозумілі деталі справи та ходу її розслідування.

З'ясування первинного рівня сприйняття твору

- Розкажіть про своє перше знайомство з оповіданням «Спілка рудих».

- Яке почуття домінувало під час читання твору?

- Чим видалася вам спочатку історія Вілсона? Чи можна було її класифікувати як серйозний злочин? (Спочатку це виглядало як безглузде шахрайство.)

- Чи співпадало ваше власне «розслідування» з ходом думок і дій Шерлока Холмса?

- Наскільки цікаво вам було спостерігати за розгадуванням таємниці Спілки рудих Шерлоком Холмсом?

- Що

- Чому Шерлок Холмс сказав, що викладені Вілсоном факти «єдині в своєму роді»?

Аналітичне дослідження тексту

- Що ви дізналися про відвідувача Холмса на ім'я Джейбез Вілсон? («Оглядний джентльмен», «заплилі жиром очиці»; «наш відвідувач - звичайнісінький англійський крамар, товстий, бундючний і повільний. На ньому були бахматі штани в дрібну білу й чорну клітинку, не надто охайний чорний сюртук, незастебнутий спереду, жовтаво-сірий жилет з важким мідним ланцюжком, на якому теліпався квадратний шматочок металу, просвердлений посередині, що правив за прикрасу. Потертий циліндр і брудно-коричнєве пальто з пожмаканим оксамитовим коміром лежали на стільці поряд з ним. Коротко кажучи, хоч як я вдивлявся, але не бачив у цьому чоловікові нічого незвичайного, крім вогненно-рудоді чуприни й дуже засмученого виразу обличчя» (з точки зору Вотсона); «Не підлягає сумніву, - промовив він, - що наш гість колись займався фізичною працею, що він нюхає тютюн, що він франкмасон, що він побував у Китаї і що останнім часом багато писав. Крім цього, я не можу більше зробити ніяких висновків» (з першого погляду Шерлока Холмса), Вілсон удівець, дітей у нього немає, він власник «невеличкої позичкової каси на майдані Кобург, неподалік Сіті», має одного працівника Вінсента Сполдінга, чоловіка невизначеного віку, та хатню служницю, дівчину 14 років. «Чуприна в мене, джентльмени, - ви самі бачите, - яскравого, багатого рудого кольору» (Вілсон про себе.)

- Чому Холмса більше зацікавила в розповіді Вілсона інформація не про саме оголошення, а про помічника Вінсента Сполдінга? Що в поведінці Сполдінга Вілсон схарактеризував як найбільшу ваду? (Захоплення працівника фотографією.)

- Яким чином Вілсон потрапив до Спілки рудих? Яку роль у цьому зіграв Вінсент Сполдінг?

- Як ви думали під час першого читання твору, чому на роботу з величезної кількості рудих претендентів був узятий саме Джейбез Вілсон? Хто такий Дункан Росс? Як він представився Вілсону і ким був насправді?

- Поясніть, з яких причин Вілсон звернувся до Шерлока Холмса. Яким чином ця справа пов'язана з епіграфом нашого уроку?

- Виразно прочитайте діалог Шерлока Холмса і Джейбеза Вілсона, в якому йдеться про Вінсента Сполдінга. Визначте важливі факти щодо особистості Вінсента Сполдінга, на які звернув увагу Шерлок Холмс. (Холмса здивував той факт, що Сполдінг працює у Вілсона за мізерну платню тільки місяць, хоча можна легко знайти вище оплачувану таку саму роботу. «Бо він був моторний і заправив недорого». Чоловік років тридцяти. «Невеличкий на зріст, кремезний, моторний, на обличчі ні бороди, ні вусів, хоч йому вже під тридцять. На лобі - біла пляма від кислоти». Дірочки у вухах від сережок.)

- Прокоментуйте слова Вотсона («неймовірно таємнича справа») і Холмса («найбільш химерні речі виявляються найменш таємничими, — зауважив Холмс. - Саме банальні, безбарвні злочини розгадати буває найважче, так само, як упізнати людину, що її обличчя нічим не вирізняється») про справу містера Вілсона. Чому Холмс вирішив, що діяти потрібно негайно?

- Побудуйте ланцюжок дій Холмса у розкритті справи. Яку роль у цій справі мало відіграти слухання саме німецької музики? («Завдання на три люльки. Прошу вас не обзиватися до мене хвилин із п'ятдесят»; планує слухати гру відомого скрипаля Сарасате («В програмі багато німецької музики, яка мені подобається більше, ніж італійська або французька. Вона сповнена думки, а я хочу сьогодні децю подумати»); по дорозі в оперу Холмс вирішив навідатися до контори Вілсона та познайомитися з його помічником (справжня мета: обслідувати територію ймовірного злочину та переконатися, що Сполдінг саме той злочинець, про якого він подумав, розпитуючи Вілсона про його працівника; Холмсу потрібно було побачити глину на колінах його штанів та переконатися у злочинних намірах «Сполдінга»); Холмс показав Вотсону, яким чином помешкання Джейбеза Вілсона пов'язане з лондонським Сіті.)

- Поясніть слова Холмса «Ну, докторе, ми своє зробили, тепер можна трохи й розважитись. Бутерброд, чашка кави - й до країни скрипок, де все - лагідність, ніжність і гармонія і немає рудих клієнтів, що дратують нас своїми головоломками». Чи дійсно він планував розважатися? Використайте для пояснення слова Вотсона про стан Холмса, який слухає

музику. («Мій друг кохався в музиці і був не лише добрим виконавцем, але й неабияким композитором. Незмірно щасливий, він просидів увесь вечер у кріслі, м'яко ворухачи в такт музиці своїми довгими, тонкими пальцями, і його лагідне, усміхнене обличчя, томливі, замріяні очі так не нагадували Холмса-детектива, безжалісного, розумного, завжди готового діяти, що аж не вірилось. У його незвичайній вдачі повсякчас проявлялась двоїста природа цієї людини, і я часто думав, що дивовижна точність та проникливість народилась у ньому в боротьбі з поетичним, схильним до споглядання життєвим началом. Він легко переходив від цілковитої розслабленості до всепереможної енергійності, і я добре знав, що він ніколи не буває такий справді грізний, як тоді, коли безтурботно сидить у своєму кріслі та займається імпровізаціями й старими книжками. Аж раптом Холмса поймала мисливська пристрасть, яскрава могутність його мислення зростала до рівня інтуїції, і ті, хто не був обізнаний з його методами, починали дивитись на нього з підозрою, як на людину, чий розум дуже різниться від розуму інших смертних. Побачивши його того вечора на концерті в Сент-Джеймс-холі, коли він поринув у світ музики, я відчув, що для тих, на кого він вийшов полювати, настають скрутні часи.»)

- Чим бачення справи Холмсом відрізняється від того, що бачить Вотсон? («Я впевнений, що не дурніший за інших, але мене завжди гнітило усвідомлення власної тупості, коли я мав справу з Шерлоком Холмсом. Адже я чув те саме, що чув він, бачив те саме, що й він, але його слова свідчили: насправді він бачив не лише те, що трапилось, але й те, що мало трапитись, тимчасом як мені вся справа й досі здавалася заплутаною та безглуздою.

Їдучи додому в Кенсінгтон, я ще раз перебирав подумки все, починаючи з незвичайної розповіді рудочубого переписувача «Британської енциклопедії» й кінчаючи відвідинами Сакс-Кобург-скверу та лиховісними словами Холмса, що їх він сказав мені на прощання. Що це за нічна експедиція, і чому я повинен іти озброєним? Куди ми поїдемо і що робитимемо? Правда, Холмс натякнув мені, що гладколиций помічник власника позичкової каси — страшна людина, яка може вчинити великий злочин. І я намагався розгадати цю загадку, але, втративши всяку надію на успіх, мусив відмовитись від свого наміру й почекати ночі, яка мала все прояснити.»)

- Що і чому турбувало Вотсона? Доведіть, що доктор Вотсон дійсно безцінний друг і помічник для Шерлока Холмса.

- Чому до справи Шерлок Холмс підключив поліцію? («Я подумав, що нам незле буде мати коло себе і Джонса. Він непоганий хлопець, хоч і зовсім непридатний до своєї роботи. Але в нього є одна позитивна риса: він хоробрий, як бульдог, і чіпкий, як рак, коли вже хтось потрапить йому до рук.»)

- З якою метою Конан Дойл подає в тексті оповідання «Спілка рудих» не тільки оцінку якостей Холмса з точки зору доктора Вотсона, а й дає характеристику його якостям як детектива з вуст поліцейського Джонса із Скотленд-Ярду? («На містера Холмса ми можемо у всьому покластися, сер, - пишиномовно проказав поліцейський агент. - У нього свій власний метод, правда, занадто затеоретизований та фантастичний - хай містер Холмс не ображається, що я так кажу, - і він має хист справжнього детектива. Досить сказати, що двічі або й тричі, - взяти хоча б оту справу про вбивство в Шолто або справу про коштовності, - він виявив куди більше проникливості, ніж поліція.»)

- Ким насправді був Вінсент Сполдінг? Чому він був цікавий і директору банку містерові Меріузеру, й поліцейському Пітеру Джонсу? («Сьогодні ви гратимете на значно більшу ставку, ніж досі, і гра буде захоплююча. Ваша ставка, містере Меріузере, в цій грі - тридцять тисяч фунтів, а ваша, Джонсе, - це людина, яку ви хочете схопити.

- Авжеж, Джон Клей - це вбивця, злодій, фальшивомонетчик і зломищик, - сказав Джонс. - Він ще молодий, містере Меріузере, але вже неперевершений у своїй професії, і на жодного іншого злочинця в Лондоні я не надів би наручників так охоче, як на нього. Він дивовижна людина, цей молодий Джон Клей. Його дід був герцог, а сам він учився в Ітоні і в Оксфорді. Мозок його такий же вправний, як і пальці, і хоч ми на кожному кроці натрапляємо на сліди його дій, проте не знаємо, де шукати його самого. Одного тижня він здійснює крадіжку зі зломом у Шотландії, іншого - збирає гроші на будівництво дитячого притулку в Корнуелі. Я вже кілька років ганяюся за ним, а ще й раз у його не бачив.

- Сьогодні я матиму приємність представити його вам. Я також мав одну чи дві невеличкі справи з містером Джоном Клеєм і згодний з вами - він неперевершений у своїй професії.»)

- Що було метою дивовижної афери Джона Клея? («Французьке золото.»)

- Яким чином Шерлок Холмс влаштував засідку? З якою метою Холмс долучив до створення засідки директора банку? Доведіть, що він у цьому керувався дедуктивним методом. Які застережні засоби використав Холмс? З чим це було пов'язано? («Вони хлопці відчайдушні, і хоча ми й заскочимо їх зненацька, можуть заподіяти шкоди, коли ми не будемо обережні». «Отже, ми заткнули всі дірки. А тепер треба мовчати й чекати».)

- Виразно прочитайте кульмінаційний фрагмент тексту. Поясніть, за рахунок чого досягається ефект неймовірної напруги? Які художні засоби, на ваш погляд, відіграють у цьому найважливішу роль?

Перегляньте фрагмент телефільму, у якому відображено затримання злочинців. Порівняйте, де напруга більша, в авторському тексті чи в екранізації? Чому ви так вважаєте?

V. Рефлексія

- Доведіть, що справа Спілки рудих - це одна із найскладніших справ серед розслідувань Шерлока Холмса.

- Що мав на увазі Шерлок Холмс, коли говорив, що він «вже дістав цілком достатню винагороду»?

- Чи можна вважати Шерлока Холмса і Джона Клея світлою і темною сторонами геніальності? Наведіть аргументи, використавши пояснення Холмса після успішного закінчення операції.

- Як ви думаєте, чому нащадок герцогського роду, людина з класичною університетською освітою, Джон Клей став одним із найнебезпечніших злочинців?

- Доведіть, що Артур Конан Дойл використав іронічність як один із головних художніх засобів у створенні оповідання «Спілка рудих». Яку мету, по-вашому, він цим переслідував? (Іронія допомогла Конану Дойлу глибоко проникнути в психологію жадібної людини, пристрасть до легкого збагачення якої може стати предметом маніпуляцій геніального злочинця. Безглуздість і простота справи, як це видавалося на перший погляд, ускладнили розслідування Шерлока Холмса, але водночас змусили його розум працювати на повну силу, щоб знешкодити злочинний задум Джона Клея.)

- Поміркуйте, чому Шерлоку Холмсу було важливо розслідувати й справу Хелін Стоунер, і справу Спілки рудих? Що об'єднує і що відрізняє ці два розслідування Холмса?

- Виразно прочитайте останній діалог між доктором Вотсоном та Шерлоком Холмсом в оповіданні «Спілка рудих». Прокоментуйте його. Поміркуйте, чому Холмс використовує цитату з листа Гюстава Флобера до Жорж Санд «Людина – ніщо, робота - все»? Чи погоджуєтеся ви з цією думкою?

VI. Домашнє завдання

С. 203-212 читати і переказувати, С. 212 – відповідати на питання.

Тема. Новела як літературний жанр, її характерні ознаки, різновиди. О.Генрі – майстер новели. Моральні цінності в новелі «Дари волхвів».

Мета: проаналізувати новелу О. Генрі «Дари волхвів», з'ясувати роль моральних цінностей в житті Делли та Джіма, розкрити роль християнських мотивів у реалізації авторського задуму, символічний підтекст назви твору; удосконалювати навички аналізу твору малої прозової форми, враховуючи його жанрові та художні особливості, дослідити значення художньої деталі та елементів літературного портрета в характеристиці образів головних героїв.

Обладнання: портрет О. Генрі, слайд-презентація «Новела «Дари волхвів» О. Генрі та її моральні цінності».

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Любов, взаєморозуміння, самопожертва, бажання робити добрі справи безкорисливо - основа чистих, щирих людських взаємин. Це стверджує своїми творами О. Генрі, видатний письменник-новеліст XIX- початку XX століття. Ми сміємося й плачемо, читаючи його твори. Проте це тільки реакція на перші враження. Твори О. Генрі дивовижні, адже вони мають глибокий підтекст, який потрібно ще розгадати й зрозуміти.

Своєрідним ключем до розуміння творчості О. Генрі є його новела «Дари волхвів».

Проблемне питання уроку: «Який дар О. Генрі вважає найважливішим для людини?»

III. Робота над темою уроку.

Знайомство з письменником.

Підручник – С. 205.

Уже понад століття, читаючи твори американського письменника О. Генрі, людство сміється й водночас сумує. До новел митця хочеться повертатися в різні періоди життя. У них ми вчимося милосердя, любові й мудрості.

Справжнє ім'я письменника — Уільям Сідні Портер. Він народився 11 вересня 1862 р. в м. Грінсборо (штат Північна Кароліна, США). Його батька, лікаря за професією, шанували в місті за знання й співчутливе ставлення до хворих. Мати рано померла, залишивши сиротами трьох маленьких синів. Після смерті матері вихованням Уільяма займалася тітка Евеліна Портер, яка керувала в Грінсборо приватною школою для дівчаток. Саме в школі тітоньки Уільям прочитав твори В. Скотта, Ч. Діккенса, А. Дюма та В. Гюго, які залишилися його улюбленими книжками на все життя. Згодом хлопець почав працювати в аптеці свого дядька. Коли Уільямові виповнилося двадцять років, він погодився на пропозицію друга — доктора Джеймса Холла — поїхати до Техасу, де той мав невеличке ранчо. Невдовзі юнак навчився їздити верхи, купив модний ковбойський капелюх і розмовляв іспанською мовою не гірше, ніж місцеві ковбої. Саме тут він написав перші гумористичні оповідання. Пізніше У. Портер оселився в м. Остіні — столиці Техасу. Він часто змінював професії, шукаючи справу до душі. Одного разу юнак побачив на вечірці красуню Атол Естес Роуч і закохався. Молоді люди обвінчалися. Атол була лагідною, чуйною, турботливою й цілеспрямованою дружиною. Під її впливом Уільям почав серйозно працювати над оповіданнями й друкувати їх у місцевих газетах. Фінансовий стан молоді родини покращився — У. Портер працював бухгалтером-касіром Остінського

національного банку. Проте ревізія в банку обернулася трагедією для молодого подружжя. За порушення у веденні бухгалтерської документації Уїльямі загрожувало ув'язнення, і він вирішив утекти спочатку до Нового Орлеану, а потім у Гондурас. Так почалися найважчі часи в його житті. Можливо, Портер якось би влаштувався на півдні Америки, знайшов би згодом прибуткову справу, але змушений був повернутися. Дізнавшись, що дружина помирає, Уїльям, незважаючи на небезпеку, приїхав додому.

Атол померла в нього на руках. Одразу після похорону У. Портера заарештували. Почалися довгі роки ув'язнення, які остаточно сформували нового американського письменника — О. Генрі. Саме такий псевдонім узяв собі Уїльям Портер. За три роки, проведених за ґратами, він зіткнувся із сотнями людей, які втратили надію на кращу долю. Своїми творами О. Генрі намагався допомогти їм повернути втрачені почуття, подолати темряву, запалював вогник надії. Перше оповідання «Різдвяний подарунок Діка-свистуна» він відправив до журналу, сподіваючись заробити на різдвяний подарунок для дочки Маргарет. І автору пощастило!.. Він отримав гроші, на які купив подарунок для дочки.

Незабаром літературна Америка помітила письменника О. Генрі, навіть не знаючи, хто ховається за псевдонімом. У 1902 р. митця запросили працювати до нью-йоркського журналу. Він переїхав до великого міста, його ім'я стало відомим в усій країні. У 1904 р. вийшов роман письменника «Королі і капуста», у 1906 р. — перша збірка новел «Чотири мільйони». Пізніше було ще сім збірок, у яких ідеться про героїв, яких доля випробовує різними обставинами, а нерідко кидає на самісіньке дно суспільства. Однак герої О. Генрі не втрачають справжніх почуттів і людяності. Цим вони нам і цікаві.

Перегляд відео «О.Генрі».

Створення розповіді «Що я дізнався про письменника» (Учні ланцюжком говорять одне речення про письменника, таким чином створюючи оповідання).

IV. Текстуальне дослідження новели «Дари волхвів» О. Генрі.

З'ясування первинного рівня сприйняття художнього твору

- Чи всі прочитали новелу «Дари волхвів»? Хто автор перекладу?
- На які думки наштовхнула вас назва твору? Розробки якої теми ви очікували в творі? Чи справдилися ваші сподівання?
- Чим зацікавив вас твір? Про що він?
- Хто із героїв запам'ятався найбільше? Чому? Чи є слова, які потребують пояснення?
- Які запитання й думки виникли по закінченні читання?

Перегляд буктрейлера «Дари волхвів».

З'ясування жанрової специфіки твору

- До якого жанру малої прози належить твір? Думку аргументуйте, спираючись на текст.

Новела - від італійського novella - новина - малий прозовий твір з несподіваним фіналом, що має такі характерні ознаки:

- 1) гострий, напружений сюжет;
- 2) відсутність великих описів;
- 3) парадоксальність ситуацій;
- 4) епізодичність;
- 5) ліричний підтекст.

Зміст новели - одна незвичайна подія із життя молоді американської сім'ї.

- Знайдіть у тексті художню деталь, яка є визначальною щодо жанрової специфіки твору. («А завтра Різдво». Перед нами різдвяна новела.)

- Пригадайте, чи вивчали ми раніше твори, що належать до різдвяних оповідань (повістей)? Які жанрові особливості таких творів? («Різдвяна пісня у прозі» Ч. Дікенса - різдвяна повість; «Ніч перед Різдвом» М. Гоголя - різдвяна повість. Події у такому творі мають щасливу розв'язку, що тісно пов'язана із суттю й духом Різдва.)

Характеристика образів Делли й Джіма

- Назвіть головних героїв твору. (*Делла та Джім.*) Яку інформацію про головних героїв автор подає на початку твору?

- Виразно прочитайте початок твору. Знайдіть речення, що є ключовими у розвитку сюжету. (*«Один долар вісімдесят сім центів. А завтра - Різдво.»*)

- Чому саме ці речення є домінуючими? Мотивуйте свій вибір. (*Це словесна модель художнього конфлікту твору - конфлікту матеріального і духовного. Перше речення - категорія матеріального (гроші). Друге речення - категорія вічного, духовного (день - час, Різдво).*)

- Різдво. Чим особливе це свято, у чому його суть? Чому події в творі відбуваються саме напередодні Різдва? (*Різдво - особливе свято, коли люди повинні замислитися над тим, чи сповнене їхнє серце любов'ю, такою любов'ю, яку приніс на землю Христос. Це свято, сповнене таїни дива, світлої радості, дарує людям віру в себе, в можливість змін на краще як у собі, так і в інших людях та навколишньому світі в цілому.*)

- Який настрій був у головної героїні Делли напередодні свята? Визначте причини стану героїні. Як вона почувалася у «війні» за кожен цент? (*Розпач, відчай. Вона плакала.*)

- Чиїми очима ми спостерігаємо картину за вікном? Який символічний підтекст пейзажу? Яка фраза є ключем у розумінні внутрішнього стану героїні? (*«сірий кіт, сірий паркан, сірий двір»*) Чому домінує сірий колір у світосприйнятті молодої жінки? (*Світ за вікном читач бачить очима героїні: сірий колір - символ безвиході, безнадії, смутку, її смутку і безнадії.*)

- Чому склалася така ситуація? Знайдіть ключові деталі, що розповідають про матеріальний стан родини Джеймса Діллінгема Янга. (*«Стара потерта маленька кушетка»; мебльована квартира за 8 доларів на тиждень; скринька, в яку не можна опустити жодного листа; кнопка електричного дзвінка, що не працює; платня Джіма - 20 доларів на тиждень; старе трюмо з вузькими дзеркалами; старенький коричневий жакет і капелюшок Делли; старе пальто героїні; у Джіма не було рукавичок.*)

Висновок: це було бідне молоде подружжя.)

- Чи вплинув матеріальний стан на стосунки героїв? За допомогою деталей художнього простору підтвердьте свою думку. (*Бідність не вплинула на кохання молодят. Реальний світ, світ проблем, нега-раздів, «внизу, у вестибулі» макропростір - це для героїв «чужий світ», «Свій світ» для героїв, світ щастя, любові, мікропростір - в їхній дешевій квартирі («піднімався в свою квартиру на верхньому поверсі»).*)

- Яка українська приказка спадає на думку, як підтвердження сказаного? (*«На сьомому небі від щастя», «з милим рай і в курені».*)

- Якими матеріальними цінностями володіла родина? Чим пишалися Джім і Делла? (*Золотий годинник Джіма, волосся Делли.*)

- Яке рішення приймає героїня напередодні Різдва? Чому? Чи було це виважене, обдумане рішення, чи воно виникло зненацька, спонтанно? Як це показано через категорію часу? (*«Раптом», «20 секунд», «мить»*)

- Чи легко їй було зважитися на цей вчинок? Знайдіть деталі, що передають внутрішній стан Делли. Прокоментуйте їх, склавши графічну схему.

- Про що говорить така велика кількість дієслів у короткому фрагменті? (*Така велика кількість дієслів у відносно невеликому епізоді говорить про запеклу внутрішню боротьбу серця і розуму героїні. Отже, прийняти рішення Деллі було важко.*)

- Як ви гадаєте, чому автор, показуючи боротьбу почуттів Делли, розриває оповідь розповіддю про «скарби» родини, про красу волосся? З якою метою автор згадує про царицю Савську та царя Соломона? (*Читач повинен оцінити вчинок Делли, а без авторського пояснення це неможливо. Тим паче, децю іронічне порівняння єдиних і таких скромних «скарбів» героїв із багатствами біблійних персонажів, навпаки, піднімає їхню значущість в очах читачів. А самі Делла та Джім своєю природністю та відкритістю затьмарюють і царицю Савську, і царя Соломона, адже по-справжньому мудрим є лише той, у кого серце відкрите і до Бога, і до людей, коли живе у ньому не заздрість, а любов.*)

- Якою є ціна розкішного волосся Делли в світі комерції? (*20 доларів.*) Чи можна виміряти його цінність з позицій духовності у зв'язку з учинком Делли?

- Чи гнітить героїню факт втрати волосся? З яким настроєм шукає вона подарунок для чоловіка? Виразно прочитайте й прокоментуйте фрагмент пошуку Деллою подарунку для чоловіка. (*Вона літає «на рожевих крилах», героїня щаслива.*)
- Який подарунок хоче знайти героїня? Що він мав підкреслити в характері Джіма? (*Подарунок повинен мати дві якості: скромність і гідність.*)
- Чим керується героїня у своїх вчинках? Як про це говорить автор? Які художні засоби для цього застосовує? (*Великодушність, любов.*)
- Чому ж тоді, чекаючи на чоловіка, вона знову зблідла?
- Яку звичку мала Делла в важкі хвилини? Про що це свідчить?

- Яким же є той, заради кого Делла пожертвувала найбільшим скарбом - розкішним волоссям? Знайдіть художні деталі, що характеризують героя. (*Йому 22 роки, худе обличчя, заклопотане. Бідно одягнений. Працює й утримує сім'ю; заробітну платню йому урізали з 30 до 20 доларів. Мав золотого годинника. Ніколи не спізнився.*)
- Як автор ставиться до свого героя? (*«Бідолаха» - співчуває, симпатизує.*)
- Як Джім дивився на свою дружину? Чому саме таке порівняння використав автор?
- Виразно прочитайте діалог між Деллою і Джімом в особах. Дослідіть суть розмови героїв, зверніть увагу на конструкції речень. (*Речення за будовою складні, окличні, передають не тільки напругу і складність ситуації, а й силу любові героїв.*)
- Знайдіть в епізоді розмови Джіма з Деллою ключові слова, прокоментуйте їх. (*Його очі мали «дивний вираз» - розгубленість («ти обстригла волосся»), «ніхто й ніколи не зможе виміряти мою любов до тебе», «ніякі нові зачіски не примусять, щоб я розлюбив тебе».*)
- Чому ж тоді Джім поведився так дивно? (*Продав годинника, щоб купити дружині набір гребінців.*) Чому герой говорить: «Вони занадто гарні, щоб так одразу ними користуватися»? Який підтекст цих слів?
- Якого значення набуває образ смажених котлет? (*Повертає героїв у реальність, яка вже є щасливою, що вони разом.*)

V. Рефлексія.

Тест.

1. Події у творі відбуваються напередодні:

- А. Нового року;
- Б. Різдва;
- В. Паски.

2. Що вирішила подарувати Делла Джіму?

- А. Платиновий ланцюжок;
- Б. Краватку;
- В. Срібний ланцюжок.

3. Яким був єдиний скарб Делли?

- А. Один долар вісімдесят сім центів;
- Б. Волосся;
- В. Гребінець для волосся.

4. Коли Джім довідався про подарунок Делли?

- А. Коли прокинувся вранці;
- Б. Опівночі, коли настало Різдво;
- В. Коли повернувся з роботи.

VI. Домашня робота.

Дати письмову відповідь на питання «Хто більше щасливий: той, хто дарує чи той, хто приймає подарунок?»

Тема. О.Генрі. «Дари волхвів». Біблійні мотиви у творі, художні деталі

Мета: проаналізувати новелу О. Генрі «Дари волхвів», розкрити роль християнських мотивів у реалізації авторського задуму, символічний підтекст назви твору; удосконалювати навички аналізу твору малої прозової форми, дослідити значення художньої деталі та елементів літературного портрета в характеристиці образів головних героїв.

Обладнання: портрет О. Генрі, слайд-презентація «Новела «Дари волхвів» О. Генрі та її моральні цінності».

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності

Перевірка творчих робіт «Хто більше щасливий: той, хто дарує чи той, хто приймає подарунок?»

III. Робота над темою уроку.

Слайд 1.

Символічний підтекст назви новели «Дари волхвів»

- Як ви думаєте, чому цю новелу О. Генрі назвав «Дари волхвів»? Чому саме так, адже мова у творі йде про Джіма й Деллу? Визначте ключове слово назви. (*Дари.*)

- Чи часто ви вживаєте це слово в повсякденному мовленні? Яке слово-синонім є більш вживаним? (*Подарунки.*) Чому О. Генрі вживає все ж таки книжне «дари»? Які асоціації викликають у вас слова дар і подарунки? (*Дар* любові, поетичний дар, Божий дар, дар пророцтва, передбачення. *Подарунки* - сюрприз, несподіванка, радість, тепло, приємні відчуття, здійснення мрій.)

- Чого прагнули герої твору? (*Зробити приємне своїй другій половинці - несподіваний подарунок.*) Чому їхні подарунки можна вважати дарами?

Слайд 2.

- Якими були дари волхвів за Біблією? (*Золото, ладан і смирна.*)

Золото - символ могутності й багатства волхви принесли як Царю над Царями - наймогутнішому, найбагатшому в світі (мається на увазі передусім духовне багатство).

Ладан - запашний деревний сік, смола, знак особливого благоговіння до Бога.

Смирна (або мірра) - запашна речовина зі смоли тернового куща, символ священного помазання на Царство.

- Схарактеризуйте особливості кольорової палітри обох текстів. (*Червоний, жовтий (золотий), білий. Всі три кольори у творах пов'язані з образами головних героїв.*)

Наведіть приклади використання цих кольорів під час підготовки до Різдвяних свят у нашому житті.

- Яке символічне значення цих кольорів за Біблією? Схарактеризуйте їхнє смислове навантаження у новелі О. Генрі «Дари волхвів».

(**Жовтий (золотий)** - символ Царства Небесного, символ багатства (духовного). Герої бідні, але в них було головне - любов, багатство внутрішнє, багатство душі. **Червоний** колір асоціюється з кров'ю (життям), сонцем, вогнем. Тому цей колір має багатозначний символічний підтекст. За Біблією: це і символ насильства (кров невинного Ісуса), символ

самопожертви в ім'я великої любові боголюдини до грішного людства. За новелою О. Генрі: Джим та Делла також пожертвували найдорожчим заради один одного.

Білий - символ чистоти, непорочності (Діва Марія, Ісус). Таким же чистим, незаплямованим є кохання героїв. Ця любов підносить їх над буденністю, вона (любов) і є їхнім Царством Небесним.)

Висновок. Життя для Джима та Делли - то велика, як сонце, гаряча, як вогонь, любов, смисл якої - палати в ім'я іншого, віддавши найдорожче. Плавню, майстерно, за допомогою символічного підтексту автор переплітає небесне із земним, вічне із миттєвим.

Слайд 3. Дари волхвів збереглися до наших днів.

Слайд 4. Дари волхвів у живописі.

Слайд 5.

- Пригадайте значення слова «волхви»? (Волхви - біблійні образи, мудреці-язичники, що передбачили народження Ісуса Христа. Назва твору, його сюжет мають символічний підтекст. Щоб розгадати його, слід звернутися до Біблії, а саме до євангельської легенди про народження Спасителя.)

Слайд 6.

Асоціативний куш «Мудра людина».

Слайд 7. Мудрість щирого подарунку.

- Делла і Джим – «двоє дурних дітей» або «наймудріші з дарувальників»?
- Марна або виправдана була жертва героїв?
- Якщо жертва не марна, то в чому полягає мудрість їхнього вчинку?

Слайд 8.

Робота в групах: чи практично вчинили герої, продавши свої найдорожчі речі?

Слайд 9.

Кластер «Делла і Джим – мудреці?»

Слайд 10.

Робота в групах: що спонукало героїв до розлучення зі своїм скарбом?

Слайд 11.

Продовження роботи над кластером.

Слайд 12.

У чому полягає справжня мудрість, за думкою автора?

Волхви

?

Делла і Джим

?

Слайд 13.

«Павутинка дискусії».

Марна або виправдана була жертва героїв?

Так, бо ...

Ні, бо ...

Слайд 14.

- Що можна подарувати близьким, не маючи грошей?

Слайд 15.

Складання сенкану до слова «Любов».

IV. Рефлексія.

- Яке символічне значення образу волхвів? Чому саме дари, а не подарунки принесли вони малому Ісусові? Який символічний підтекст дарів? Що означає вислів «дари волхвів»?

Висновок. *Волхви - східні мудреці, символ людської мудрості, пророцтва. їхні дари - визнання особливої долі, талану маленького хлопчика Ісуса. Вони прийшли вклонитися його майбутнім стражданням. «Дари волхвів» - передбачення долі, визнання талану людини, її високого життєвого призначення.*

- За християнською традицією вважається, що саме волхви приносять людям дарунки. Чи в кожен дім вони приходять? Яким повинно бути життя людини, вона сама, щоб до неї завітали волхви?

- Звернімо увагу на роздуми автора про життя: «Яка різниця між вісьмома доларами на тиждень і мільйоном на рік? І математик, і мудрець дадуть неправильні відповіді». Як ви розумієте сказане? Прокоментуйте слова автора.

(У житті більше горя, ніж радості; бідності, ніж достатку; відчаю, ніж упевненості. Автор міркує над питаннями: в чому сенс життя людини, в чому щастя? Можна бути багатим і не бути щасливим. О. Генрі оптимістично стверджує: можна бути бідним і щасливим!)

- Як ви розумієте вислів «дар любові»?

- Яка ціна подарунків Джіма і Делли? Що вони символізують? *(Це символи самовідданого кохання.)* Підтвердіть думку текстом. *(«Пожертвували один для одного найдорожчими своїми скарбами».)*

- Хто ж є «волхвами», на думку О. Генрі? Який символічний підтекст образів Делли і Джіма? *(«Вони і є волхви». Вони - сучасні мудреці, їхнє почуття, ставлення один до одного - визнання того, що найбільший дар (талан) людини на землі - дар Любові.)*

- Чому ж автор називає розказану історію непримітною, героїв - дурненькими дітьми, їхні вчинки - немудрими, а потім говорить про них як про наймудріших з усіх мудреців? *(З позиції розуму - вони самі, їхні вчинки - наївні; з позиції серця - вони наймудріші з усіх мудреців.)*

- Який дар митець вважає найважливішим для людини?

- У чому, на думку О. Генрі, сила людини?

Учитель. Вперше новели «Останній листок» та «Дари волхвів» були надруковані у збірці «Світильник, що горить».

Робота в парах

- Чому, на вашу думку, збірка має саме таку назву? Яке місце світла в житті та творчості митця?

- «Запалить вогонь, я не хочу вмирати в темряві...» - останні слова О. Генрі, які стали не тільки лейтмотивом його життя, а й творчості.

V. Домашнє завдання:

Прочитати С. 213 – 220, підібрати 3-4 прислів'я про дружбу, взаємодопомогу, поміркувати, як вони ілюструють основну думку новели «Останній листок».

Тема. Новела «Останній листок» - гімн людині, котра здатна на самопожертву заради ближнього. Образи дівчат, їхня динаміка. Особливості художньої мови новели, розповідач.

Мета: розкрити зміст новели “Останній листок”, розвивати зв’язне мовлення учнів, вчити аналізувати вчинки героїв, виховувати дружбу і колективізм, бажання допомогти в тяжку хвилину, вміння відчувати допомогу.

Обладнання: відео презентація «О. Генрі»; репродукції картин Гюстава Курбе «Порив вітру» (1865) та Люсьєна Леві-Дермера «Порив вітру» (1896); виставка творів О. Генрі.

*Ви чекаєте на скарби, що, як манна небесна,
впадуть до вас, а між тим кожен із вас має
величезні скарби, які ви мало цінуєте.
О. Генрі*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань з теми «Літературний детектив»

Учитель. Життя — нелегка річ. Особливо це стосується людини, котра вболіває за долі інших. А письменники, як відомо, є саме такими, Дуже часто їхнє життя — це суцільні труднощі. Складною виявилася й доля американського митця О. Генрі. Але він досить мужньо боровся з негараздами. О. Генрі любив повторювати: «Життя — не трагедія і не комедія. У ньому поєднуються і комічне, і трагічне одночасно...» Можливо, саме тому, читаючи твори письменника, людство ось уже майже століття весело сміється і плаче одночасно. Чому? Це і є одним із його секретів, який ми спробуємо сьогодні розгадати.

III. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. Пізнавальне значення літератури невичерпне. І в цьому ви переконаєтеся, йдучи від теми до теми у вивченні курсу «Зарубіжна література». Сьогодні для вас продовжить розкривати секрет жанр новели, з яким ми вже частково познайомилися у 6 класі.

Робота з картинами.

- Розгляньте репродукції картин французьких художників Гюстава Курбе та Люсьєна Леві-Дермера «Порив вітру».

- Чи можна вважати їх символом нашої великої теми? Спрогнозуйте, про що йтиме мова у творах розділу? Які моменти життя будуть у центрі нашої уваги як читачів? (Це будуть твори про драматичні, напружені моменти життя, коли людина знаходиться в ситуації “на межі”. Це буде твір про єдність людини і природи; про осінь і вітер, у шаленому вихорі якого зливаються в одне ціле людина і природа.

Це твір про останній листок, що зірвався з дерева, про самотність, про смерть, але про світлу і чисту, ту, що залишає по собі відчуття просвітлення.

Це твір про мистецтво і митця. Можливо, навіть, про картину, що пов’язана з темою осені, листопаду.

Це твір про складні стосунки, про відчуженість, про тонку ниточку, яка зв’язує і може перерватися будь-якої миті.

Це твір про останній шанс, який потребує напруження не стільки фізичних, як моральних сил)

- Пригадайте, чи вивчали ви на уроках української літератури (або читали самостійно) твори про красу, чистоту людських взаємин, про моральність як основний критерій людяності, про

здатність і в дорослому віці вірити в диво, уміти дарувати його іншим? Що нового відкрилося вам і в літературі, і в людях?

- Як ви думаєте, чому саме твори «Останній листок», «Дари волхвів» О. Генрі, «Чарівна крамниця» Г. Уеллса та «Павутинка»Р. Акутагави було об'єднано в розділі «Світова новела»?

Учитель: Пізнати таємниці людської душі досить непросто. Вдома ви познайомилися з нелегкою долею американського письменника О. Генрі. Виникає питання: чому людина, «життя якої було переповнене такими трагічними моментами, яких не було в жодному із його творів», в історії світової літератури відома як автор світлих, життєстверджуючих текстів, в яких перемагає справедливість, взаєморозуміння та добро, і саме це допомагає його героям долати життєві труднощі, негаразди, зберігаючи чистими і світлими душі й почуття.

Упродовж усього життя У.С.Портера зігривав світлий вогонь любові. Його долю важко назвати легкою, але він вірив у краще, в людей, в перемогу добра й справедливості над злом і жорстокістю.

Робота з епіграфом

- О. Генрі належать слова: «Ви чекаєте на скарби, що, як манна небесна, впадуть до вас, а між тим кожен із вас має величезні скарби, які ви мало цінуєте». Визначте ключове слово висловлювання. (*Скарби.*) У якому сенсі, по-вашому, О.Генрі його вживає?

- Створіть асоціативний ланцюжок до виразу «скарби, що, як манна небесна, впадуть до вас». Про що йдеться?(*Матеріальні цінності: гроші, достаток, добробут, багатство, кар'єра ...*)

- Створіть асоціативний ланцюжок до виразу «кожен із вас має величезні скарби, які ви не цінуєте».(*Духовні скарби. Їх заховано в найпотемніших куточках душі, але не кожен вміє їх дістати, а хтось і не знає, чим володіє. Це любов, доброта, бажання робити добрі справи безкорисливо, щирість, вміння прощати, жертвувати собою, своїми інтересами*)

- Як ви розумієте слова письменника? Чому, по-вашому, саме цей вислів О. Генрі ми узяли за епіграф до сьогоднішнього уроку? (*У словах письменника відчувається присмак гіркоти і, водночас, світлої любові до людей. Він щиро вірить, що сутність слова «людина» визначає поняття людяність, а справжню суть кожного (скарб) заховано у глибинах душі. Потрібен поштовх, щоб все прекрасне в людині «розквітло» гарним вчинком, справою, дією.*)

- Яким же чином майстри художнього слова доносять свою думку-ідею людям?(*Через художній твір, через його головну думку, жанр, систему образів, художні засоби й прийоми, що допомагають розкрити ідею, назву художнього твору. Тобто усім комплексом можливостей літератури як мистецтва слова.*)

Висновок. Головна ідея творчості О. Генрі: « зумисно прихована істина-скарб» - це імпульс для написання твору. Завдання читача – пізнати, яку істину знав письменник, але вважав за краще приховати її, щоб змусити читача розгадати таємниці тексту, щоб відчути її спочатку серцем, а потім усвідомити розумом і перетворити на власну духовну цінність.

IV. Аналітичне дослідження змісту новели «Останній листок» О. Генрі

Перегляд буктрейлера «Останній листок».

Бліц-інтерв'ю:

- Розкажіть про своє враження від знайомства з текстом новели.

- Чим зацікавив вас текст? Про що він?

- Які думки виникли по закінченні читання?

- Які грані тексту виявилися найбільш парадоксальними?

- Які загадки й таємниці тексту ви помітили?

- Чи все виявилось зрозумілим? Можливо, є слова, які потребують роз'яснення?

- Які епізоди/уривки привернули вашу увагу найбільше? Чим саме? Визначте головне.

- Чи вплинуло знайомство з біографією письменника на ваше ставлення до прочитаного твору та його героїв?

Характеристика образів молодих художниць Сью та Джонсі.

- Назвіть головних героїв твору. (*Бідні художники Сью, Джонсі, Берман.*)
- Чому героями новели стали люди мистецтва? (*Письменник сам – людина мистецтва. Всі генії починали з бідності, мова автора – легка, невимушена, в ній відчуються нотки теплового щирого гумору, доброго ставлення до героїв, адже матеріальні труднощі ніщо для людини, яка живе вірою у прекрасне. Це письменник пізнав із власного життєвого досвіду.*)
- Хто такі Сью і Джонсі? Де мешкають дівчата?
- Чи є у них мрія? Яким є їхнє життя?
- Чому захворіла саме Джонсі? Чому вона не хоче боротися? У чому трагедія юної художниці?
- Чи можна назвати дівчат рідними «по духу»? У чому головна різниця між ними?
- Що змусило хвору дівчину повірити в життя?
- Де і коли відбуваються події, зображені у творі? Яку роль в тексті відграє хронотоп? (*У Нью Йорку у бідному кварталі Гринвіч-Віллідж, «де вулиці показилися», «на горищі присадкуватого триповерхового цегляного будинку» (простір весь час звужується, замикається!).*
- Саме тут, де є дешеві квартири, оселяються люди мистецтва, шлях до визнання яких лежить через злидні. Події тривають чотири дні (динамічно, за вимогами жанру): коротка передісторія зустрічі – знайомства, спільного життя героїнь (*«Це було в травні. А в листопаді ...», декілька днів до подій, «одного ранку», екскурс у минуле Бермана, «цілу ніч перецівав дощ», «наступного ранку», «день повільно минув», «коли настала ніч, знову зірвався північний вітер», «розвидніло», «удень прийшов лікар», «наступного дня», «надвечір.*)
- Які художні деталі вказують, що тут живуть бідні люди? Чому серед них опинилися Сью і Джонсі?
- Які художні деталі вказують на фінансову неспроможність юних художниць? (*Вони оселяються на горищі триповерхового будинку (невелика платня); «салат з листя цикорію» – страва, яку можуть дозволити собі дівчата.*)
- У чому символічний сенс життя в кімнаті на горищі? (*Це символ їхнього внутрішнього світу: прагнення висоти, життя «над буденністю», життя з вірою в здійснення мрії (мистецтво), тому всі фінансові проблеми були для них дрібничкою. Крім того, вони молоді!*)
- Чим є травень для юних художниць? (*Це весна, початок чогось нового, знайомство, спільні плани, надії, мрії, сподівання ...*)
- Використовуючи ключові деталі тексту, опишіть життя дівчат до трагічних подій.
- Коли змінюється ліричний тон оповіді? Чому?
- Чому персоніфікований містер Пневмонія по Іст-Сайдю «розгулював сміливо, ішов швидко», а в Гринвіч-Віллідж «насилу переставляв ноги»?
- Яка подія стала зав'язкою у творі? (*Восени тендітна Джонсі, яка звикла до теплих західних вітрів-«зефірів» (Каліфорнія), захворіла на пневмонію.*)
- Чим для дівчат став листопад? (*Це осінь, випробовування холодом, хворобою. Це розчарування, безнадія, втрата інтересу до життя, небажання боротися, очікування смерті Джонсі.*)
- Чому жертвою «містера Пневмонії» стала не Сью, а Джонсі? Невже причина тільки у зміні клімату? Визначте головні риси характеру подруг-художниць. Що у них спільного, чим вони відрізняються? (*І Сью, і Джонсі мають мрії щодо мистецтва. Але Сью живе не тільки мистецтвом, її цікавлять і буденні речі, вона більш наближена до реального життя, ніж її подруга: «плакала в японську паперову серветку», наспівувала «веселий мотивчик», малює «ковбоя із штату Айдахо в елегантних штанях, з моноклем» для журналу, акторка («чудово вдаючи зневагу»), любить «свинячі котлети»... . Внутрішній світ Джонсі більш романтичний, мрійливий, далекий від життя: живе мрією поїхати до Неаполя, щоб там намалювати Неаполітанську затоку (символ мрії; сонце, тепло). Італія - осередок мистецтва, країна, яка надихала багатьох на створення шедевру, але виснажена хворобою, вона розчаровується в живописі, і про мрію не згадує; нічого в житті не пізнала, навіть кохання (хлопця ніколи не було), любила плющ. Її мрійлива тендітна натура виявилася надто слабкою, щоб протистояти реальній хворобі, яка вкладає в ліжку й рум'янощок здорованів.*)

- Знайдіть опис пейзажу, який Джонсі бачить за вікном. Виразно його прочитайте. Визначте його роль? На які деталі звертає увагу читача автор? (*За весь час хвороби дівчина бачить за вікном (зв'язок із реальним світом) тільки глуху стіну і старезний плющ з голими галузками, який, «помираючи», втрачає листок за листком, чує вітер, відчуває холодний подих осені. Мотив осені породжує зневіру, відчуття безвиході, підточує сили, вбиває надію. Дівчина переконує себе, що коли впаде останній листок, вона помре.*)

- Яким є стан дівчини? Чому й читач починає вірити у її неминучу смерть?

(Внутрішній надлом, психологічна криза, осінь, хвороба роблять свою темну справу: героїня відчуває себе малесенькою часточкою природи, листком плюща, який помре, «відірветься і полетить». «Джонсі, бліда й непорушна, мов повалена статуя»; «Я стомилася чекати. Стомилася думати. Мені хочеться розслабитись, ні за що не триматися й полетіти – дедалі нижче й нижче, - як один з отих нещасних, виснажених листків».)

- Чому рослиною, з якою Джонсі пов'язує свою долю, був саме плющ?(Цю рослину було обрано не випадково. В античній міфології плющ символізує безсмертя, буяння життя. Це вічно зелена рослина, яка, чіпляючись своїми галузками за будь-що, прагне жити. Можливо, героїня знала про це, але, ослаблена, вірила в зворотне. Автор неначе натякає, що ця рослина ще зіграє свою роль у житті бідолашної і буде ключем до розуміння його задуму.)

- Схарактеризуйте мову хворої. Невже це тільки результат фізичної слабкості?

(Мова дівчини стає уривчастою, різкою, не закінчені конструкції речень: «Листків. На плющі. Коли впаде останній, я помру. Я знаю це вже три дні». Джонсі починає відчувати втому від життя, байдужість і до мистецтва («А чи не могла б ти малювати в іншій кімнаті?» – холодно спитала Джонсі), і до турбот подруги (розмовляє з нею відчужено, насторожено). Це психологічна криза. Зіткнення дівчини з хворобою передано, як поєдинок: містер Пневмонія звалив з ніг тендітну Джонсі. Хвора, яка ще зовсім не пізнала смаку життя і не знає за що захопитися, втрачає не тільки здоров'я, але й бажання жити.)

- Як лікар пояснює причину важкого стану дівчини?(Її ніщо не зв'язує з реальним життям, його матеріальними цінностями (кохання чоловіка, гарний одяг – речі, привабливі для молодой жінки), а сили боротися за те, чого вона не знає, у неї немає. Дівчина пов'язала своє життя з листям плюща, що «помирає». Це єдина річ, яку вона любила («А ти ж ... так любила цей плющ»). І тепер вона «починає рахувати карети в своїй похоронній процесії».)

- Що (хто), на думку лікаря може її врятувати? Доведіть, що О. Генрі створює образ лікаря-гуманіста й лікаря-психолога. («І цей шанс у тому, щоб вона хотіла жити»; «Які в неї плани на майбутнє? ... Намалювати? Дурниці! Чи нема у неї чогось такого, про що справді варто було б думати – наприклад, якогось хлопця?»); «Якщо вам удасться, щоб вона хоч раз спитала, який буде цієї зими новий фасон рукавів у пальтах, я зможу поручитися, що в неї один шанс не з десяти, а з п'яти».)

- Як ви вважаєте, такий «рецепт» допоможе врятувати Джонсі?(Практичний лікар (далекий від мрій, краси і романтики) дає практичні поради, які мусять побороти хворобу. Комуś іншому вони обов'язково б допомогли, але не Джонсі. Поради людини, далекої від мистецтва, обурюють навіть Сью: «Хлопця? – перепитала Сью голосом, схожим на звук натягнутої струни. – Хіба хлопець вартий...»)

Дивну хвору з хворою душею могло врятувати тільки диво, яке б потрясло її.

Якщо ніщо не могло змусити дівчину опиратися хворобі, треба було змусити «боротися» листок.)

- Хто став рятівником Джонсі? Чому не добра й співчутлива Сью? (Старий невдаха-художник Берман намалював листок, який і врятував життя дівчині. На перший погляд, дівчата були схожі, але одна із них – реалістка, друга – мрійниця, далека від життя, його радощів та проблем. Джонсі знала, що Сью її не зрозуміє, ось чому довірилася лікарю (чужій, сторонній людині), а не подрузі. Хвороба з кожним днем віддаляла їх, бо слід було шукати ліки для душі: «Душі, яка лаштується вирушити в далеку таємничу подорож, усе на світі стає чуже». Подруга була безсила допомогти.)

- Що саме стало поштовхом до одужання?(Дівчину вразив листок, який мужньо тримався на галузці: «Щось примусило цей останній листок залишитися там, де він є, щоб показати, яка я була противна. Це гріх – хотіти вмерти». З'явилася надія на майбутнє. Вона знайшла в собі сили боротися за життя: попросила, щоб їй принесли їсти, потім захотіла поглянути на себе в дзеркало, стала цікавитися тим, що робить подруга. Найголовніше – знову повірила в свою мрію, прагне діяти («Сьюді, я сподіваюсь намалювати коли-небудь Неаполітанську затоку», дов'язує непотрібний шарф.)

- Як, чому і якою ціною Берман врятував Джонсі ми поговоримо на наступному уроці.

V. Рефлексія

Вікторина на уважність.

- 1) Повне ім'я Джонсі. (*Джоанна.*)
- 2) Назва ресторану, в якому дівчата познайомилися. (*«Дельмоніко».*)
- 3) Ім'я старого художника. (*Берман.*)
- 4) Річ; яку попросила Сью у Джонсі, коли їй стало краще. (*Дзеркало.*)
- 5) Штат, звідки приїхала Джонсі. (*Каліфорнія.*)
- 6) «А в листопаді холодний, невидимий пришелець, якого лікарі, називають ... (*пневмонія*), почав бродити по колонії»,
- 7) «...Борода у нього [Бермана], як у скульптури Мікеланджело ...» У якої скульптури? (*«Мойсей».*)
- 8) Що мріяв створити Берман? (*Шедевр.*)
- 9) Їжа, яку приготувала Сью для Джонсі. (*Бувльйон.*)

Робота з поетичним текстом.

Останній листок ... (Згадуючи новелу О'Генрі)
Леонід Мазур

Скажений осінній вітер
Завивав в обіймах плюща,
Зриваючи листя сердито
Зі старого чіпкого куща.

Ти дивилась покійно і тихо
У заплакане, мокре вікно,
Де хитався, боровся із вітром
На плющеві останній листок.

І воском стікала надія
По тендітній свічці життя,
Картин -недописана мрія
Манила тебе в небуття.

Та не здався листок у віконці,
Художник старий на стіні
Найкращу картину й останню
Написав у своєму житті.

Малюнок із фарби, як мрія...
Життя -тендітний росток,
В тобі народилась надія,
Коли впав останній листок.

Запитання:

1. Який настрій притаманний поезії? Чи відповідає він настрою новели О.Генрі?
2. Які епізоди новели ви уявляєте, читаючи вірш?
3. Назвіть художні засоби виразності, використані у поезії. З якою метою застосував їх автор?

Бесіда.

- Чому ж тоді твір має назву «Останній листок»? Чиї сюжетні лінії переплітається з образом останнього листка? (*З останнім листком на старому плющі пов'язала своє життя молода художниця Джонсі. Посмертним шедевром став листок для старого художника Бермана.*)

- Які проблеми, по-вашому, порушує автор у творі? (*Злиденне життя людей мистецтва; оптимістична боротьба за виживання; взаємодопоміжність, самопожертва як засіб подолання життєвих негараздів; показ різних життєвих позицій; сенс життя; мистецький шедевр та життєвий подвиг.*)

- Про що змусила вас задуматись новела О.Генрі "Останній листок"? (*Життя дане людині, щоб творити добро, людина живе доти, поки мріє про щось, чогось прагне у житті. Гріх втрачати*

надію, за життя треба боротись, адже є даже такий вислів: "Надія помирає останньою". В людині відкриваються найкращі якості тоді, коли вона щось робить заради іншого, співчуває йому, не жаліє себе заради того, кого любить).

VI. Домашнє завдання

Підібрати цитати до характеристики образу художника Бермана, створити малюнки до новели; підготувати стисле повідомлення про біблійного Мойсея*.

Тема. Новаела «Останній листок». Специфіка розкриття образу Бермана

Мета: проаналізувати новелу «Останній листок» О. Генрі; розвивати навички виразного читання, інсценізації; спонукати учнів замислитися над морально-філософськими проблемами, що порушуються в новелі; навчати розуміти людей та себе.

Обладнання: портрет О. Генрі, музика А. Вівальді «Чотири пори року. Осінь», Ф. Шуберта «Ave Maria».

*Буває мить якогось
потрясіння:
побачиш світ, як
вперше у житті...
Ліна
Костенко*

Хід урока

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Тестові завдання.

1. Район, де знімали кімнату Сью та Джонсі, розташовувався:

- А) на захід від площі Вашингтона;
- Б) у передмісті Нью-Йорка;
- В) на схід від Манхеттена.

2. Студія Сью та Джонсі містилася:

- А) на першому поверсі;
- Б) на третьому поверсі;
- В) на горищі.

3. Де познайомилися дівчата-художниці:

- А) у ресторані;
- Б) на художній виставці;
- В) у невеличкому курортному містечку.

4. Що НЕ об'єднувало художниць:

- А) погляди на мистецтво;
- Б) погляди на кристалі капелюхи;
- В) погляди на салат із листя цикорію;
- Г) погляди на широкі рукави.

5. «.. .пришелець почав бродити по колонії, торкаючись то одного, то другого своїми крижаними пальцями». Це -

- А) містер Берман;
- Б) містер Незнайомець;
- В) містер Пневмонія.

6. Який краєвид відкривався із вікна студії художниць:

- А) глуха стіна сусіднього будинку;
- Б) глуха стіна фабрики вакси;
- В) глуха стіна високого паркану.

7. Хто давав Джонсі один шанс із десяти на одужання:

- А) Берман;
- Б) лікар;
- В) Сью.

8. Про що просила Сью старого Бермана:

- А) позичити їм гроші;
- Б) позувати для її картини;
- В) вмовити Джонсі боротися за життя.

9. Коли Джонсі вирішила боротися за життя, вона попросила з'їсти:

- А) смажену курку;
- Б) смажену картоплю;
- В) бульйону.

10. Який шедевр намалював Берман:

- А) Неаполітанську затоку;
- Б) портрет Джонсі;
- В) останній листок плюща.

11. Скільки днів хворів старий художник:

- А) один;
- Б) два;
- В) три.

12. Яку фарбу НЕ використовував Берман, малюючи свій шедевр:

- А) коричневу;
- Б) зелену;
- В) жовту.

II. Оголошення теми, мети та завдань уроку

(Звучить музика А. Вівальді.)

Вслухайтеся у звуки чарівної мелодії. У ній відчувається осіння прозорість, легкий смуток, спокій, тихий шелест листя, що непомітно падає на землю.

Восени, коли дерева скидають листя, природа постає перед нами в неприкрашеному вигляді, в ній відчувається першородна відкритість і незахищеність. Саме в цій порі криється одвічна таїна спорідненості Людини й Природи.

Адже у житті обов'язково є така мить, коли ми позбавляємося від усього фальшивого, несправжнього, наносного. У цей момент прозирає душа особистості, бо їй відкриваються якісь незрозумілі, невидимі грані буття. Людина стає добрішою, вразливішою, милосерднішою, уважнішою. Ця мить називається просвітленням душі. Саме так ми й назвемо наш урок.

III. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

Мить просвітлення допоможе нам досягнути відомий американський митець О. Генрі, автор новели «Останній листок. Наше завдання — не просто проаналізувати прочитаний твір, а й віднайти та збагнути миті просвітлення душі героїв. Це допоможе нам замислитися і над своїм буттям, над тим, чи відкрилося воно нам таким, яким є насправді — складним і суперечливим, і чи відчули наші душі святе прозріння.

Людина із серйозними й добрими очима, котру ви бачите на портретах, писала невеликі за обсягом твори, розповідаючи про якусь незвичайну життєву подію. Ці твори називаються новелами.

2. Завдання на повторення.

- Дайте визначення новели як жанру.
- Згадайте особливості новели.

3. Слово вчителя. У житті іноді трапляються такі ситуації, коли потрібно зібрати всі сили й волю, щоб подолати певні труднощі. І від уміння людини зібратися залежить її перемога чи поразка. Саме з такими складними обставинами зіткнулися герої новели О' Генрі «Останній листок».

4. Бесіда з учнями.

— З якими труднощами зіткнулися молоді художниці? (*Дівчата жили бідно. Восени Джонсі раптово захворіла на пневмонію. Дівчина була в тяжкому стані, а злиденне існування лише ускладнювало хворобу.*)

— Чи однаково дівчата поводити себе? (*Ні. Джонсі піддалася депресії і втратила будь-який інтерес до життя. Вона повільно згасала. Дівчиною оволоділи химерні думки, що вона повинна померти, коли «впаде останній листок плюща», який ріс під її вікном. Сью, як могла, піклувалася про подругу, доглядала її.*)

— Хто допоміг Джонсі видужати? (*Старий художник Берман, котрий намалював на стіні листок плюща. Зрозумівши безвихідь становища Джонсі, він вирішив врятувати бідну дівчину.*)

- Як з являється у творі образ Бермана? (*Берман – сусід дівчат. Сью малює з нього відлюдька-золотошукача*)

- Знайдіть і зачитайте опис зовнішності Бермана. Чи привабливий Берман зовні? (*Йому вже перевалило за 60, і борода в нього, як у скульптури Мікеланджело «Мойсей» кільцями спускалася з його голови сатира на тіло карлика*)

Повідомлення про Мойсея.

Запис на дошці

Карлик	Мойсей	Сатир
Незначущість	мудрість, досвід,	лінь, пияцтво
	бажання дійти до мети	

- Як ви гадаєте, на що натякає автор, згадуючи Мойсея поряд із Берманом? (*У художника є якісь приховані риси, і вони в ньому мають неодмінно розкритися*)

- Чому автор називає Бермана невдахою? Чи згодні ви з цією думкою? (*Йому 60 років, а він нічого не досяг у житті – живе разом із художниками – початківцями, бідний, позує заради шматка хліба. За 40 років не спромігся зробити нічого – він лише сподівається створити шедевр. Живе один – не має сім'ї, не знає заради чого жити. Багато п'є, у спілкуванні з людьми грубий, що навіть з юною дівчиною не вибирає виразів.*)

- Ким він вважав себе по відношенню до Сью та Джонсі? (*«Дивився на себе як на сторожового пса, спеціально поставленого захищати молодих художниць у студії нагорі»*)

- Прочитайте опис кімнати, в якій живе Берман. (*Сью застала Бермана ... в його тьмяно освітленій кімнаті внизу. У кутку стояв мольберт з підрамником, на якому було натягнуто чисте полотно, що вже 25 років чекало перших штрихів шедевра*). Про що говорить такий опис приміщення?

- Як же заробляв Берман собі на шматок хліба? (*малював вивіски та реклами та позував молодим художникам*)

Інсценізація.

Берман. Що сказав лікар?

Сью. Містер Берман, вона помирає! Джонсі рахує листки на старезному плющі. Який видно з нашого вікна: вона вважає, що коли впаде останній, вона обов'язково помре, а залишилося всього п'ять листків! Я не знаю, що буду робити, коли впаде останній!

Берман. Що? Хіба є такі дурні, що вмирають через листя, яке осипається з клятого плюща? Вперше чую. Як це ви дозволяєте їй забивати голову такими дурницями? Ах, маленька бідолашна міс Джонсі!

Сью. Вона дуже хвора й зовсім знесилена, а від високої температури ще й наче схибнула, бо в голові у неї повно усяких химер.

Берман. Боже мій! Тут зовсім не підходяще місце хворіти такій гарній дівчині, як міс Джонсі. Колись я намалюю шедевр, і ми всі виберемося звідси. їй-бо, виберемося!

- Як поставився Берман до розповіді Сью про хворобу Джонсі? (*спочатку розгнівався на Джонсі, а потім пожалів її*)

- Що обіцяє старий Берман дівчині? (*Колись я намалюю шедевр, і ми всі виберемося звідси. Йй-бо, виберемося!*)

- Чи зробив Берман хоч один штрих на полотні для створення шедевра? (*Ні, він тільки говорить про шедевр ось уже 25 років поспіль*)

- А що таке шедевр? (*Шедевр – твір, що є вищим досягненням мистецтва, майстерності.*)

Послухайте уривок «Джонсі спала, коли вони піднялися нагору. Сью опустила штору аж до підвіконня і знаком веліла Берманові пройти в другу кімнату. Там вони зупинилися біля вікна й з острахом подивилися на плющ. Потім мовчки перезирнулися...»

- Як ви гадаєте, що вони побачили за вікном? (*Що вправ останній листок*)

Хвилинка релаксації (Пісня у виконанні Світлани Копилової «Последний листок»)

(*Зараз ви відпочинете, послухаєте пісню, висловіте мені свою думку про цю пісню, а потім ми знову продовжимо розмову про Бермана*)

Бесіда.

- Чи сподобалася вам ця пісня? Як вона стосується теми нашого уроку?

- Зверніть увагу на слова:

Зачем – никто не знал – всю ночь он рисовал лист жёлтый на стене.

Старик промёрз, промок, и в то же утро слёг, но счастлив был вполне.»

- Чому Берман відчував себе щасливим? (*Тому що дав надію Джонсі на одужання*)

Прочитайте, що розповіла Сью Джонсі про Бермана, коли та почала одужувати? (від слів «Мені треба тобі щось розповісти ...» до кінця новели)

- Чи думав старий Берман про себе в ту ніч, коли малював на стіні листок плюща?

- Чому Джонсі-художниця не змогла відрізнити намальований на стіні листок від справжнього? (*Тому що це був не просто листок, а шедевр Бермана*)

- Чи згодні ви з тим, що Берман створив свій шедевр?

- Як змінилося ваше ставлення до Бермана наприкінці твору?

- Як ви вважаєте, чи випадково О. Генрі говорить саме про плющ? (*Плющ – вічнозелена рослина, може рости в досить несприятливих умовах, «чіпляється» за життя; в античній міфології плющ символізував безсмертя і буяння життя*)

5. Інсценування розмови Сью та Джонсі про вчинок Бермана.

(*У кінці інсценування звучить музика Ф. Шуберта «Ауе Магіа».*)

6. Коментар учителя.

Вночі, під холодним осіннім дощем, при слабкому світлі ліхтаря Берман створює на стіні будинку простий малюнок — останній листок плюща, що розбив усі марення Джонсі. Цьому малюнкові судилося стати першим і останнім шедевром Бермана, в який він вклав своє велике серце, що билосся у грудях художника-невдахи. Виявляється, шедевром може бути не тільки грандіозне полотно, а й маленький малюнок, якщо він залишив слід у людській душі. Це вражає читача. Тому з усіх образів твору, мабуть, найбільше запам'ятався Берман — некрасивий, старий, буркотливий дідуган, бо він уособлює справжнє милосердя і здатність піти навіть на самопожертву.

Герої О. Генрі переживають мить прозріння. Це насамперед Джонсі. Адже побачивши стійкість маленького листочка, що пережив холодний дощ із снігом, шалений вітер, йй стадо соромно за свою слабкодухість, і вона вирішила боротися з хворобою, у Джонсі з'явився смак до життя.

Берман теж пережив потрясіння від споглядання безвиході, в якій опинилася дівчина. Це співчуття й змусило його, незважаючи на вік, хвороби, негоду, не думати про себе, а врятувати Джонсі. Він не хотів помирати, навіть не думав про це, але людину в його віці лікувати важко. Медицина часто безсила.

Мабуть, після всього, що сталося, Сью теж подивиться на світ іншими очима. Вона розповіла Джонсі всю правду про вчинок Бермана, щоб подруга зрозуміла не тільки велич подвигу художника, а й те, як_ вона живе, заради чого він віддав Своє життя.

Не помилюся, коли скажу, що мить прозріння разом з героями новели пережили й читачі.

7. Запитання до учнів.

— Що ви збагнули, читаючи новелу О. Генрі?

8. Слово вчителя. Мабуть, кожний, хто прочитав новелу, зрозумів, що таке справжнє співчуття й милосердя, утвердився в думці, що треба бути уважнішими до тих, хто поруч, вчитися «бачити» серцем. А ще ми дізналися, що шедеври — це не тільки твори мистецтва, які живуть у віках, а й те, завдяки чому не згасає життя.

Досить цікава символіка новели. В оригіналі новели «Останній листок» вжите слово, що перекладається як виноградна лоза і як плющ. Але перекладачі обирають слово «плющ». І це не випадково. У християнській символіці плющ трактується як символ вічного життя і символ смерті. Плющ в'ється вгору, так і людина чіпляється за життя, коли хоче вижити, подолавши всі негаразди. Тому в новелі використано образ саме цієї рослини.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

1. Робота з епіграфом.

— Як ви розумієте слова поетеси?

— Як вони співвідносяться з темою уроку?

2. Запитання до учнів.

— Що ви відкрили для себе на уроці?

— Які моральні істини осягнули?

Заключне слово вчителя. Ось і підходить до завершення наш урок — ця коротка мить просвітлення душі, яку ми спостерігали на прикладі літературних героїв. Наприкінці уроку мені хочеться пригадати рядки сучасного російського поета Є. Євтушенка, котрий писав:

Внутри меня осенняя пора,
Внутри меня прозрачно и прохладно,
И мне печально, но не безотрадно,
И полон я смиренья и добра.
А если я бушую иногда,
То это я бушую отлетая,
И мысль приходит ясная, простая,
Что бушевать не главная нужда.
А главная нужда, чтоб удалось
Себя и мир борьбы и потрясений
Увидетьв обнаженности осенней,
Когда и ты, и мир видны насквозь...

Як бачите, різні письменники — сучасна українська поетеса Л. Костенко, американський митець О. Генрі, російський поет Є. Євтушенко — говорять про одне й те саме. А якщо вони пишуть про це, то, напевне, проблема варта того, щоб ми замислилися над нею.

Я хочу, щоб ви пішли з цього уроку з відкритим запитанням, чи була у вас у житті така мить просвітлення душі, коли ви побачили себе, свою душу і світ у справжньому вигляді. Напишіть власну новелу, дотримуючись заковів жанру.

V. Домашнє завдання

Прочитати С. 221-231, написати новелу «Мить просвітлення душі»*.

Тема. Герберт Джордж Уеллс – видатний англійський фантаст. Точка зору дорослого і дитини в новелі «Чарівна крамниця»

Мета: стисло ознайомити учнів з особистістю й творчим доробком Герберта Уеллса; здійснити цілісний аналіз новели «Чарівна крамниця», дослідити особливості художнього світу твору, з'ясувавши особливості його сприйняття дитиною і дорослим; визначити особливості різновиду фантастичного жанру «фентезі», втілені у тексті новели «Чарівна крамниця»; розвивати навички аналізу новели, розширювати горизонти читацьких інтересів учнів.

Обладнання: відео «Герберт Уеллс»; «батьків» капелюх, наповнений речами, перерахованими у тексті новели «Чарівна крамниця».

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель. Ми знову мандруємо світом фантастики.

- Як ви думаєте, чому фантастична література така популярна серед читачів? Відповісти на це запитання вам допоможе визначення фантастики як літературного жанру.

Робота з опорною таблицею «Фантастика: характерні ознаки»

Опорна схема «Фантастика: характерні ознаки»		
Фантастика (гр. - мистецтво уявляти): різновид художньої літератури, спосіб художнього творення, в основі якого лежить нереальне, уявне, чарівне, надприродне. Фантастичне - це плід уяви й вигадки автора, спосіб вираження його думок і прагнень. Вигадане, малоюмовірне, химерне.		
У міфології	У фольклорі	У літературі
Бог ілюзій Фантаз (брат бога сну Морфея), підземне царство Аїда, безодня Тартар, ч у д о в и с ь к а (Кербер, Тіфон, Єхидна, Медуза Горгона, Сцілла й Харібда, лерней-ська гідра, гека-тонхейри та ін.	Чарівні казки (чарівні герої, чарівні події, чарівні предмети)	Художні твори, в яких неймовірно зображується як дійсне, а дійсне - як неймовірно. Наукова фантастика: художній прогноз майбутнього розвитку науки, техніки, цивілізації взагалі (модель майбутнього). Нереальність зображуваного при ілюзії науково-технічної правдоподібності. Опис вигаданих наукових відкриттів, суперечності розвитку науки та існування людства. Широке вживання наукових термінів, неологізмів. Засновник жанру - Жюль Верн. Фентезі - жанр фантастичної літератури, дія якого відбувається у вигаданому світі (іншосвіття), побудованому на казковій або псевдоісторичній основі. Дива і вигадка є основою художньої реальності. Від наукової фантастики відрізняється відсутністю псевдонаукових та макабричних (жахливих, смертоносних) тем. Майстри фентезі: Джон Рональд Руел Толкін, Клайв Стейплз Льюїс, Урсула Ле-Гуїн, Джордж Мартін, Роберт Джордан, Анджей Сапковський, та багато інших.

Фантастика дає можливість мріяти, зазирнути в майбутнє, за межу відомого, дає поштовх до пошуків, відкриттів, прагне пізнати інші світи. Нереальне набуває рис чарівності, таємничості.

Учитель. 30 жовтня 1938 року американське радіовиставу за романом «Війна світів», у якому описувався напад марсіан на землю. Ймовірно, що не всі прочитали програму передач на той день, а хтось увімкнув радіо вже після того, як оголосили назву передачі – не відомо, що відіграло фатальну роль у наступних подіях. Але близько мільйона людей сприйняли радіовиставу за репортаж з місця подій. У країні спалахнула паніка – люди почали готуватися до евакуації, дороги і телефонні лінії кілька годин були перевантажені. Так талант видатного англійського письменника-фантаста Герберта Уеллса ввів в оману цілу країну. Герберт Уеллс відкрив безмежні можливості людської уяви. Він вигадав чудовий образ — машину часу, яка дала можливість рухатися в різних вимірах і навіть перенестися в майбутнє. Разом із своїми героями письменник здійснював фантастичні подорожі в космічні світи, прогнозував розвиток науки та техніки, попереджаючи людство про згубність знедуховлення й безвідповідальності за свої вчинки.

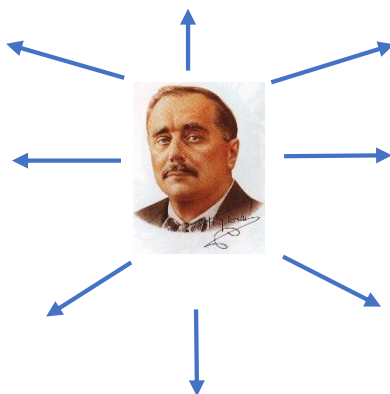
В одному зі своїх оповідань Г. Уеллс створив незвичайний образ-символ — чарівну крамницю. Там усе відбувається не так, як у реальному світі. Речі то з'являються, то зникають, неживі предмети стають живими, а диво відбувається завдяки польоту фантазії. У чарівній крамниці автор розмістив не тільки дивовижні предмети, а ще й роздуми про людину. Та чи зможемо ми розгадати загадки письменника-фантаста? Чи зможемо ввійти в його чарівну крамницю? Чи відчиняться для нас її двері?..

Перегляд відео «біографія Герберта Уеллса»

Бесіда.

- Які нові факти з біографії Уеллса ви відкрили для себе завдяки перегляду відеоматеріалів?
- Пригадайте з біографічних відомостей Герберта Уеллса, завдяки чому письменник відчув потяг до літературної діяльності. (*Зламавши ногу, він надовго зліг у ліжку й захопився читанням. «Якби я не зламав тоді ногу, я, можливо, не писав би зараз цю автобіографію, а давно помер би замордованим та вигнаним з роботи прикажчиком», - згадував сам Уеллс в автобіографії.*)
- Який вплив на читачів мали твори Герберта Уеллса? Ми пам'ятаємо, яким популярним у читачів був герой творів Артура Конан Дойла Шерлок Холмс: по ньому носили жалобу, а в 1997 році на Бейкер-стріт 221-6 відкрився музей цього літературного героя! А що вам відомо про творчу спадщину Уеллса? (*30 жовтня 1938 року по американському радіо йшла радіовистава за романом Герберта Уеллса «Війна світів», в якому описано напад на Землю марсіан. Картина інопланетної експансії була настільки яскраво і переконливо представлена у творі, що своїм умінням розповідати про неймовірні події, як про звичайні, Герберт Уеллс увів в оману цілу країну. Більше мільйона людей сприйняли радіовиставу за репортаж з місця подій. У Сполучених Штатах спалахнула паніка. Перелякані люди готувалися до евакуації.*)

Складання інформаційного грона «Герберт Уеллс».

Учитель. Але сьогодні ми будемо вести розмову не про науково-фантастичні твори Герберта Уеллса, такі як «Машина часу», «Острів доктора Моро», «Війна світів» чи «Людина-невидимець».

Розглянемо один із найцікавіших творів раннього періоду творчості Уеллса - фантастичну новелу «Чарівна крамниця» (1903).

III. Робота над темою уроку.

Учитель. Тож запрошую вас «у справжню чарівну крамницю», відвідавши яку, ми зможемо скласти своє враження про особливості художнього світу новели Герберта Уеллса «Чарівна крамниця». Спостерігаючи за героями твору, батьком і сином, ми маємо зрозуміти, навіщо авторові було створювати такий дивний і дивовижний текст. Щоб краще зрозуміти сенс цього задуму, будемо вдосконалювати наші вміння аналітико-інтерпретаційних досліджень, особливо у використанні автором художніх прийомів та елементів зображувального ряду.

З'ясування первинного рівня сприйняття твору

- Чи прочитали ви новелу? У чіх перекладах представлений Уеллсів шедевр? (*Українською мовою - переклад Сергія Іваненка, російською мовою - «Волшебная лавка» у перекладі Корнія Чуковського.*)
- Яке враження справила на вас «Чарівна крамниця»?
- Що вам видалося дивним або незрозумілим?
- Користуючись таблицею «Фантастика: характерні ознаки», визначте, до якого різновиду фантастичного жанру належить новела «Чарівна крамниця». Обґрунтуйте свій висновок. (*«Чарівна крамниця» Герберта Уеллса - це новела-фентезі, оскільки в ній реальне поєднується з казковим, події відбуваються то в реальному світі, то у фентезійному іншосвіті.*)
- Як ви думаєте, чому твір називається «Чарівна крамниця»? Яке значення цей вислів має в Англії? Чи тільки крамниця іграшок мається на увазі в назві твору?
- Чи виникали у вас під час читання запитання, на які ви хотіли б отримати відповіді?

«Незакінчене речення»:

Читаючи твір, я
бачу ...
чую ...
відчуваю ...

Текстуальний аналіз твору

- Ми прямуємо до справжньої чарівної крамниці. Хто повідав нам історію про неї? Хто такий «я»? (*Оповідач - доросла людина, батько, що разом зі своїм сином Джіпом відвідав чарівну крамницю.*)
- Відомо, що прототипом Джіпа в новелі Герберта Уеллса став його син Джордж Філіп, якого в родині спочатку називали за першими літерами імен («Джі» «Пі»), потім просто Джіп.)
- Чи можемо ми вважати, що сам письменник є прототипом образу батька-оповідана? (*Реальні Герберт Уеллс та його син до певної міри вплинули на створення художніх образів батька і сина в новелі «Чарівна крамниця», проте персонажі твору мають більш узагальнений характер.*)
- Чому батькові ніколи не спадало на думку зайти до крамниці? (*Вийшов з того віку, коли приваблюють іграшкові крамниці. Доросла людина переймається дорослими проблемами.*)
- Чому він точно не знав, де знаходиться крамниця? Простежимо за текстом, як батько бачив крамницю, перш ніж туди потрапити з Джіпом. (*«завжди я бачив її на протилежному боці вулиці, так що підійти до неї не було ніякої змоги; щось у ній було невловиме, схоже на міраж»-, «ще раніше мені доводилося бачити здаля цю крамницю»; «чомусь ніколи не спадало на думку зайти в цю крамницю»; «разів зо два проходив повз її вітрину, де було напрочуд багато різних привабливих товарів... і багато дрібниць».*)
- Подумайте, чому батько бачить крамницю переважно з протилежного боку вулиці?
- Як він сприймає речі у вітрині магазину? (*З одного боку, вони для нього напрочуд привабливі (він піклується про сина, вірогідно, що десь глибоко в його душі ще живуть спогади про власне дитинство), але з іншого - він сприймає їх як дрібниці, як знаряддя для фокусів. Тобто для дорослої людини вони вже втратили колишню принадність і чарівність.*)
- Де ж знаходилася крамниця? (*«...я й не підозрював, що ця скромна крамничка знаходиться саме на Ріджен-стріт, між магазином, де продаються картини, і закладом, в котрому виводять курчат у патентованих інкубаторах».*)

- Чому саме в цьому місці матеріалізувалася крамниця? Як ви думаєте, хто і чому допоміг їй проявитися? (*Крамниця відкрила місце свого знаходження завдяки волі Джіпа. Батько весь час проходив повз неї або бачив її з іншого боку вулиці. Джіп взяв батька за палець і повів до вітрини: «не зайти з ним туди було неможливо».*)

- Яка художня деталь допомагає зрозуміти бажання Джіпа зайти до крамниці? (*Ця художня деталь - батьків палець, на який він мовчки тисне. Поряд пальчик самого Джіпа, яким він показує на «чарівні речі» у вітрині.*)

- Що саме хотів би мати хлопчик? Як ви гадаєте, чому перелік бажаних чарівних речей подається саме в такому порядку: «Зникаюче яйце», «Маля, яке плаче, зовсім як живе», «Купи й дивуй друзів», «Невловимий гріш», «Чарівна пляшка»?

Запам'ятайте (запишіть) цей перелік, щоб зіставити його з речами, які були придбані в крамниці й принесені додому. (*Джіпові хочеться придбати речі не тільки для себе, а й для Джессі. З батькових зауважень ми дізнаємося, що хлопчик завжди був переповнений піклуванням про інших.*)

- Чому батько говорить Джіпові, що до дня його народження залишилося менше ста днів? Якою на це була реакція Джіпа? (*Джіп «не відповів, але ще сильніше здавив мій палець, і ми зайшли до крамниці». З одного боку, батько наводить раціональні аргументи. Він вважає, що до крамниці іграшок варто йти тільки в переддень дня народження. Ходити туди просто так, без приводу, - це марна витрата коштів. Та все ж як люблячий батько він не може відмовити Джіпові, тим більше, що хлопчик тільки мовчки тиснув йому пальця, а не кликав до крамниці, не набридав «приставаннями». Батько зазначав, що у цьому Джіп успадкував чарівні риси своєї матері. Тобто, можемо зробити висновок, що це щаслива родина, в якій зростає хороший, вихований хлопчик.*)

-Визначте художні світи новели. Аргументуйте. (*Світ реальний і світ чарівний. Світ дитини і світ дорослих.*)

- Як ви думаєте, де проходить межа між цими світами? (*Межею є поріг крамниці, який переступають батько з Джіпом. Поріг у літературі часто використовується в межовому значенні, як лінія розмежування, як ситуація вибору, як межа.*)

Робота в групі.

Заповніть таблицю «Світ дітей в новелі «Чарівна крамниця».

1. Ставлення до крамниці ще до її відвідин.	
2. Як потрапив до крамниці.	
3. Розмова із продавцем.	
4. Ставлення до побачених див.	
5. Поведінка після зникнення.	
6. Спогади про крамницю.	

IV. Рефлексія.

- Чому події, зображені в новелі, називаються фантастичними?
- Згадайте свої улюблені іграшки. Якими здатностями ви наділяли їх під час ігор?
- Подумайте, якби ви не хотіли фантазувати, чи потрібні були б вам іграшки?

Учитель. У цій фантастичній новелі Г. Уеллс проголошує цінність творчої уяви. Людина повинна бути вільною, мріяти, бути собою, уважав митець. На думку письменника, справжнє життя відбувається лише в глибинах власного «я», здатного творити великі дива. Те, що в людській душі, не менш важливе за світ реальний. Творча уява може змінити все довкола, одухотворити земний світ.

V. Домашнє завдання

Дати розгорнуту письмову відповідь на запитання: «З якою метою Гербер Уеллс змусив батька і сина відвідати «чарівну крамницю?», написати твір на тему: «Я господар чарівної крамниці»*.

Тема. Герберт Джордж Уеллс. «Чарівна крамниця». «Дива» та їхнє сприйняття персонажами. Оповідач твору. Особливості дитячого світу. Роль елементів фантастики

Мета: *стисло ознайомити учнів з особистістю й творчим доробком Герберта Уеллса; здійснити цілісний аналіз новели «Чарівна крамниця», дослідити особливості художнього світу твору, з'ясувавши особливості його сприйняття дитиною і дорослим; визначити особливості різновиду фантастичного жанру «фентезі», втілені у тексті новели «Чарівна крамниця»; розвивати навички аналізу новели, розширювати горизонти читацьких інтересів учнів.*

Обладнання: портрет письменника, ілюстрації до новели, «чарівний капелюх».

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів.

- Відповідь на запитання: «З якою метою Гербер Уеллс змусив батька і сина відвідати «чарівну крамницю?»»
- Зачитування творів «Я господар чарівної крамниці»

III. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Текстуальний аналіз твору

- Чому Джіп не пішов першим до прилавка, а поклав на батька «весь тягар переговорів»? (*Джіпу хотілося всього, кошти ж знаходилися в батька. Купити все не було можливості, потрібно було вибирати. Й хлопчик надав право вибору батькові. Вони зайшли разом. Джіп виказував цим ще й ступінь довіри до батька.*)

- Якою ж постала перед відвідувачами крамниця? (*«крихітна, темнувата крамничка» (не крамниця, а саме крамничка - зменшувально-пестливий суфікс); «нікбго не було в помешканні» (пуста); увагу відвідувачів привабили тигр з пап'є-маше, кришталеві кульки, мармурова рука з чарівними картами, цілий набір чарівних акваріумів, кілька чарівних дзеркал.*)

- У якому значенні вжито слово «чарівні»? Для кого ці речі чарівні? (*Батько і син у даній ситуації співники. Незвичайні, несхожі, нетрадиційні іграшки сприймаються ними як чарівні. Увійшовши до крамнички, вони чекали на зустріч з чимось дивовижним, чарівним, і тому всі речі сприймаються як чарівні.*)

- Яким чином з'явився господар? Чому саме так? Як ви думаєте, чому він має таку дивну зовнішність? (*«Звідкись з'явився чоловік, вочевидь господар». Немає точної вказівки, що це господар крамнички. З'являється він несподівано, невідомо звідки. Оскільки герої потрапили в чарівний світ, то ефект чарівності необхідно підтримувати. При цьому неважливо, чи дійсно цей химерний чоловік є господарем. Важливий його зовнішній вигляд: «дивний, блідий, з темним волоссям. Одне вухо було у нього довше за друге, а підборіддя ну чистісінько як ніс черевика», «розчепірів свої довгі чарівні пальці на склі прилавка».)*

- Чи дійсно цей персонаж має чарівні пальці? (*Таким чином підсилюється ефект чарівності в крамниці.*)

- Як ви оцінюєте бажання батька придбати своєму малюкові якусь іграшку, що була б цікавішою, ніж фокуси? Якою мала бути іграшка?

- Коли і чому Джіп відпускає батьків палець? (*Коли потягнувся за скляною кулькою. Чарівний світ потягнув Джіпа до себе.*)

- Чому після того, як Джіп «згріб чотири кульки», він знову вхопився за батьків палець? *(Приготувався до подальших подій. Поки Джіп тримається за батьків палець, вони одне ціле, між ними повне порозуміння.)*
- Чому не треба було платити за скляні кульки? Чому господар наполягає на статусі свого закладу як «справжньої чарівної крамниці»? Як ви розумієте його слова: «У нас без обману, сер»? Де брали товари для цієї крамниці? Про яку плату за товари говорять батько і продавець? Чи одне й те ж вони мають на увазі? *(Батько говорить про гроші. Продавець говорить: «...нам доводиться платити, але не так багато, як дехто думає».)* Про яку платню він говорить?
- У чому полягав секрет чарівної крамниці? Які діти могли до неї потрапити? Як ви думаєте, чому «тільки хороші хлопчики можуть зайти у ці двері»?
- Навіщо автор увів до оповіді епізод з Едуардом? Чому нашого маленького героя звать Джіп *(скорочене ласкаве ім'я)*, а «безсердечного маленького егоїста» звать повним ім'ям Едуард?
- До чого тут магія? Можливо, Уеллс хотів сказати про щось інше? *(Поставлена проблема виховання дітей.)*
- Як виховували Джіпа? Чому ви так вважаєте? *(В інтересах дисципліни батьки тримали в секреті, що він хороший хлопчик.)*
- Як виховували Едуарда? Чому ви прийшли до цього висновку? *(Збещений хлопчик, «безсердечний маленький егоїст» - результат батьківських потурань. Повне ім'я Едуард - символ передчасного старіння душі, зіпсованої егоїзмом.)*
- Звідки продавцеві відомо, про що Джіп говорив на вулиці? Чому з усіх іграшок, що були куплені в крамниці, першою була коробка «Купи і дивуй друзів»? Чи пов'язано це якимось чином з епізодом з Едуардом, для якого двері крамниці були зачинені? *(Цією покупкою, що стала в ряду придбань першою, автор хотів підкреслити безкорисливість Джіпа, який перш за все був «переповнений піклуванням про інших», на протизвагу егоїстичному Едуардові.)*
- У комплексі з епізодом про «бездушного маленького егоїста» покупка «Купи і дивуй друзів» стверджує переконаність Герберта Уеллса в тому, що людина формує свій характер у дитинстві, й пропонує для зіставлення читачам дві життєві позиції - комунікабельну товарицькість Джіпа та бездушну самозакоханість Едуарда.
- Як і чому Джіп переживає процес придбання подарунків? *(«Джіп говорив дуже мало, але погляд його був красномовнішим за слова, красномовнішими були і його руки, які охоплювали подарунки. Його душею заволоділо хвилювання. Дійсно, це була справжня магія».)*
- Якого смислового значення тут набуває слово магія? Чи однакове значення має воно зі словом «Магія!», сказаним продавцем в епізоді з Едуардом?
- Чому в батьковому капелюсі з'явився голуб? Якою на цю появу була реакція батька? Чому? *(«здригнувся», «щось м'яке і трепетне»)*
- Як ви думаєте, чому в голуба були зім'яті крильця? Що, по-вашому, може символізувати цей образ?
- В який момент і чому батько почав віддалятися від сина? Якими художніми засобами це показано в тексті?
- Як розуміти слова продавця про те, що багато хто зовсім даремно чистить свої капелюхи тільки зверху і забуває почистити їх зсередини?
- Який сенс має сміття, що витрусив продавець із батькового капелюха? Як розуміти: «Усі ми тільки одна видимість...» та «Чого тільки люди не носять із собою»?
- Чому після чистки капелюха обличчя й батька, й Джіпа були «змінені» - «таємничі, серйозні, тихі»?
- Розкрийте сенс потрапляння батькового капелюха на підлогу та символічне навантаження образу капелюха в цілому. *(Герберту Уеллсу важливо було показати різницю в світосприйнятті дитини й дорослої людини. Символічно батьків капелюх уособлює собою думки й проблеми дорослої людини. Світле, ніжне й трепетне (голуб) - символ зв'язку батька зі своїм дитинством, символ чистоти - тепер вже із зім'ятими крильцями. Він позбавлений можливості літати (фантазувати, мріяти). Тому голуб і тікає від батька й ховається серед речей чарівної крамниці, можливо, щоб вберегтися від загибелі. Натомість з капелюха після того, як вилетіло все, що могло мати стосунок до чарівного світу дитинства («з півдесятка скляних кульок», «мармурова кулька», «два чи три яйця»), випадає годинник та купа зім'ятого паперу, що закриває від покупців господаря крамнички. Все це сміття уособлює собою сутність життя дорослої людини, воно затуляє собою все чарівне.*

Капелюх на підлозі - символ втрати порозуміння між світом дитинства і світом дорослих, хоча зовнішня єдність все ще зберігається.. Але обличчя героїв вже «змінені» - «таємничі, серйозні, тихі»! Щось вже сталося, але вони ще не усвідомлюють, що ж саме.)

- Де і чому подівся продавець?

- Чому наші герої не змогли розрахуватися? (Батько сказав, що вже «пора», а Джіпові ще дуже хотілося тут побути: «Мені тут подобається, тату!»)

- Які перетворення почали відбуватися з крамницею та в крамниці? (*Витягся прилавок, з'явилися двері, яких герої не помічали раніше; інша кімната, де була виставка - простір розширюється. Все це було необхідне авторові, щоб затримати героїв у приміщенні крамниці. Він тут на боці дитини, якій надзвичайно подобається у такому чарівному місці. З цього моменту батько й син, починають віддалятися один від одного, хоча формально вони знаходяться поряд. Джіпа все більше захоплює світ чарівний. Він відчувається в ньому надзвичайно комфортно. Батько ж, навпаки, відчуває якесь хвилювання, невпевненість.*)

- Яку роль, по-вашому, відіграє огляд виставки? Як і чому виставку сприймають Джіп і батько? (*Огляд виставки розширює кордони чарівного світу, а відтак і відстань між батьком і сином. Батько втрачає відчуття комфорту, яке сповнювало його на початку відвідин крамниці.*)

Порівняйте відчуття й дії героїв під час огляду виставки, заповнивши таблицю.

Батько	Джіп
«Я вже починав думати, що чари тут занадто вже справжні»	«Мені тут подобається, тату!» (бажання залишитися в крамниці)
«Він сміється з нас»	«Джіп потягнув мене за палець» (хлопчик хоче бути разом з батьком, запрошує його у свій чарівний світ)
«І мені також сподобалося б ... якби цей прилавок не витягнувся раптом, закриваючи нам вихід» (бажання вийти)	Чому в той момент, коли батько бачить чортика, погляд хлопчика спрямований на чарівну дерев'яну конячку?
Чому батько бачить чортика?	«Джіпу подобалося багато чого». Він довірливо звертається до продавця
Чому продавець говорить, що таких товарів (чортиків) у них немає, що це батько заніс з вулиці? (Вулиця як світ, протиставлений чарівному світові крамниці.)	У який момент Джіп відпускає батьків палець і хапається за палець продавця? Чому відбулася ця заміна? (Світ дитини й світ дорослої людини (батька) розійшлись. Батько перестав відчувати чарівність і втратив довіру Джіпа. Статус довіри тепер отримав палець продавця. Він стає провідником Джіпа в чарівному світі.)
Що заважає батькові насолоджуватися фокусами?	
Як і чому змінився настрій батька?	
Висновок: батько сприймає крамницю як щось вороже, починає ставитися серйозно до всього, що в ній починає відбуватися, і втрачає довіру сина. Джіп, навпаки, відчувається надзвичайно комфортно. Але він лише маленький хлопчик, тому поряд з ним має бути доросла людина-провідник. Такою опорою в чарівному світі для Джіпа стає продавець, чи той, кого прийняли за господаря крамнички.	

- Чому батько говорить, що чари в крамниці «вже аж занадто справжні»? Що відбулося у цей момент? (*Перестав розуміти сина. «Мною заволоділа вся ця чортівня».*)

- Чи сприймає Джіп все, що відбувається в крамниці, як чортівню? Чому?

- Який сенс введення в оповідь образу прикажчика? Чому він з'являється перед батьком видіннями нечистої сили? Чому Джіп не бачить і прикажчика?

- Навіщо потрібна була гра в піжмурки в крамниці? Чому у цей момент злякався батько і зовсім не боявся Джіп?
- Трюк із барабаном. Навіщо він у загальному розвитку подій? *(З чарівної крамнички потрібно було й вийти у чарівний спосіб. Джіпу це вдалося легко - зник під барабаном і опинився на вулиці з покупками. Батько після сутички з продавцем «вилетів... у нітьму».)*
- Чому саме так батько покинув крамницю? *(Чарівний світ викинув його! Адже він утратив здатність вірити в дива, в чари.)*
- Чому на вулиці Джіп знову захопився за батьків палець?
- Чому, опинившись на вулиці, батько не побачив дверей чарівної крамниці? Де вона поділася? Чому на місці дверей тепер була глуха стіна? Можливо, чарівної крамниці й не було взагалі?
- Чому батько з огидою викинув скляну кульку зі своєї кишені?
- Як сприйняв пригоду в чарівній крамниці Джіп? Чому батько злякався, а Джіп був задоволений і спокійний?
- Пригадайте, які речі привабили увагу Джіпа у вітрині крамниці іграшок на початку новели. Які іграшки загортав у пакунки продавець? Що покупці принесли додому? Складіть порівняльну таблицю.

IV. Рефлексія

- Як ви думаєте, чи дійсно чарівну крамницю відвідали батько і син?
- Чому для Джіпа олов'яні солдатика під час гри вдома були живі?
- Чому для батька ні в солдатиках, ні в кошеняті не було чарівності? Звідки взагалі узялося кошеня?
- Чому новела закінчується міркуваннями батька про гроші? Як це пов'язано з авторським задумом твору?
- Чому новела має назву «Чарівна крамниця», а не «Справжня чарівна крамниця»? Що, по-вашому, робить її чарівною?
- Як ви вважаєте, у якому світі тепер перебуває Джіп після відвідин чарівної крамниці, у чарівному чи в реальному?

Висновок. У центрі твору — два погляди на світ: творчий (романтичний), здатний зазирнути за видиму площину явища чи предмета, і прагматичний (реалістичний), заснований виключно на розумовому сприйнятті дійсності. Прийом контрасту дає змогу письменникові показати багатий внутрішній світ хлопчика, відкритий для фантазії, і прагматичне, приземлене світовідчуття його батька. Перебуваючи в крамниці, Джіп захоплюється дивами, які в ній відбуваються. Вони викликають у його душі яскраві картини. Для нього світ — це щось дивовижне, загадкове й непізнанне. Краса внутрішнього світу Джіпа безмежна у своїх проявах. Він здатний не тільки сприймати диво, а й дарувати його іншим. Отже, майбутнє, на думку митця, належить саме таким людям із креативною фантазією й чутливою душею.

V. Домашнє завдання:

Прочитати С. 233-237, створити фанфік «Чарівна крамниця-2» (про те, як Джіп став дорослим)*, підготувати повідомлення «Особливості вірувань японців» (індивідуальне завдання).

Тема. Рюноске Акутагава – майстер японської новели. Утілення ідеї про моральну справедливість у новелі «Павутинка».

Мета: ознайомити учнів із життям і творчістю Р. Акутагани, розширити знання про притчу як літературний жанр; розвивати навички виразного читання прозових творів та їх коментування, визначення прихованого повчального змісту, виділення фантастичних елементів; розкрити філософський зміст притчі; розвивати мовлення, вміння доводити свою точку зору; виховувати толерантне ставлення до людей, гуманістичне світобачення, доброту, готовність допомогти ближньому.

Обладнання: портрет письменника, текст новели «Павутинка», мультимедійна презентація.

Тип уроку: урок-подорож.

*Той, хто робить боляче іншим,
робить зло собі. Той, хто
допомагає іншим, допомагає собі.
Л.М.Толстой*

Хід уроку.

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Перевірка домашнього завдання.

Зачитування фанфіків «Чарівна крамниця-2» (про те, як Джип став дорослим).

II. Мотивація навчальної діяльності. Робота над темою уроку.

Продовжуючи роботу над темою «Світова новела», ми ознайомимося з однією з перлин новелістичної спадщини видатного японського письменника Рюноске Акутагани. Провідною проблемою його творчості стала боротьба добра зі злом.

- Поміркуйте, чи завжди існувала проблема боротьби добра і зла? Наведіть аргументи.
- Як ви думаєте, чи можуть існувати добро і зло одне без одного? Чому?
- Доведіть, що в світі завжди існує проблема вибору між добром і злом. Наведіть приклади висвітлення цієї проблеми в літературі.

Історико-географічна хвилинка

Учитель. Японія - не просто батьківщина Рюноске Акутагани, а й своєрідна колыска, яка своїми культурними традиціями, віковичними цінностями, філософією буддизму виплекала світогляд майбутнього генія. Спробуємо перенестися в країну, де сходить сонце, й познайомитися з її найкращими культурно- історичними пам'ятками.

Перегляд відеопрезентації «Японія»

Дослідження життєвого і творчого шляху Рюноске Акутагани

Завдання для учнів: на основі отриманої інформації та статті підручника скласти компакт-біографію Рюноске Акутагани.

Підручник –С. 233

Компакт-біографія Р.Акутагани

Я не чекаю визнання в майбутні часи.
...І все-таки я уявляю собі - уявляю собі читача,
який ... через сотні років, візьме в руки збірку моїх творів.
І як у душі цього читача туманно, немов міраж, постане мій образ...
Р.Акутагава

Прізвище та ім'я: Рюноске Акутагава.

Дата народження: 1 березня 1892 року.

Місце народження: Токіо, Японія.

Соціальне середовище: робітники (названий батько, Акутагава Мітіакі, був начальником будівельного відділу Токійського муніципалітету).

Навчання і початок трудової діяльності: в 1910 році закінчив Токійську муніципальну школу; в 1913 році - Перший коледж (літературне відділення); у грудні 1916 році закінчив Токійський імператорський університет (англійське відділення) і був прийнятий на посаду викладача англійської мови у Військово-морській школі.

Початок творчості: у 1915 році були написані новели «Ворота Расьомон» та «Ніс», завдяки яким молодий автор стрімко увійшов до літературного світу Японії.

Найвідоміші твори: збірки «Расьомон» (1917), «Тютюн і диявол» (1917), «Ляльковод» (1917); підсумковим твором стала новела «У країні водяни-ків» (1927).

Трагічні сторінки життя: все життя боявся повторити шлях своєї матері, яка закінчила життя в психіатричній лікарні; усвідомлював власне безсилля змінити цей світ, в якому він так гостро відчував зло і несправедливість, усіма силами прагнув боротися з ним.

Дата смерті: добровільно пішов із життя 24 липня 1927 року.

Пам'ять: з 1935 року в Японії заснована літературна премія імені Акутагани, призначена для підтримки молодих талантів у японській літературі, визначається щорічно.

Учитель. Акутагава був дуже проникливою людиною, він міг читати всі глибини людської душі. Головним у творчості письменника є філософські проблеми: думки про вибір у житті кожної людини, про неминучість покарання за скоєні злочини, про добро та зло. Література, вважав письменник, допомагає осмислити свідомий, моральний вибір людини, розуміння добра - пошук правди, щастя, любові, гармонії. Письменник звертався до цієї теми, намагаючись допомогти читачеві знайти шлях добра - найбільшої цінності життя. Запрошую і вас ступити на цей шлях. Тож уперед - у подорож сторінками новели-притчі Акутагани «Павутинка».

Зупинка перша - «Сюжетна»

Пригадаємо зміст новели «Павутинка».

Переказ сюжету новели підготовленим учнем.

У новелі «Павутинка» розповідається про те, як Будда, гуляючи на березі Лотосового ставка, побачив усе, що творилось на його дні, яке доходило до самих надр пекла. В пеклі було чимало грішників. Будда звернув увагу на одного з них. Його звали Кандата, був він розбійником і за своє життя скоїв багато злочинів. Та одне добре діло в своєму житті він зробив: одного разу в лісі він побачив маленького павучка і хотів наступити на нього, але в останній момент пожалів його. За це Будда вирішив дати йому ще один шанс і опустив на дно ставка павутинку. Побачивши її, Кандата дуже зрадів та злякався, що павутинка може порватися, якщо всі почнуть по ній лізти, і почав кричати, що це тільки його павутинка. Але вона все-таки порвалася на тому місці, де за неї вхопився Кандата. Будда все це бачив і з сумним обличчям продовжив свою прогулянку.

Зупинка друга «Теоретична»

Новела «Павутинка» має притчовий характер. Давайте пригадаємо, що лежить в основі такого жанру, як притча.

(Головна мета жанру притчі - передати читачам ідеї моралі та духовності. В ній головну увагу приділено не художності, а вихованню.)

Наше завдання під час подорожі - довести, що новела «Павутинка» є притчею. Дослідження ми розпочнемо з аналізу композиції твору. Твір складається з трьох умовних частин: перша частина - рай, друга - пекло, третя - рай.

Перша частина новели - рай.

«Одного дня самотній Будда знічев'я походжав берегом озера Лотосів. Білосніжні, як перли, квіти на воді із своїх золотистих тичинок ненастанно ширили навкруги невимовно приємні пахощі. У раю був ранок.»

Щоб повніше уявити картину раю, треба пояснити образи, якими наповнене місце, створене уявою японського письменника.

Зупинка третя - «Історично-символічна»

Будда - це титул, що означає «пробуджений», «абсолютно просвітлений». Буддизм як етичне вчення, релігія, філософія і культурна традиція зародився в шостому столітті до нашої ери на північному сході давньої індійської цивілізації. Згодом буддизм став однією з трьох світових релігій поряд з християнством та ісламом і є найстаршою з них. Християнство з'явилося пізніше нього більш ніж на п'ять століть, а іслам - на дванадцять. Буддизм визнаний різними народами світу і є основною релігією безлічі країн Сходу: Індії, Китаю, Непалу, Японії, Таїланду, Кореї, Монголії та інших.

Буддизм визначається не тільки як релігія, а й як філософське вчення про пробудження і звільнення свідомості, духовне просвітлення. Заснований він був Буддою Шак'ямуні, який відомий всім як індійський принц Сіддхартха Гаутама.

На території сучасного Непалу розташовується стародавнє місто Лумбини, яке до нашої ери було одним з індійських провінцій. Імовірно, в 563 році до Різдва Христового саме тут і народився в царській родині царевич Гаутама, якому у спадок повинен був перейти трон батька-раджі. Але незважаючи на те, що принц ні в чому не мав потреби і жив у розкоші, він весь час відчував внутрішнє незадоволення своїм становищем. Він нескінченно віддавався невиразним мріям і годинами міг сидіти в тіні дерев, розмірковуючи про сенс життя. Раджу став тривожити характер сина, і він намагався захистити його від знань про людські страждання і від релігійного навчання. Але ще при народженні принца одним з провісників було сказано, що Гаутама повинен стати або великим правителем, або святим. Незважаючи на всі зусилля його батька, спрямовані на те, щоб зробити сина царем, принцу був уготований другий шлях - духовного просвітлення. І визначив це один випадок, який стався з Гаутамою на прогулянці. Згідно з легендою, принцу захотілося дізнатися більше про життя простих людей, і він виїхав за межі палацу. Там він по черзі зустрів хвору людину, старезного діда, похоронну процесію і мандрівного самотника. Після спілкування з людьми, яких він зустрів, принц зрозумів, що хвороби, старіння, муки і смерть неминучі, і люди змирилися з цим. Гаутама усвідомив, що ніхто не може керувати своєю долею, що в підсумку навіть задоволення багатих звертаються в прах, і життя не має сенсу. Він прийняв рішення відмовитися від спадщини, сім'ї, майна і вирішив присвятити життя вивченню того, як позбавитися від страждань і подолати їх. У 29 років тепер уже колишній царевич почав вивчати всі відомі тоді на Сході філософські вчення, усамітнися в джунглях південно-східної Індії, вибравши шлях суворого самокатування. Ставши відлюдником і ведучи суворий, аскетичний спосіб життя, через шість років він виявив, що такі методи більше виснажують організм і затьмарюють свідомість, а не наближають до істини звільнення від страждань.

Тоді Гаутама зосередився на глибокій медитації. Сидячи під деревом джамбо, яке пізніше стало називатися деревом Бодхі, він дав слово, що не встане і не вийде зі стану медитації, поки до нього не прийде Істина. Одного разу травневої ночі в повний місяць Гаутама, сконцентрувавшись на сході ранкової зорі, досяг повного просвітлення. У той момент, коли, нарешті, істина відвідала його у всій своїй красі, він досяг пробудження і звільнення своєї свідомості. Колишній царевич Гаутама став Буддою. Будда Гаутама тепер точно знав, з чим йому потрібно боротися, щоб знайти спокій і позбутися реалій цього страшного і недосконалого світу, наповненого стражданнями, слізьми, скорботою і болем. «Співчуття - одна з найважливіших якостей людини», - говорив Будда. Це і стало вирішальним фактором для того, щоб вести подальше життя в якості мандрівного проповідника. Він прийняв своє призначення - нести людям вчення про позбавлення від страждань. Протягом сорока п'яти років перший індійський Будда подорожував країною, передаючи свій досвід людям різних станів і каст.

Лотос в Японії вважається священною квіткою. Він уособлює цілісність, досконалість, витонченість і прагнення до сонця, до духовної чистоти. Лотос також є символом духовного самовдосконалення. Квітка починає рости з дна ставка: з грязі і мулу. Вона повільно росте вгору, до поверхні води, і постійно переміщається до світла. Як тільки лотос виходить на поверхню води, він починає цвісти і перетворюється на прекрасну квітку. Тому символічне значення лотоса - торжество життя. Лотос є головною квіткою в буддизмі, він символізує вчення

Будди. Про походження лотоса існує безліч легенд, одна з яких говорить, що, ледве народившись, Будда самостійно зробив сім кроків. І там, де він ступав, розпускалися красиві квіти лотоса з безліччю рожевих пелюсток. Японці ставилися до лотосу з особливою увагою. Він символізує чистоту, не піддається впливам негативних проявів реального світу. І головне - лотос тісно пов'язаний з образом Будди, якого часто зображують сидячим у квітці лотоса.

Ранок - символ початку життя, активної діяльності.

Рай зображено блискуче забарвленим («золотисті тичинки», «кришталева вода», «білосніжні, як перли, квіти», «срібляста нитка павутини», «білий лотос, блискучий, як дорогоцінний камінь»), В оригіналі, зображуючи рай, Акутагава часто вживає слова зі складовими «ха» або «фу». Наприклад, «хасу» (лотос), «хасуіке» (ставок), «хасу але хана» (квіти лотоса), «хасу але ха» (листя лотоса), «хасуіке але футі» (берег лотосового ставка). В результаті такої алітерації в нашій уяві постає особлива, м'яка тиша раю.

- З опису та трактування зорових та слухових образів-символів першої частини робимо висновок, що таке рай - за Акутагавою.

Рай - символ щасливого життя, душевного спокою; рівноваги і внутрішнього задоволення; красивої, благодатної землі; найвищої насолоди.

Друга частина новели - пекло.

«Будда пройшов понад озером, потім став і крізь листя лотосів, що вкривали поверхню води, подивився вниз. Під озером було пекло, а тому крізь прозору, як кришталь, товщу води, наче в стереоскопі, ясно прозирала ріка Санлзунокава (у буддській релігії ріка, через яку переправляються на той світ душі померлих) й Шпиляста гора... Там, на дні пекла, у Кривавому озері борсався Кандата. Хоч куди глянь, всюди п'ятьма кромішня, і тільки коли-не-коли в тій темряві зблисне вістря Шпилястої гори. Чи може бути щось страхітливіше? Навколо тихо, як у могилі, лише іноді чути тихі зітхання грішників - виснажені пекельними муками, вони навіть не можуть плакати вголос».

- Чи є кольори, звуки в описі пекла?

(Кольорів нема взагалі, а є лише натяки на них. «Криваве озеро» - червоний колір, колір смерті; «п'ятьма кромішня» - чорний, колір зла. І теж тиша, тільки інша - «як у могилі»).

Наступний висновок: Акутагава протиставляє рай та пекло.

- Що ж асоціюється у письменника з цими поняттями?

Таким чином, у новелі-притчі «Павутинка» ми можемо чітко розгледіти протистояння добра і зла.

Зупинка четверта - «Філософська»

У другій частині новели з'являється ще один образ - Кандата:

«Погляд Будди привернув чоловік на ім'я Кандата, що разом з іншими грішниками, яких аж кишіло, мучився в пеклі. Той Кандата, великий лиходій, за життя вбивав людей, підпалював їхні оселі й учинив чимало інших злочинів. А добро зробив лише один раз. Якось, мандруючи густим лісом, він побачив, як через стежку повзе павучок. Кандата підняв було вже ногу, готуючись його роздушити, та враз передумав: «Ні, не треба. Хоч воно й мале, але теж, напевне, хоче жити. Тож шкода безпричинно вкорочувати йому віку».

Акутагава наголошує, що у пеклі грішників «аж кишіло». Про що хоче письменник нам сказати? *(Слово «грішник» похідне від слова «гріх». Слово «гріх» у перекладі з грецької означає промах або непопадання в ціль. Гоїх і є невідповідність людини меті свого існування: співчувати іншим, бути здатним на добро. І таких людей, на жаль, дуже багато.)*

Будда згадав добру справу Кандати й вирішив віддячити йому - допомогти вибратися з пекла. -

- Чи згодні ви, що спасіння павучка можна назвати добрим вчинком? *(Так, бо треба цінувати життя кожного, навіть маленького павучка.)*

- А чому, на вашу думку, Кандата спас саме павучка? Відповідаючи, скористайтеся підказкою.

Підказка: павук - символ суперечливості природи. З одного боку, павук виступає захисником людей, чудесним спасителем, охоронцем вогнища. Однак його асоціюють з жорстокістю, жадібністю, підступністю.

(По-перше, відповідно до символіки образу павука, павук та Кандата схожі між собою: Кандата теж суперечлива натура. Він був злодієм, що здатен на співчуття. По-друге, він пожалів маленького павука. А значить, дав продовження не тільки життю, а й майбутньому.)

Зупинка п'ята - «Загадкова»

Знову повернемося до тексту новели:

« На щастя, поблизу над зеленим, як малахіт, лис-тям лотосу райський павук плів свою чарівну сріблясту нитку. Будда взяв павутинку і мимо сніжно-білих, як перлина, квітів швидко спустив її далеко-далеко вниз, до самого пекла».

- Чому Будда для спасіння Кандати спускає в пекло саме павутинку? Щоб розгадати задум автора, визначте значення слова «павутинка» за тлумачним словником та дослідіть, в якому розумінні вживається це слово в новелі Акутагави.

За тлумачним словником:

Павутина - легка сітка із тонких волокон, утворених з клейкої рідини, яку виділяють павуки та деякі інші членистоногі тварини, а також окрема нитка такої сітки.

У новелі Акутагави:

Павутина - рятівна нитка, що з'єднує небо і землю, рай та пекло, символ спасіння і свободи.

- Через складність і спіралеподібність свого плетіння павутина є символом небезпеки подорожі душі, а також нагадує нитку, за допомогою якої Бог прив'язує людей до павутини життя: до їх минулого, сьогодення і майбутнього. Крихкість павутинки - крихкість дійсності, що є ілюзорною й оманною видимістю, символ людської тлінності, скороминущості людського життя.

Кандата щасливий - скоро він покине пекло, але:

«А тим часом тисячі й тисячі грішників видиралися з темряви над Кривавим озером і один за одним піднімалися блискучою павутинкою вгору. Треба негайно щось придумати, інакше павутинка увірветься, і Кандата щосили закричав: «Гей, грішники! Це моя павутинка. Хто вам дозволив чіплятися за неї? Ану, спускайтеся вниз!»

Але тої ж миті павутинка зненацька розірвалася саме над Кандатою і він, закрутившись дзигною, швидко зник у темряві. В імлістому просторі, виблискуючи, лише висіла тоненька райська павутинка».

- Чому обірвалася павутинка - не витримала кількості грішників?

Акутагава сам дає нам відповідь на це запитання:

«Стоячи на березі озера Лотосів, Будда від початку до кінця стежив за цією сценою. А як Кандата каменем упав у Криваве озеро, обличчя Будди посмутніло і він пустився йти далі. Мабуть, жалюгідним здався йому Кандата, який намагався тільки сам вилізти з пекла, але був заслужено покараний за своє черстве серце і знову опинився в безодні».

Висновок: серце Кандати не знало жалю, він думав тільки про те, як би йому самому врятуватися, і за це отримав по заслугі: знову був кинутий у безодню пекла. Павутинка могла би вціліти, якби була укріплена добром. Та якщо зло, в даному випадку - егоїзм, торкається до неї, то вона одразу рветься. Акутагава показує, наскільки безмежний людський егоїзм, який є насправді страшним злом. І допоки людина не звільниться від нього, вона приречена на вічне пекло. Тому Будда, побачивши це, рве павутинку, і розбійник Кандата, який в новелі втілює зло, знову потрапляє до пекла.

Зупинка шоста - «Таємнича»

Другу частину новели - пекло - ми розглянули.

Третя, фінальна частина новели - рай: «А лотосу до всього байдуже. Його білий, як перлина, цвіт похитував вінчиками коло ніг Будци, а золотисті тичинки сповнювали повітря невимовно приємними пахощами. У раю бралосся до полудня».

Розгадаємо останні таємниці новели-притчі:

- Чому твір закінчується саме полуднем у раю?

Полудень символізує годину одкровення - прозріння розуму від омани. Позитивне, духовне зна-чення поняття «полудень» пояснюється відсутністю в цей момент тіней, які символізують зло. Цьому сприяли також стародавні ритуали на честь Сонця, які зазвичай проводилися в полудень, коли денне світило зна-ходиться в зеніті своєї сили і слави.

- Чому «лотосу до всього байдуже»? *(Лотос є емблемою досконалості, оскільки його листя, квіти і плоди утворюють коло. Пелюстки лотоса, що нагадують сонячні промені, уособлюють божественне джерело життя. Тичинки - символ радості та доброти. Зло покаране, а життя продовжується.)*

- Чому фінальна частина - рай, а не пекло? *(Акутагава вірить, що добро переможе. Люди обирають шлях співчуття, а не егоїзму. А значить, шлях добра, тобто життя в раю.)*

III. Рефлексія.

Зупинка «Кінцева»

Подорож завершено. Нашим завданням під час мандрівки було довести, що новела «Павутинка» є притчею. Ми завдання виконали: новела Акутагани повчальна, тому що засуджує зло і звеличує добро. Письменник стверджує, що пізнати людину істинну, справжню можна тільки тоді, коли на її долю випадає якесь випробування. І тільки в такій ситуації можна побачити і людське добро, і людський егоїзм. А я хочу побажати вам завжди обирати сторону добра. І пам'ятати слова, що стали епіграфом нашого уроку: «Той, хто робить боляче іншим, робить зло собі. Той, хто допомагає іншим, допомагає собі».

IV. Домашнє завдання.

Уяви, що ти художник-декоратор. Створи ескіз обкладинки книжки, в якій надруковано новелу «Павутинка» або придумайте власний фінал до новели павутинка.

Тема. Рюноске Акутагава. «Павутинка». Філософський зміст твору. Підтекст. Художні образи новели.

Мета: здійснити цілісний аналіз змісту новели «Павутинка», розкрити її філософський і повчальний зміст; дослідити поведінку людини в ситуації, коли мова йде про життя або смерть, про порятунок або вічні муки, коли все в руках самої людини, залежить тільки від неї; закріпити знання про новелу як малий жанр епосу; з'ясувати роль підтексту, зображувально-виражальних засобів у розкритті авторського задуму; розвивати та вдосконалювати навички аналізу прозового твору, використання цитатного матеріалу для аргументації відповіді, уміння характеризувати художні образи у їхніх стосунках; виховувати толерантне ставлення до оточення, найкращі людські якості: співчуття, милосердя.

Обладнання: фрагменти японського аніме «Павутинка» за мотивами однойменної новели Р.Акутагани.

*Не тільки характер кожної людини,
але й її доля, - це результат вчинків,
здійснених протягом життя.
Це добро і зло нашого життя.
Лев Толстой*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Перегляд ескізів обкладинки книжки, прослуховування власних фіналів новели «Павутинка».

Бесіда.

- Що символізує ім'я письменника?
- Що для Акутагани було найбільшою цінністю життя? (*Мистецтво.*)
- Що ріднить художника Йосихіду (героя новели «Муки пекла») і Р. Акутагаву? (*Обидва служили мистецтву і принесли йому в жертву найдорожче - життя.*)
- У чому, по-вашому, полягає трагедія й велич життя Р. Акутагани?

Учитель. В одному зі своїх творів Р.Акутагава висловив таку думку: «Посередній твір, навіть зовні монументальний, схожий на кімнату без вікон. Він ні найменшою мірою не відповідає вимогам життя». Прокоментуйте слова письменника. Яким має бути твір, щоб відповідати вимогам життя?

- Акутагава - письменник початку ХХ століття. Але його твори не втратили своєї актуальності й для нашого сьогодення. За кількістю перекладів митець займає одне із перших місць серед японських письменників. У чому причина популярності письменника? Який жанр літератури був його улюбленим?

Українською мовою твори Рюноске Акутагани перекладали Іван Дзюб та Григорій Турков.

Завдання. Прослухайте речення. Знайдіть і виправте помилки.

1. Одного дня самотній Будда знічев'я походжав берегом річки (*озера*) Лотосів.
2. У раю був обід (*ранок*).
3. Той Кандата, великий імператор (*лиходій*), за життя грабував (*вбивав*) людей, підпалював їхні поля (*оселі*) й учинив чимало інших добрих справ (*злочинів*).
4. Яюсь, мандруючи лісом, він побачив, як через дорогу (*стежку*) повзе жучок (*павучок*).
5. Там, на дні пекла, у Крижаному (*Кривавому*) озері борсався Кандата.

6. Вгледівши над головою павутинку, Кандата на radoцax аж весело заспівав (*сплеснув у долоні*).
7. А тим часом купки (*тисячі й тисячі*) грішників видиралися з темряви над Кривавим озером.
8. І Кандата щосили закричав: «Гей, грішники, чіпляйтеся міцніше і лізьте швидше вгору! (*Це моя павутинка. Хто вам дозволив чіплятися за неї? Ану, спускайтеся вниз!*)».
9. Але тої ж миті павутинка зненацька полетіла вгору (*розірвалася саме над Кандатою*), і Кандата, закрутившись дзигою, швидко опинився в раю (*зник у темряві*).
10. Обличчя Будди просвітліло (*посмутніло*), і він пустився йти далі.
11. Мабуть, добродушним (*жалюгідним*) здався йому Кандата.
12. У раю бралосся до вечора (*полудня*).

III. Робота над темою уроку.

Бесіда.

- Чому павутинка райського павука названа «чарівною сріблястою ниткою»? Невже вона могла врятувати такого лихого грішника? (Вона дійсно мала б бути чарівною, щоб дістатися з раю до самого пекла (*вона з'єднує ці світи в єдиний гіперпростір*), і мати неабияку міць і силу, щоб витримати непомірну вагу грішників.

«Срібляста нитка» - у східних філософіях це нитка, яка тримає життя людини. Порівняйте з міфами Давньої Греції (нитки, які пряли Мойри).

Павутинка-нитка - образ-символ:

на земному шляху Кандати лише одна добра справа;
нитка долі, один кінець якої - в руках людини, інший - у владі вищої сили, провидіння;
зв'язок між світами: рай - земля - пекло.

- Що вам відомо про символічне значення павука і павутини у світосприйнятті японців?

Цікаво знати!

Павук для японців (з позицій буддизму) - Великий Ткач, Творець світу, його центр; посередник між світами, простором і часом; символ мудрості; символ життя - пряде нитку Долі.

Павутина (з позицій буддизму) - символ сходження, підйому (синонімічні поняття - гора, хрест, драбина, дерево, ліана); нитка Доля, якою Великий Ткач (павук) прив'язує людей до павутини життя (минуле - теперішнє - майбутнє); символ скороминушності життя і плінності часу; спіраль, що уособлює собою творіння і розвиток.

Висновок: на відміну від християнства, в буддизмі навіть грішник має шанс на порятунок, завжди є надія припинити страждання. Цей шанс - справжнє диво (дивний збіг обставин, подій, ситуацій), дарунок долі, який випадає раз на віку, але в житті грішника має бути бодай одна добра справа.)

-Інше питання: чи зуміє людина скористатися цим шансом і зробити правильний вибір? Дізнаємося більше про грішника Кандату, щоб відповісти на це запитання.

- Чи можна фізичні страждання вважати спокутою гріхів? (*Цього замало. Людина має щиросердно розкаятися; своєю смиренністю та покорою довести це, усвідомити свій гріх і захотіти його спокутувати.*)

- Чийми очима ми спостерігаємо за стражданнями Кандати у пеклі? Чому саме з цих позицій автор показує муки запеклого грішника? (*Очима Будди: «Стоячи на березі озера Лотосів, Будда від початку до кінця стежив за цією сценою».*)

- Чому страждання грішника-лиходія порівнюється з корчами жаби перед смертю? Чи спокутує свої гріхи Кандата? (*Він розплачується за свої криваві гріхи. Його кара заслужена і справедлива. Але є й інший бік медалі, що, скоріше за все, вказує на небажання Кандати мінятися. Він був і залишається лиходієм, брідким, як жаба.*)

- Лише один раз Кандата поглянув угору. Чи можна цю дію розцінювати як перший крок до спокути? (*І так, і ні. Безперечно, погляд угору - це погляд, звернений до неба, у вічність. Можливо, це перше неусвідомлене прагнення до спокути, за якою - надія на порятунок. Але художня*

деталь «якось ненароком» свідчить скоріше про випадковість, неусвідомленість дії Кандати. І читач не вірить у зміни в Кандаті.)

- Чи здогадався лиходій, для кого призначено цю павутинку і за що? (Точної відповіді в тексті немає. Але він «на radoщах аж сплеснув у долоні». Є можливість вибору. Більш того, цей негідник за земного життя звик виплутуватися із найгірших ситуацій.)

- Про який вибір йдеться? Чим павутинка, що звисає згори, є для Будди, і чим вона є для Кандати?

Образ павутинки у сприйнятті персонажів новели Рюноске Акутагави	
Павутинка у розумінні Будди	Павутинка у розумінні Кандати
усвідомлення та спокута гріхів	можливість вибратися з пекла
свідоме прагнення до змін	«не доведеться страждати на Шпилястій горі і потопати в Кривавому озері»
порятунок душі за добрі вчинки	можливість опинитися в раю
духовне сходження	Перервана павутинка - неможливість духовних змін Кандати
моральна відповідальність за свої дії	порятунок від фізичних страждань

- Чи справді павутинка, яку спустив із раю Будда, є порятунком, дає можливість втечі від страждань? Коли це може стати реальним? Чому читач не вірить у те, що Кандата покине пекло? Чому весь час, поки Кандата дереться вгору, читачеві самому хочеться розірвати рятівну павутинку?

(Павутинка - лише підказка, шанс. Можливо, випробовування. Порятунок в руках самого героя, адже від себе не втечеш, і за будь-яких обставин доведеться відповідати за скоєне. Тепер лише від Кандати залежить, чи пройде він шляхом сходження, чи знайде він у собі сили боротися зі злом у собі в ім'я добра. Ми не віримо героєві. Він дереться нагору, щоб потрапити до раю!?)

- Яка відстань від пекла до раю? Чи дійсно це «не одна тисяча рі»? Який підтекст приховано в цій художній деталі?

- Яким був підйом Кандати вгору? Чому це виявилось нелегкою справою? («такому лиходієві, як Кандата, до цього не треба було звикати». Він докладає лише фізичних зусиль для порятунку: «мерції учепився», «відчайдушно почав дертися», спочатку лізе легко, невимушено, з явним задоволенням, адже це звична для нього справа, «та хоч як він силкувався», «зіп'явшись трохи», «втомився», «не міг рукою ворухнути». Спокута потребує зусиль не стільки фізичних, скільки душевних, духовних.)

- Чи розуміє це Кандата? (Ні. Навпаки, він переконаний, що вибереться із пекла й потрапить до раю.)

- Чому під час перепочинку Кандата поглянув униз? У чому полягає смислова символіка цього епізоду? (Грізне видовище пекла, відчай, біль і гнітюча тиша змушували Кандату, як й інших грішників, ціпеніти. Зараз же він «зраділим, як ніколи, голосом прокричав: «Наша взяла! Наша взяла!» Він подолав лише незначну частину шляху, але говорить так упевнено, наче досягнув бажаного. Кандату морок міцно тримає. Автор переконаний, що такого покидька не можна рятувати. Проте гуманізм просвітленого Будди не може навіть таку наволоч, як Кандата, позбавити шансу змінитися.)

- Чому саме в цю хвилину Кандата помітив інших грішників, що підіймалися вгору? Оцініть ідею авторського задуму. (Все життя Кандата ненавидів людей. Тому дану ситуацію можна розцінювати як випробовування на людяність та співчуття, милосердя.)

- Чому Кандата звертається до інших утікачів з пекла зі словами «Гей, грішники!» (Не вважає себе одним із них: «Гей, грішники!» - це всі інші, крім нього. Себе він уже причислив до праведників, місце яким - у раю. Мислить егоїстично: «Це моя павутинка. Хто вам дозволив чіплятися за неї?»))

- Чому обірвалася павутинка? Для кого з героїв це стало несподіванкою? Про що цей факт говорить читачеві? (*Кандата не доклав жодних зусиль для свого порятунку, за що знову був відправлений у пекло. Здається, назавжди.*)
- Чому обірвана павутинка так і продовжує висіти над пеклом? (*Ниточка обірваної павутинки висить над пекельною безоднею як нагадування про інше, райське життя, про те, що право на прощення людина повинна відстоювати перш за все в поєдинку із собою, про те, що егоїзм - страшне зло, поки людина підвладна цьому злу, вона приречена на вічне пекло.*)
- Чи могла вціліти павутинка? За якої умови? (*Павутинка могла б уціліти, якби була укріплена добром.*)

IV. Рефлексія

- Чому Будда, який дав надію Кандаті, не допоміг йому, не врятував? (*Людина завжди має право вибору, у виборі своєму вона вільна: добро чи зло, гуманність чи егоїзм, рай чи пекло - це її особиста справа.*)
- Будда посмутнів, а «лотосу до всього байдуже». Чому? Розкрийте символічний сенс образу лотоса у творі. (*В Японії лотос насамперед є символом Світового Дерева. Відповідно до тексту, його корені - у пеклі, їм істина про неможливість порятунку Кандати була відома від початку.*)
- Чи завжди лотос залишається байдужим? (*Ні. Лотос, за авторським задумом, найвищий суддя. «Білосніжний, як, перлина цвіт» стелиться біля ніг Будди, розливаючи «навкруги невимовно приємні пахощі». Як на початку цієї історії, так і в кінці, образ лотоса стверджує й підсилює високу моральність та милосердя Будди. Будда виступає еталоном праведника й протиставлений таким, як Кандата. Навіть легеньких хвиль не з'явилося на поверхні води, і лотос залишився байдужим до злочинного егоїста Кандати, не здатного до співчуття. А отже, не здатного й переродитися, бо найважче перемогти самого себе, свої власні вади.*)
- Чи по силі людині прожити життя праведно, безгрішно? (*Так. Прикладом є Будда. Він не божество, а звичайна людина, яка побудувала своє життя так, що змогла досягти морального ідеалу.*)
- Чи можна зміст новели вважати повчальним? Які ознаки притчі ви в ньому помітили? (Відповіді учнів узагальнюються і доповнюють схему-опору про особливості жанру, унаочнюють її прикладами з тексту)

Висновок: новела Р.Акутагави «Павутинка» має притчовий характер. Тому її високий повчально-філософський сенс зрозумілий представникам будь-яких культурно-історичних формацій.

- Поміркуйте, від кого (чого) залежить моральний злет або падіння людини? Як митець вирішує проблему моральної відповідальності?
- Яким чином, за Р.Акутагавою, можна побачити справжнє обличчя людини? (*Побачити людину істинну, справжню можна тільки тоді, коли на її долю випадає якийсь випробування. І тільки у такій ситуації, вважає письменник, можна побачити і людське добро, і людський егоїзм (зло).*)

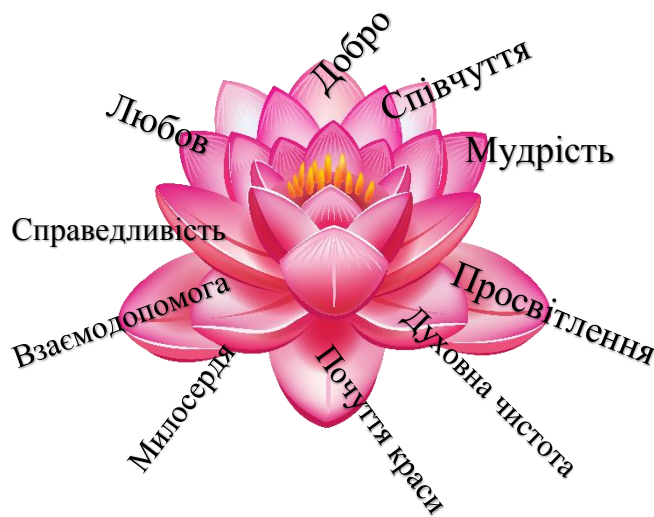
Перегляд фрагменту японського аніме, знятого за мотивами новели Р.Акутагави «Павутинка»

- Що нового додали японські аніматори до розуміння проблеми моральної справедливості і відповідальності? Який образ відсутній у творі, але є в аніме? (*Бачимо в пеклі дитину.*) Як це поглиблює конфлікт добра і зла?

(*За японськими віруваннями, дітей у пеклі немає, вони безгрішні! Душі померлих дітей не можуть навіть потрапити до потойбіччя! Вони сумують, або граються камінчиками на березі річки Сандзуокави і чекають на своїх батьків. Отже, образ дитини (хлопчика) у пеклі - це, скоріше за все, образ-символ.*)

«Моральна довершеність залежить не від природи, а тільки від волі, вона є довершеністю волі», - стверджував Л. Фейербах.

«Квітка людської душі». Записати на пелюстках лотоса ті чесноти людини, які допомагають їй стати досконалою.

V. Домашнє завдання.

Повторити відомості з теми «Літературний детектив», «Світова новела», підготуватися до контрольної роботи.

Тема. Контрольна робота. Літературний детектив. Світова новела

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями навчального матеріалу в обсязі теми «Літературний детектив, Світова новела»; актуалізувати та систематизувати набуті знання, удосконалювати вміння творчо їх використовувати при виконанні різнорівневих завдань; розвивати навички самостійності, аналітичності, вміння застосовувати набуті знання на практиці.

Обладнання: тестові завдання.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення завдань уроку, мотивація учнів на успішне виконання контрольної роботи

III. Самостійне виконання контрольної роботи за різнорівневими завданнями

IV. Підсумок.

V. Домашнє завдання.

Прочитати С. 241-253

Тема. Айзек Азімов «Фах». Роздуми про майбутнє людини й людства. Образ Джорджа Плейтена

Мета: *стисло ознайомити учнів з особистістю Айзека Азімова, видатного письменника-фантаста; розпочати аналітичне дослідження повісті «Фах», приділивши головну увагу характеристиці системи освіти, представленої у творі; розпочати дослідження образу Джорджа Плейтена; визначити та дослідити головну проблему твору - проблему духовної реалізації людини; звернути увагу на особливості втілення роздумів про майбутнє людства у жанрі соціально-фантастичної повісті; розвивати читацькі компетентності учнів; сприяти формуванню наполегливості в досягненні життєвої мети.*

Обладнання: портрет письменника, тексти творів, відео

*Історія досягла точки, коли людству
більше не дозволяється ворогувати.
Люди на Землі повинні товаришувати.
Я завжди прагнув це підкреслити в своїх творах...
Не думаю, що можна змусити всіх
людей любити одне одного,
але я бажав би знищити ненависть між людьми.
Айзек Азімов*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Усі, мабуть, хотіли б бути розумними, ерудованими, успішними особистостями, щоб усе в житті давалося легко і при цьому не докладати багато зусиль. Було б добре, якби усе можна було б отримати в одну мить. Такі дива можуть траплятися тільки завдяки особливим предметам у фантастичному світі, де виконують найскладнішу роботу незвичайні машини, зроблені наукові відкриття. Але чи принесе швидкий процес задоволення, духовне зростання і успіх?

III. Робота над темою уроку.

«Обличчя майстра».

Розгляньте портрет письменника, творчість якого будемо вивчати. Спробуйте назвати його особистісні риси, окресліть коло тем і проблем, які б мали цікавити автора.

Перегляд відео «Айзек Азімов: погляд у майбутнє».

Робота з підручником – С. 241

Портфоліо письменника.

Прізвище, ім'я, по-батькові: Ісаак Юдович Озімов

Літературний псевдонім: Айзек Азімов

Дата народження: 02.01.1920 року

Місце народження: м. Петровічі (Білорусь) поблизу м. Смоленська (Росія)

Національність: єврей

Громадянство: громадянин США

Володіння мовами: ідиш, англійська

Освіта: Колумбійський університет

Фах: біохімік, доктор наук, викладач Колумбійського та Гарвардського університетів, мав 14 почесних наукових ступенів і відзнак різних університетів світу

Літературний кумир: Шолом-Апейхем

Жанр, в якому працював митець: наукова фантастика

Найвідоміші твори: творчий набуток - 467 творів, збірка оповідань «Я- Робот» (1950), романи «Сталеві печери» (1953), «Оголене сонце» (1954), «Кінець Вічності» (1955), «Самі боги» (1972)

Нагороди: п'ятикратний лауреат премії «Х'юго»

Дата смерті, місце поховання: 06.01.1996 року, Нью-Йорк.

IV. Аналітичне дослідження повісті «Фах» Айзека Азімова

Літературознавча довідка

Наукова фантастика — різновид художньої літератури, основною темою якої є дослідження й прогнозування наслідків досягнень науково-технічної думки. Сюжети таких творів зазвичай побудовано на певному науковому припущенні. Змальовуючи фантастичні картини майбутнього, письменники-фантасти, як правило, розкривають реальні проблеми сучасного суспільства. Найкращі твори наукової фантастики порушують вагомі морально-філософські питання. До таких, зокрема, належать книжки Веллса, Беляєва, Бредбері, Азімова, Шеклі, братів Стругацьких та інших.

Фантастика (від дав.-гр. *φανταστική* — мистецтво уяви, фантазія) — **жанр художніх творів, в якому за допомогою додавання вигаданих, уявних елементів створюється світ, відмінний від сьогоденного, реального.**

З'ясування рівня первинного сприйняття- розуміння тексту повісті «Фах»

- Розкажіть про враження, яке ви отримали від прочитання повісті Азімова.
- Яке відчуття було головним у процесі читання твору? (Здивування, почасти обурення.) Поясніть, що саме в тексті викликало такі емоції.
- Про що цей твір? Визначте його тему.
- Назвіть персонажів твору. Чи можна систему образів назвати розгалуженою? Чому?

Аналітико-інтерпретаційне дослідження тексту в просторі означеної теми

- Розкажіть, де і коли відбуваються події, зображені в повісті Азімова «Фах». Як ви вважаєте, що визначає розвиток сюжетної лінії - простір чи час? (*Розвиток сюжетної лінії визначає художній час. Більш важливим для читача є усвідомлення того, що події відбуваються в майбутньому на Землі, зокрема в США (Сан-Франциско).* Чи окреслює автор хронологічні рамки майбутнього? Чому?
- Виразно прочитайте початок повісті до слів «не відчувати самотності цього вмирання повільною смертю!». Виберіть ключові фрази фрагменту та визначте проблему, яка стоїть перед головним героєм, («не міг приховати суму в голосі», «Завтра перше травня. Олімпіада'», «Джордж мав худорляве обличчя, його риси ще більше загострилися майже за півтора року, проведених у Інтернаті. І сам він був худорлявий, та в його синіх очах горів колишній невгамовний вогонь, а розпачливістю, з якою він уп'явся в ковдру, Джордж нагадував зацькованого звіра»; «Тільки б не лишатися на самоті зі своїм гнівом! Тільки б із кимось поділитися обуренням, вихлюпнути його, не відчувати самотності цього вмирання повільною смертю!». З перших абзаців читач відчуває, що головний герой стоїть перед якоюсь не вирішеною для нього проблемою, пов'язаною з Олімпіадою та Інтернатом. І вже на початку твору ми можемо сказати про героя, що він особистість, він не хоче змиритися з чимось у його долі й відчуває себе самотнім, але не полишає бунтарських настроїв.)
- То в чому ж проблема? Чому Джордж сердитий і обурений одночасно? Про яку Олімпіаду він говорить, що за Інтернат обмежує його дії?
- Хто такий Хейлі Омейні? Яку роль він відіграє у долі Джорджа? Чому про істинні функції цього героя Плейтен дізнається аж у кінці випробування, зображеного в повісті? (*Нігерієць Омейні - психолог Інституту вищої освіти, приставлений до Плейтена для адаптації героя в навчальному закладі. Проте Азімов створює парадокс: Джордж думає, що він розумово відсталий, оскільки його переконують, що він знаходиться в Інтернаті для недоуків, куди*

збирають професійно непридатну молодь. Автор розкрив карти і головному героєві, і читачам аж у кінці твору, хоча читач підозрює, що Джордж зовсім не недоумок.)

Побудуйте схему, яка б відобразила структуру освіти в майбутньому. Порівняйте її з чинною системою сучасної освіти. Визначте, в чому переваги й недоліки системи освіти майбутнього, запропонованої Айзеком Азімовим?

Система освіти майбутнього за повістю Айзека Азімова «Фах»			
День Читання	День Освіти	День Олімпіади	«Інтернати для недоумків», кодована назва Інститутів вищої освіти
Проводиться щороку у вересні для дітей восьмирічного віку; «він ще не знав таємниці алфавіту»	Проводиться щороку в листопаді для молоді, що досягла вісімнадцяти років «Перше листопада того року, коли виповниться вісімнадцять»	Проводиться в травні щороку в різних фахових галузях для забезпечення професійних запитів у Всесвіті в цілому й зокрема на Землі.	
Мета: навчити всіх дітей восьмирічного віку читати «нас цікавила будова твого мозку» (у восьмирічному віці лікарі здійснюють вимірювання особливостей структури мозку кожної дитини, виявляючи таким чином володаря унікального мозку, здатного бути творчим, а не тільки засвоювати готову інформацію). Вміння читати отримують всі	Мета: визначення фахової відповідності кожної молодої людини на основі медичного обстеження. Зіставлення бажань і можливостей молодої людини у виборі фаху. Останнє слово за собою залишає Система Освіти, а не сама людина Фах отримують не всі. Люди з унікальними розумовими можливостями не стають запрограмованими дипломованими спеціалістами. Їх відбирають для отримання вищої освіти	Мета кожного учасника: показати найвищий рівень фахової майстерності й отримати призначення на роботу на планету класу А	Мета Системи Освіти: надати можливість людям з високими та унікальними можливостями розвиватися, самостійно за допомогою книжок та наставників отримувати поглиблені й розширені знання, ставати творчими особистостями, що рухають розвиток науково-технічного прогресу
Процедура проведення: лікарське обстеження, після якого за допомогою спеціального пристрою та стрічок (своєрідна операція) закладається певна	Процедура проведення: закладання в мозок людини за допомогою інформаційних стрічок певного обсягу інформації, необхідного для виконання тих чи інших	Процедура проведення: змагання між дипломованими фахівцями на виявлення кращих професіоналів згідно із запитам планети-покупця.	Процедура проведення: «Збирати знання по зернині». «Двісті п'ять, Джордже, і це не єдине таке місце. Їх тисячі» (Омейні про вихованців

<p>інформація, після якої через 15 хвилин людина вже читає. «Його і ще чотирьох хлопчиків упустили до кімнати і наказали роздягатися. Вони швидко скинули свій новий одяг і стояли так, голі й маленькі, тремтячи швидше від хвилювання, ніж від холоду. Медичні працівники по черзі обстежували їх за допомогою якихось дивних приладів, кололи їм пальці, щоб узяти кров. Кожен лікар брав їхні картки і чорною паличкою вправно виводив на них акуратні рядки значків. Джордж пильно вдивлявся в них, але вони були так само незрозумілі. Потім дітям звеліли одягтися» «Вони сіли на маленькі стільчики і знову чекали. Їх почали викликати по одному. Джорджа Плейтена назвали третім...»</p>	<p>професійних обов'язків. У великих містах обсяг інформації більший, тому «спеціалісти» отримують різний рівень фахової підготовки. «Цього разу система була інша, ніж у день Читання. Все відбувалося набагато повільніше, а інструкції їм роздавали вже надрукованими — неабияка перевага проти тих дітей, що не вміють читати» «Більшість людей, до здобуття освіти, не називають ніякої конкретної професії. Видно, вони бояться нашкодити собі»</p>	<p>З кожного фаху проводиться своя Олімпіада, до участі в якій допускаються дипломовані спеціалісти за їхніми заявками. Людина з дипломом може брати участь в Олімпіаді щороку, але рівень її знань залишається таким, який вона отримала у День Освіти</p>	<p>Інтернатів). «Зроду він не уявляв, що може бути така сила книжок — ними були забиті, саме забиті довгі полиці». «Ми вміємо аналізувати інтелект, Джордже, і визначати, що ця людина може стати пристойним архітектором, а та — хорошим теслярем. Однак не вміємо визначити, чи здатна людина до оригінального творчого мислення. Це надто делікатна галузь. Є деякі кустарні методи, що дозволяють визначити тих, хто, можливо, має такий талант. Про цих людей доповідають у день Читання, як, наприклад, повідомили про тебе. За дуже приблизними підрахунками, таким чином сповіщають про одну людину з десяти тисяч. У день Освіти цих людей перевіряють знову, і виходить, що в дев'яти випадках з десяти тривогу зчинили помилково. Тих, хто залишається, направляють у такі установи, як ця» (Хейлі Омейні)</p>
<p>Роль цього етапу Освіти: У кожній родині очікували на те, що дитина, яка навчилася читати, в майбутньому буде генієм. «Сам по собі день Читання, либонь, мало що означав, та водночас тільки він міг виявити бодай щось до настання того другого знаменного дня. Коли діти повернулися додому, всі батьки Землі вслухалися в їхнє читання, прагнучи віднайти якусь особливу легкість читання, щоб витлумачити її як щасливе з н а м е н н я » «Восьмирічна дитина легко звикає до найдивовижніших явищ. І те, що вчора вона ще не вміла читати, а сьогодні вже вміє, здається їй чимось цілком природним, як сонячне проміння...» «Він намагався пригадати, як це не вміти читати, і</p>	<p>Роль цього етапу Освіти: «день Освіти — велика подія в житті кожного». «У вісімнадцять років Джордж Плейтен твердо знав, що стане дипломованим програмістом; він прагнув цього, відколи пам'ятав себе». Для людей з унікальними розумовими здібностями: «Закон забороняє, Джордже. Та послухай, усе буде гаразд. Твоїй сім'ї ми все пояснимо так, щоб нікого не образити. А там, куди тебе помістять, ти матимеш пільги. Ми дамо тобі книжки, і ти вивчатимеш усе, що забажаєш». «Адже ще лишається останнє випробування. Навіть після відсіву в день Освіти дев'ять чоловік із десяти, що потрапили сюди (до Інтернату для недоумків – уточ. О. Г.), виявляються не зовсім підходящими для творчості, й</p>	<p>Роль цього етапу Освіти: «Земля також експортує висококваліфікованих спеціалістів, і кількість її населення не перевищує припустимого рівня. Оскільки за вивозу фахівців зберігається стаєта рівновага, вони можуть самовідтворюватися, що сприяє зросту населення на тих планетах, де є така проблема. Крім того, за стрічки та спеціалістів нам платять сировиною, яка конче необхідна і від якої залежить наша економіка» «Фактично через нестачу належно підготовлених фахівців людство довго не могло посправжньому колонізувати планети за межами Сонячної системи. Злом настав, коли розкрили механізм зберігання знань у людському мозку. Після цього відкриття почалася</p>	<p>Роль цього етапу Освіти: «А хто створює стрічки освіти? Фахівці по виробництву стрічок? А хто ж тоді складає стрічки для їхнього навчання? Фахівці ще вищої кваліфікації? А хто складає стрічки... Ти розумієш, що я хочу сказати. Десь має бути кінець. Десь мають бути чоловіки та жінки, здатні оригінально мислити» (Джордж Плейтен)</p>

<p>не міг. Здавалося, він завжди вмів. Завжди»</p>	<p>нема такого апарата, який допоміг би нам вирізнити з цієї десятки того єдиного, хто нам потрібен. Цей десятий повинен виявитися сам. — Яким чином?— Ми поміщаємо вас сюди в Інтернат недоумків, і той, хто не бажає з цим змиритися, і є людина, яку ми шукаємо. Щоправда, метод жорстокий, зате себе виправдовує. Не слід казати людині: «Ти можеш винаходити нове. Тож-бо, твори». Набагато розумніше зачекати, поки вона сама мовить: «Я можу творити і творитиму, хочете ви цього чи ні». Таких людей, як ти, Джордже, десять тисяч, і вони сприяють технічному прогресові півтори тисячі світів. Ми не можемо дозволити собі загубити бодай одного з їх числа або ж витратити наші зусилля на того, хто не виправдає наших сподівань»</p>	<p>розробка стрічок освіти, які б змінили цей механізм таким чином, щоб можна було відразу вкласти в мозок значну кількість, так би мовити, готових знань. А втім, ви це знаєте. Відтак стало можливим випускати тисячі й мільйони фахівців, і ми розпочали те, що хтось назвав «Заповненням Всесвіту». Зараз у Галактиці півтори тисячі заселених планет і заселенню наступних не видно кінця.» «Ви розумієте, що з цього випливає? Земля експортує стрічки освіти, що дають змогу готувати фахівців низької кваліфікації, і це гарантує єдність культури для всієї Галактики. Так, наприклад, завдяки стрічкам, які навчають читати, ми всі говоримо однією мовою... Не дивіться так вражено. Можуть бути й інші мови, і в минулому люди на них розмовляли. Їх були сотні»</p>
---	---	--

Робота в парах

- Як ви гадаєте, чи не приводить подібна система освіти до стандартизації й примітивізації? Наведіть аргументи «за» і «проти».

- Лікар Антонеллі проговорює такі слова в розмові з Джорджем Плейтенем в День Освіти: «...ваш мозок сформований ще до того, як ви народжуєтесь. Він може змінитися тільки від удару, досить сильного, такого, що пошкодить клітини чи розірве кров'яні судини, чи від пухлини, або важкого інфекційного захворювання - у будь-якому разі через щось гірше. Але вплинути на структуру мозку, вперто про щось думаючи, просто неможливо». Чи погоджуєтесь ви з його думкою? Якщо так, то чому? Якщо ні, то чому?

- Спираючись на текст повісті «Фах» Айзека Азімова, зробіть три головних висновки щодо того, чого не можна робити ні в сучасній системі освіти, ні в освіті майбутнього.

Висновок: Головна цінність будь-якої системи освіти - це дитина. Тому в Освіті має бути три табу:

Перше - дитину не можна «підганяти» під стандарти, потрібно допомогти їй самовизначитися й досягти мети в отриманні фаху. У кожного свій талант.

Друге - фаховий вибір робить сама людина, а не Система.

Третє - людина може навчатися новому без обмежень. Найцінніші ті знання, які людина отримує по краплі. Це розвиває її як творчу особистість.

V. Рефлексія

Заповнити таблицю «Освіта майбутнього».

Переваги	Недоліки
Держава дбає про освіту	Обмеженість освіти

VI. Домашнє завдання:

Заповнити таблицю

	Джордж Плейтен	Тревеліян
Соціальний стан героїв		
Моральні цінності		
Ставлення до вибору професії та самостійного здобуття знань		
Мрії про професію		
Доля героїв після Дня Освіти		

Створити презентацію (малюнок) «Яким я уявляю світ майбутнього?»*

Тема. Айзек Азімов «Фах». Проблема духовної реалізації людини. Розуміння сутності культури й освіти, призначення людини в сучасному світі. Утвердження сили людського інтелекту, самостійності мислення, творчої уяви, моральних цінностей.

Мета: завершити цілісний аналіз повісті «Фах» Айзека Азімова, розкрити глибину й багатогранність образу Джорджа Плейтена, його роль у реалізації авторського задуму твору; спонукати учнів до роздумів про майбутнє людства та їхнє особисте місце в дорослому житті; розвивати й вдосконалювати читацькі компетентності; сприяти формуванню в учнів моральних цінностей та сили характеру.

Обладнання: колаж з учнівських малюнків «Яким ми побачили світ майбутнього», презентація «Майбутнє у творах Айзека Азімова».

*Я переконаний: книгу ніщо не замінить
в майбутньому, так само як ніщо
не змогло замінити її в минулому.*

*Чудове відчуття - знати, що ти сам будеш світ.
Айзек Азімов*

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Перегляд презентацій «Майбутнє у творах Айзека Азімова», «Яким я уявляю майбутнє».

II. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

- Назвіть головного героя твору. Поясніть, чому саме Джордж Плейтен стоїть у центрі розповіді.
- У якому віці ми знайомимося з головним персонажем? На основі чого вам вдалося встановити вік Плейтена? (*Йому дев'ятнадцять з половиною років.*)
- Хто інші герої твору? Чому саме вони оточують головного героя?
- Поясніть, чому за моделлю освіти майбутнього освітою займаються лікарі-вчителі. У чому тут парадокс?

Робота в динамічних групах

Завдання: складіть візитні картки персонажів, що оточують Джорджа Плейтена

I група - Хейлі Омейні;

II група - лікар, з яким Джордж познайомився в День Читання;

III група - Зекері Антонеллі;

IV група - Сем Елленфорд;

V група - Арманд Тревеліян;

VI група - Ладислас Інженеску.

Варіанти створення «візитних карток» персонажів:

Міністерство Вищої Освіти
Інститут Вищої Освіти
Омейні Хейлі
Психолог-адаптолог
США, а/с №Х +97 (063) 188-83-30
E-mail: omeine@osvita.vsusa

Міністерство Міжпланетних Зв'язків
Міністерство Вищої Освіти
Головне Управління Освіти

Інженеску Ладислас
Історико-соціолог,
головний спеціаліст з підготовки кадрів США,
м. Сан-Франціско, 317-авеню
E -mail: ivgelad@osvita.vsus

Міністерство Металургії
Тревеліян Арманд
Дипломований металург
США, м. Далас, 21- стріт, 418
+97(093) 122-21-12
E -mail: trav@metal.usa

Спробуйте створити візитну картку Джорджа Плейтена. Чому це неможливо? (*Джордж Плейтен - «Ніхто». Він не отримав фаху.*)

Створення проблемної ситуації

Учитель. Маємо з'ясувати, що не так з головним героєм Джорджем Плейтоном, чому він не вписується в Систему Освіти, невже він недоумок?

Характеристика життєвих етапів Джорджа Плейтена

- Який художній прийом використовує Айзек Азімов, щоб герої разом з читачами знайшов відповідь на запитання, що з ним не так, чому він не може стати дипломованим програмістом? (*Азімов використовує прийом ретроспективних спогадів головного героя, демонструючи читачам три етапи його життя за принципом кільцевої композиції.*)

I етап - Джордж Плейтен, вік -19,5 років; вихованець Інтернату для недоумків; освіти не має. Теперішній час.

II етап - Джордж Плейтен, вік - 8 років, точка відліку освіти; навчився читати за допомогою стрічки. Минулий час.

III етап - Джордж Плейтен, вік - 18 років; у День Освіти відрахований до сектора 15-С.

Висновок - структура мозку Плейтона не дозволяє йому отримати фах.

Минулий час.

I етап - Джордж Плейтен, вік -19,5 років; вихованець Інституту вищої освіти, наділений унікальними розумовими здібностями, здатний до творчості. Теперішній час з виходом у майбутнє.)

- Коли лікарям вже було відомо про обдарованість Плейтена? Чому Джордж не дізнався відразу про свої унікальні здібності?

- Розкажіть від імені Джорджа про День Читання. Що змінилося для хлопчика у зв'язку з тим, що він навчився читати?

- Що було найважливішим у житті Плейтена в період від 8 до 18 років? (*Книги.*)

Чому він тримав своє захоплення книгами в таємниці? Хто порадив хлопцеві накопичувати знання з друкованих джерел, а не чекати, поки їх йому вкладуть за допомогою стрічок?

- Які книжки читає хлопець? Які з них виявилися для нього найважчими, а які - найлегшими? Чим він це пояснює? Доведіть, що Джордж наділений аналітичним мисленням. Аргументуйте цитатами з тексту.

- Ким хотів бути Плейтен? Чи вагався він у своєму виборі? У чому виявилася проблема вибору освіти для хлопця? (*На заваді стала Система Освіти, якій потрібен був унікальний розум Джорджа. Система позбавила його права особистого вибору фаху. «Джордже, нас цікавила будова твого мозку. Черговий лікар ще тоді доповів про деяку його своєрідність».*)

- До яких пір Джордж вважав, що день Освіти - «велика подія в житті кожного»?

- Виразно прочитайте діалог Джорджа Плейтена і лікаря Зекері Антонеллі. Спробуйте передати інтонацією зацікавленість лікаря та обурення хлопця. Як ви думаєте, чому між ними виникла прірва нерозуміння?

- Поясніть, чому роздратування Антонеллі змінилося подивом.

- У чому помилявся Джордж Плейтен, вважаючи, «що, постійно тренуючи свій мозок у вибраній галузі, здобуде таким чином перевагу. Значною мірою саме ця надія підтримувала його впевненість»? (*Він не знав, якою силою наділена Система, що має право вирішувати за людину тільки на основі інформації про будову мозку людини.*)

- Чому Джордж вирішив, що Антонеллі його зненавидів («Він міг присягнути, що Антонеллі зненавидів його, вбачаючи у ньому спритного кар'єриста»)? Чи відповідало це дійсному стану речей?
- Яку роль відіграли недововки Зекері Антонеллі? Чому свої високі розумові здібності Джордж почав сприймати, як розумовий розлад?
- Чи отримав Джордж відповідь на питання, що буде з його освітою, потрапивши у сектор 15-С? Чому хлопець не прислухався до того, що йому говорив Сем Елленфорд?
- Прокоментуйте вибух Джорджевої люті стосовно повідомлення Елленфорда про «збирання знання по зернині». Чому він вважав це марною справою? Чому ставлення Джорджа до книг змінилося після того як він потрапив до Інтернату? Виразно прочитайте вислів Айзека Азімова про книгу, взятий за епіграф до уроку. Як це твердження письменник доводить у повісті «Фах»?
- Як змінилося життя Джорджа, коли він потрапив до Інтернату? Чому він почувався хворим кошеним? Яким було ставлення до хлопця? Чому він мав підстави гніватися й бунтувати? Невже Інтернат був в'язницею, як його сприймав Плейтен? (*Йому не говорили правди, його позбавили права вільно розпоряджатися своєю долею. «Люди озиралися на Джорджа, проводжали очима, де б він не був: у гім-настичному залі, на тенісному корті, в бібліотеці). Його з цікавістю розглядали мешканці, а Джордж розлючено зиркав на них. Кінець кінцем, вони не кращі за нього, то за яким правом розглядають його наче якусь чудасію».*)
- Чому Джордж не чує того, що йому говорять Омейні та Елленфорд («Будь ласка, глянь на речі тверезо,- поважно сказав Елленфорд,- Ти розумний. Поза всяким сумнівом. Твій інтелект навіть вищий за середній. На жаль, це не має відношення до накладання знання на мозок. І взагалі, сюди завжди потрапляють розумні люди.
- Таких небагато,- визнав Елленфорд. - І ми охороняємо їх»(...)) « Джордж відчув, як у збентеженій душі зростає страх». *Джорджу заважають тверезо мислити емоції! Він не хоче, щоб про нього, піклувалися не хоче провести життя поряд з такими, як сам.*)
- Чому Джордж вирішує втекти з Інтернату? Чому йому не перешкоджають це зробити?
- Доведіть, що Джордж діяв під впливом емоцій, спонтанно.
- Який сенс має Олімпіада Металургів і зустріч з Арманом Тревеліаном?
- Доведіть, що образи Плейтена і Тревеліана протиставлені. Як ви вважаєте, чи зможе Трев досягти успіху на наступних Олімпіадах? Чому він приречений бути невдахою? (*Він заангажована Системою людина, яка ніколи не вийде за рамки визначеного. Знаючи, що на Олімпіаді будуть запитання, що стосуються нового, наприклад, «біменівський спектрограф», він не вийшов за рамки знань про спектрограф Хенслера, закладених в його мозок у День Освіти.*) Що у цій ситуації зробив би Плейтен? (*Прочитав би книжку. Він з дитинства привчив себе шукати відповіді на питання в книжках, інтуїтивно відчувши правильність здобування знань по краплині.*)
- Чому Трев затіяв бійку? Чи могли б хлопці порозумітися без кулаків?
- Хто такий Ладислас Інженеску? Визначте його місце в Системі Освіти та в долі Джорджа. Чому Плейтен сподівався отримати допомогу від цієї людини?
- Виразно прочитайте в особах діалог Джорджа з новіанином. Передайте емоційну напругу Плейтена й непорушну витримку і скепсис «вельмишановного». Доведіть, що Джордж креативно мисляча особистість, здатна приймати рішення і шукати відповіді на найнесподіваніші запитання.
- Поміркуйте, чому новіанин не зрозумів цінності пропозиції Джорджа. Доведіть, що шлях, запропонований Плейтеном, розрахований на прорив у майбутньому.

	Джордж Плейтен	Тревеліан
Соціальний стан героїв		
Моральні цінності		
Ставлення до вибору професії та самостійного здобуття знань		
Мрії про професію		
Доля героїв після Дня Освіти		

III. Рефлексія

- Який важливий досвід отримав Плейтен після Олімпіади Металургів та розмови з новіанином? (*«кусе змінилося. Здавалося, дуже сильна втома позбавила мене всіх почуттів. Я більше не гнівився. Я міг тільки думати».*)

- Виразно прочитайте в особах фінал повісті від слів «Коли Джордж розплющив очі, то побачив білу стелю...» до кінця. Спробуйте інтонаційно передати зміни, що сталися з головним героєм. Визначте й схарактеризуйте стан, у якому він тепер перебуває. Наскільки змінилося сприйняття Джорджа? Чому? Що усвідомив герой? Виокремте й схарактеризуйте ключові фрази заключного фрагменту. (*«Емоції заважали твоєму розвитку». «Ти спитав, як потрапити на Олімпіаду. Це могло призвести саме до тої кризи, на яку ми покладали такі надії, тож до зали скерували Ладисласа Інженеску, щоб він зустрівся з тобою і подбав про все». «Виходить, що сам я чогось вартий. - Ти й справді багато чого вартий, Джордже». «Це просто спокій. Ти добре відпочив».*)

- Який досвід виніс Плейтен, ставши свідком невдачі Тревеліяна? Чому в нього тепер виникло так багато запитань, коли раніше його хвилювало лише одне - чому я не можу отримати освіти? невже я недоумок?

- Які запитання хвилюють Джорджа? Прокоментуйте їх. Доведіть, що саме ці запитання визначили місце Джорджа у фаховій Системі. (*«А хто створює стрічки освіти? Фахівці по виробництву стрічок? А хто ж тоді складає стрічки для їхнього навчання? Фахівці ще вищої кваліфікації? А хто складає стрічки... Ти розумієш, що я хочу сказати. Десь має бути кінець. Десь мають бути чоловіки та жінки, здатні оригінально мислити».*)

- Чим насправді виявився Інтернат для недоумків? (*«Інститут вищої освіти — ось як точно зветься такі установи».*)

- Повертаємося до запитання, чому Джорджу не розповіли про все спочатку? (*«...ні в якому разі не можна казати. Ось у чім заковика. Адже ще лишається останнє випробування. Навіть після відсіву в день Освіти дев'ять чоловік із десяти, що потрапили сюди, виявляються не зовсім підходящими для творчості, й нема такого апарата, який допоміг би нам вирізнити з цієї десятки того єдиного, хто нам потрібен. Цей десятий повинен виявитися сам*

(...) Ми поміщаємо вас сюди в Інтернат недоумків, і той, хто не бажає з цим змиритися, і є людина, яку ми шукаємо. Щоправда, метод жорстокий, зате себе виправдовує. Не слід казати людині: «Ти можеш винаходити нове. Тож-бо, твори». Набагато розумніше зачекати, поки вона сама мовить: «Я можу творити і творитиму, хочете ви цього чи ні». Таких людей, як ти, Джордже, десять тисяч, і вони сприяють технічному прогресові півтори тисячі світів. Ми не можемо дозволити собі загубити бодай одного з їх числа або ж витратити наші зусилля на того, хто не виправдає наших сподівань».)

- Хто з персонажів твору належить до числа тих, що можуть «не виправдати сподівань»? (Омейні, Елленфорд, Інженеску - так званий «другий ешелон».) А до якого ешелону належить Плейтен? (До першого. Він здатен творити.) Поясніть чому? А Тревеліяна? (До нижчого, тому що не здатен вийти за рамки визначеного. Він наділений споживацькою психологією.)

- Поясніть сенс назви твору. Як ви вважаєте, чи набув фах головний герой твору? Ким, по-вашому, він став?

- Чому «Фах» Азімова літературознавці вважають соціально-фантастичною повістю?

- Спробуйте тепер створити «візитну картку» Джорджа Плейтена та додайте важливий нюанс до «візитівок» інших персонажів. (До візитівок Омейні, Елленфорда, Інженеску варто додати «Другий ешелон»; до візитівок лікаря без імені та Антонеллі - «третій ешелон»; до візитівки Тревеліяна - «нижчий ешелон».)

**Фото: Система Освіти Всесвіту
«Секретно» Перший ешелон
Джордж Плейтен
Розробник новітніх програм
Адреса: «секретно» Телефон: «секретно»
E-mail: «секретно»**

- Доведіть, що Джордж Плейтен набув спокою і рівноваги, усвідомивши, що «чудове відчуття - знати, що ти сам будуєш світ». (*Епіграф до уроку.*)

- Як ви думаєте, чому повість завершується запитанням Джорджа Плейтена «Чому воно зветься Олімпіадою?» Як змінюється смислове навантаження слова «олімпіада» впродовж твору? Яку відповідь на це запитання дали б ви?
- Визначте провідні ідеї твору. (*Утвердження сили людського інтелекту, самостійності мислення, творчої уяви, моральних цінностей.*)

Самостійна творча робота

- Спираючись на текст повісті «Фах» Айзека Азімова, спробуйте визначити шляхи розвитку людства в майбутньому. Яке місце, по-вашому, у цьому процесі мають займати Олімпіади та люди, подібні до Джорджа Плейтена? Тему сформулюйте самостійно відповідно до визначеної проблеми.

Цікаво знати!

Відомо, що Айзек Азімов сформулював три основні закони робототехніки:

«Робот не може зашкодити або через свою бездіяльність допустити, щоб людині було завдано шкоди».

«Робот мусить підкорятися наказам людини, коли ці накази не суперечать Першому закону».

«Робот повинен дбати про свою безпеку доти, доки це не суперечить Першому і Другому законам».

- Чи можна закони робототехніки вважати основою законності суспільства майбутнього?
- Чи стосуються ці закони тільки роботів? Що має взяти людство за основу для побудови і розвитку цивілізації в майбутньому?

IV. Домашнє завдання:

С. 255-260 – прочитати.

Прочитати роман Діани Джонс «Мандрівний замок Хаула», усно скласти враження про твір.

Письмово оформити власні міркування про те, що б ти взяв від сучасної освіти у майбутнє і навпаки.

Тема. Діана Вінн Джонс. «Мандрівний Замок Хаула». Поєднання елементів казки та детективу у творі.

Мета: ознайомити учнів з творчістю англійської письменниці Діани Джонс; здійснити аналітичне дослідження тексту роману «Мандрівний замок Хаула»; з'ясувати роль художнього прийому чаклунства та поєднання елементів казки й детективу у творі; проаналізувати систему образів тексту; формувати аналітичні здібності, читацькі компетенції; сприяти вихованню творчого читача.

Обладнання: слайд-презентація «Життя і творчість Діани Вінн Джонс», анімаційний фільм «Мандрівний замок Хаула» (Японія, режисер Міязакі Хаяо, студія « Ghibli», 2004).

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Наша мандрівка світом Книги триває. Ми вирушаємо у світ злих та добрих чаклунів, у світ, де любляче серце перемагає силу та могутність злих чарів. Сьогодні для нас відкриває двері чарівного мандрівного замку відома сучасна англійська письменниця Діана Вінн Джонс. Роман «Мандрівний замок Хаула» - предмет нашого дослідження впродовж двох уроків. Ми не тільки насолодимось захопливою розповіддю, а й спробуємо розгадати загадки тексту та «почути» голос автора, зрозуміти, що ж такого важливого намагається сказати нам письменниця. Переконана, що цей твір нікого з вас не залишить байдужим! Отже, вирушаймо!

III. Актуалізація опорних знань

- Який жанр літератури називають фентезі?
- Які ознаки фентезі ви знаєте?
- Які твори фентезійної літератури ви читали? Якими з них захоплюєтесь? Чому?

IV. Робота над темою уроку.

Знайомство з особистістю письменниці Діани Вінн Джонс

Робота з підручником – С. 255

Перегляд слайд-презентації «Життя і творчість Діани Вінн Джонс».

Англійська письменниця Діана Вінн Джонс є популярною авторкою понад тридцяти дитячих романів про чарівні світи та дивовижних героїв. Вона вважала, що такі персонажі можуть допомогти дітям і підліткам зробити своє життя яскравішим і подолати негаразди в реальному житті. Обділену в дитинстві батьківською увагою та любов'ю, її турбували відчуження й навіть ворожнеча в сім'ї та суспільстві, тому нерідко вона втілювала життєві проблеми у фантастичних ситуаціях і героях, наділених надзвичайними властивостями. Її казкові світи населені мешканцями, кожен з яких є носієм певних чеснот або вад. У такий спосіб авторка досліджувала моральну сутність людей, а також їхні можливості в удосконаленні себе і свого життя.

Діана Вінн Джонс народилася 16 серпня 1934 р. в м. Лондоні (Англія) в сім'ї вчителів. Вона була найстаршою серед трьох сестер. Під час Другої світової війни сім'я Джонс переїхала до Уельсу, де жили бабуся та дідусь майбутньої письменниці. Її дідусь був священиком, тож вона змалку відвідувала церкву й зачаровано слухала священні пісні Уельського краю. Родина ще кілька разів переїжджала й, урештірешт, у 1943 р. оселилась у м. Таксді, що в графстві Ессекс. Молодші сестри Діани — Урсула й Ізабель (остання в майбутньому стане Ізабель Армстронг, професором і відомим англійським літературним критиком) — дуже любили читати книжки. А оскільки в домі дитячих книжок було зовсім небагато, Діана розважала молодших сестер тим, що вигадувала для них різні цікаві історії. Після закінчення школи в 1953 р. дівчина вступила

до коледжу святої Анни Оксфордського університету. Їй пощастило слухати лекції відомих письменників-фантастів — Дж. Толкієна та Кл. Льюїса. У студентські роки Діана познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком Джоном Барроу (пізніше професором Брістольського університету, спеціалістом із середньовічної літератури). У 1973 р. вийшла друком перша книжка письменниці. Вона також писала п'єси для Лондонського театру. У 1976 р. родина переїхала до м. Брістоля. У їхній сім'ї панувала любов до англійської літератури, наукових досліджень, тому не випадково, що двоє з її трьох синів присвятили своє життя вивченню англійської літератури (нині Колін Барроу — професор Оксфордського університету, Річард Барроу — голова англійського відділення Кендрікської школи, однієї з найкращих шкіл для дівчаток в Англії у м. Рідінгу, а третій син письменниці, Майкл, — комп'ютерний фахівець). Саме для них Діана почала вигадувати фантастичні історії, хотіла збагатити коло читання своїх дітей=підлітків. У своєму домі Діана писала книжки олівцем за філіжанкою кави, а біля її ніг обов'язково були собака чи кішка. Мисткиня працювала натхненно, кожен з її персонажів був для неї живим, маючи власний характер. Сини письменниці виросли... А пригодницькі твори Д. Джонс читає тепер увесь світ. Навіть у далекій Японії про один з її найяскравіших образів — Мандрівний Замок Хаула — знає кожна дитина завдяки майстерній екранізації однойменного твору в стилі аніме. Сучасний світ, стрімкий, розмаїтий і високотехнологічний, як і раніше, потребує казок. Адже саме в добрих чарівних казках людство пізнає себе, учиться розрізняти добро і зло, долає проблеми й шукає духовної мети.

Бесіда:

- Розкажіть про дитинство письменниці. Що важливого відбулося в цей час у її житті?
- Коли і чому вона написала першу книжку?
- Які книжки письменниці принесли їй світову славу? Чим вони приваблюють читачів у всьому світі? Якою переважно є читацька аудиторія Діани Джонс?

Аналітичне дослідження тексту роману Діани Вінн Джонс «Мандрівний замок Хаула»

З'ясування рівня первинного сприйняття тексту

- Чи всі прочитали текст роману? З яким настроєм читали книжку?
- Які почуття викликав твір?
- Хто з героїв вам сподобався найбільше? Чому? Хто, навпаки, викликав антипатію? Чому?
- Хто з вас, читаючи твір, мріяв опинитися у чарівній країні Інгарії разом з героями твору? Чому?

Аналіз присвяти

- За що дякує письменниця хлопчику на ім'я Стівен?
- Чому Діані Вінн Джонс так важливо було згадати Стівена на початку свого твору?
- Як ви вважаєте, чи випадково ідею твору підказала саме дитина?
- Для кого написала письменниця свою книжку? Чи тільки для одного Стівена?

З'ясування рамок художнього хронотопу твору

- Де відбуваються події, зображені в тексті?
- Якими казковими рисами наділяє авторка країну Інгарію? Чому у першому реченні вона повідомляє читачам, що «такі речі, як семимильні чоботи і шапки-невидимки, існують насправді»?
- Яким чином ознаки казки поєднуються у творі з реальним світом? (*Героїня та її сестри хоча й живуть за законами казки (народитися старшою сестрою — незavidна доля), проте дівчата навчаються, допомагають батькам у крамниці. Мачуха - добра та любляча, як нерідко буває в реальному житті (руйнація канонів побутової казки, де мачуха виступає утіленням зла).*)
- Як природа країни допомагає читачам усвідомити, що вони потрапили до казкового світу? (*Місто, оточене темним лісом, зловісним болотом, нагадує художній простір народних європейських казок та творів класичного фентезі.*)
- Чи можемо ми сказати, скільки часу охоплюють події у творі? (*Авторка дотримується законів жанру народної казки - не повідомляє читачам, скільки часу тривали випробування та пригоди героїв.*)
- Як «казковість» художнього світу твору впливає на його простір і час? (*Чарівний простір замку, що вільно рухається країною, дозволяє героям опинитися миттєво в різних місцях,*

навіть у нашому реальному світі. Окрім того, злі чари «відправляють» героїню у самий фінал людського життя - у глибоку старість.)

Бесіда на основі герменевтичних запитань

- Хто головна героїня твору? Що повідомляє автор про Софі? Поміркуйте, чому саме ці факти такі важливі, на думку автора? (*«Софі Хаттер була найстаршою з трьох сестер. Вона навіть не була дитиною бідного лісоруба, що давало би їй бодай якусь надію на успіх». Читач відразу розуміє, що у світі героїні все підпорядковане законам казки, але стикається з парадоксами Діани Джонс. Перш за все, у казках головні герої, що здійснюють подвиги і здобувають щастя, зазвичай, наймолодші у родині. Вона ж робить головною героїнею старшу сестру, яка у народній казці виступає другорядним або епізодичним персонажем.*)

Перегляньте початок аніме «Ходячий замок» - «Зустріч Хаула і Софі».

- Якою зображена героїня в аніме? Наскільки анімаційний образ відповідає авторському зображенню героїні? (*«Мандрівний замок Хаула» — повнометражний анімаційний фільм, створений режисером Міязакі Хаяо та студією Ghibli у 2004 році за однойменним романом Діани Джонс. «Мандрівний замок Хаула» був номінований на премію «Оскар» як «Найкращий анімаційний фільм». Світова прем'єра фільму відбулася 5 вересня 2004 року на Венеціанському кінофестивалі. «Мандрівний замок Хаула» став одним із найуспішніших японських фільмів. У Європі фільм презентували у вересні 2005 року. За словами Міязакі, прообразом ходячого замку стала хатинка на курячих ніжках зі слов'янських казок. Анімації Хаяо Міязакі притаманні такі характеристики, як гуманізм творчості, інтерес до адаптації в аніме творів різних культур, показ проявів дива у повсякденному житті людей та прагнення героїв до гармонії і щастя.*)

- Які риси характеру Софі розкриваються вже на початку твору? (*Любов до своєї родини, жага до навчання, гострий розум, лагідна й поступлива вдача.*)

- Яка небезпека загрожує жителям Інгарії? Чому? (*Відьма Пустирниця та мандрівний замок страшного чаклуна Хаула, що краде душі невинних дівчат.*)

- Прочитайте перший опис мандрівного замку. Які почуття він одразу викликає у читача? (*Почуття тривожності та небезпеки.*)

- Чому автор підкреслює, що смерть батька та фінансові труднощі стали більшою проблемою для родини, ніж мандри чарівного замку Хаула? (*Проблеми реального світу є більшою загрозою щасливому життю, ніж казкові злі чари чи чийсь дивовижні мандрівки.*)

- Прочитайте опис зовнішності сестер Софі. Чиїми очима ми спостерігаємо за цими персонажами? (*Очіма Софі*). Чому автор обирає такий прийом? (*Сестри Софі - чарівні життєрадісні створіння з децю норавливим характером. Летті вражала всіх своєю красою, а Марта відрізнялася гострим розумом. Софі всім серцем любить сестер та бажає їм щасливої долі. На тлі таких яскравих і талановитих сестер Софі виглядає «сірою мишею».*)

- Яке майбутнє приготувала мачуха сестрам? Чому залишила вдома наглядати за крамницею та шити нові капелюхи тільки Софі? Чи тільки через те, що вона була найстарша сестра? (*Софі була найбільш надійною та найбільш відповідальною з сестер*).

- Чому Софі розмовляла з капелюшками, які створювала? (*Вона почувала себе самотньою. Але це не головне! Діана Війн Джонс відразу вводить у текст мотив сили слова. Читач розуміє, що Софі сповнена любові до навколишнього світу, адже усім капелюшкам та їхнім майбутнім господарям Софі бажала тільки щасливого життя. Героїня має творчу уяву та здатність в усіх речах бачити живу душу та заряджати речі, яких торкаються її руки, позитивом.*)

- Чому капелюшки Софі мали шалений успіх серед покупниць? (*Авторка дає пораду своїм маленьким читачам: все, що зроблено з любов'ю, приречене на успіх. Окрім того, це реалії казкової країни - все навколо сповнене магії та чудес. Читач розуміє, що Софі наділена магичною силою, проте героїня про це не здогадується, вважаючи себе сірою мишкою.*)

- Чому Софі почувалася старою? (*Вона мовчки страждала від самотності та від туги за сестрами*).

- Чому, вирішивши відвідати сестру, Софі вбирається в одяг сірого кольору? (*Софі почувала себе старою, нікому не потрібною, а тому й одягалась відповідно до свого самовідчуття. Це з одного боку. З іншого, вона хотіла бути непомітною, не привертати до себе уваги.*)

- Яка пригода сталася із Софі по дорозі до Летті? Що ця зустріч дала героїні? (Софі зустріла гарного, пишно вбраного юнака. Читач розуміє, що Софі, яка вважає себе негарною та старою, насправді чарівна, приваблива дівчина, на яку звертають увагу перші красені.)
- Як сприйняла Софі витівки сестер із замінами та думку сестер про те, що Фанні просто використовує Софі? (Софі в усьому підтримує сестер та виправдовує Фанні). Як це характеризує дівчину? (Софі - благородна та великодушна натура.)
- Чим важливий для розуміння образу Софі епізод із молоденькою покупницею? (Софі, не дивлячись на м'який та поступливий характер, має стрижень та здатність постояти за себе.)
- Як ви вважаєте, чому до Софі завітала Відьма Пустирищ? (Починаються таємниці, які належить розгадати Софі. Це зав'язка історії. Усе, про що читач дізнався попереду, - це лише пролог.)

Перегляд відео «Прихід Відьми».

- Прочитайте опис відьми. У чому комізм образу? Якою зображена відьма в анімації? («Задзвенів дзвоник, і в двері впливла напрочуд огрядна пані - Софі таких ніколи й не бачила. З плечей клієнтки спадала соболина накидка, а туго обтисле чорне плаття так і виблискувало діамантами. Погляд Софі передусім прикував кристалий капелюх дами - він був оздоблений справжніми страусовими перами, пофарбованими так штудерно, що вони відтінювали рожеві, зелені й блакитні відблиски діамантів, але при цьому залишалися чорними. Отож це був дуже дорогий капелюх. Обличчя дами було продумано прекрасним. Горіховий відтінок волосся дуже молодив її, тільки от...» Відьма понад усе намагається залишитися молодою та привабливою, проте їй це погано вдається.)
- Чому Відьма обрала для Софі саме таке покарання - перетворила на стару бабцю? (Старість - найстрашніше покарання для молодості та краси. З іншого боку, сама Софі такою себе й почувала через виснажливу працю, невпевненість у собі та самотність).

V. Рефлексія.

Учитель. Починається новий етап у житті Софі, на неї чекають захопливі та небезпечні пригоди. Давайте підсумуємо, що ми знаємо про героїню та про світ, в якому вона живе, до перетворення героїні на стару бабусю.

Колективне створення схеми «Софі та її світ до перетворення героїні»

<i>Чарівний світ з ознаками реального. Маленьке містечко, маленька крамниця. Замкнений задушливий простір</i>		
<i>Понад все любить своїх сестер</i>	Софі	<i>Створює чарівні капелюшки</i>
<i>Попри м'який характер, може постояти за себе</i>		<i>Мовчки потерпає від самотності, почуваючи себе старою та нікому не потрібною</i>

VI. Домашнє завдання.

Упорядкувати таблицю. Виписати із тексту слова, які характеризують Софі.

Софі – молода дівчина	Софі – стара пані

Скласти асоціативний ланцюжок до образу Хаула*.

Тема. Діана Вінн Джонс. «Мандрівний Замок Хаула». Образ Софі, світ її мрій, бажань, жахів. Значення художнього прийому чаклунства у творі.

Мета: з'ясувати роль художнього прийому чаклунства та поєднання елементів казки й детективу у творі; проаналізувати систему образів тексту; звернути увагу учнів на образ Софі, його динамічність; розвивати творчу уяву; формувати аналітичні здібності, читацькі компетенції; сприяти вихованню творчого читача.

Обладнання: анімаційний фільм «Мандрівний замок Хаула» (Японія, режисер Міязакі Хаяо, студія «Ghibli», 2004).

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності

«Перевір себе». Поставити на місці пропусків потрібні за змістом слова або доповнити незавершені вислови необхідними відомостями.

1. Кальцифер – це вогнений демон, який не схилить голови ні перед ким, окрім _____
2. Майкл – симпатичний, серйозний хлопчина, якого чекає кар'єра _____
3. Марта мріяла про _____, а Летті про _____
4. Відьма Пустирищ вважала своєю конкуренткою _____
5. Софі називала Хаула _____
6. Батьківщина Хаула - _____

«Незакінчене речення».

Читаючи твір, я ...

бачу ...

чую ...

відчуваю ...

II. Оголошення теми і мети уроку. Робота над темою уроку.

Бесіда.

- Поміркуйте, чому ми вперше бачимо детальний портрет героїні саме у подобі старенької? («На Софі дивилося лице сухорлявої старої, виснажене, коричневувате, обрамлене рідкими пасмами сивого волосся. Софі побачила свої власні очі - жовті, сльозаві, причому вираз цих очей здавався досить-таки трагічним.» Саме в тілі літньої жінки Софі належить пройти низку випробувань, саме у такому вигляді перед читачем розкриється справжня Софі. За авторським задумом Діани Війн Джонс, головною є не «стара» зовнішність героїні, а її «молода» душа.)

- Як сприйняла Софі свій новий образ? Підтвердьте відповідь цитатами з тексту. (Цілком спокійно: «Вона обміркувала своє становище цілком спокійно. Усе навколо теж стало якимось спокійним і відстороненим. Софі навіть не надто сердилася на Відьму Пустирищ.»)

- У чому причина такої реакції героїні на справжню трагедію в її житті? (Починаються важкі випробування для дівчини, і героїня демонструє перед долею та читачем найсильніші сторони своєї вдачі: вона мужньо сприймає нещастя, погоджується з тим, що певною мірою її спосіб життя відповідний старості («Що ж. Це сіре плаття цілком придатне, аби у ньому ходити...»), та нарешті робить те, про що давно потайки мріяла - залишає дім та крамницю, пояснюючи собі, що не хоче засмучувати Фанні.)

- Як і чому починає змінюватися художній простір твору, коли Софі-бабця вирушає на пошуки свого щастя? (Виявляється, що в чарівній Інгарії весна, стоїть чудова погода. Замість тісної та душливої крамниці перед Софі розгорнувся прекрасний краєвид: «Стояв теплий весняний

день. Софі виявила, що навіть перетворення на стару бабу не позбавило її здатності насолоджуватися краєвидом і травневими пахощами живоплотів...» Автор демонструє певний парадокс: будучи молодою дівчиною, Софі поводитися та почувалася, як стара, а перетворившись на бабу, сміливо вирушає у небезпечну путь. Напевно, автор хоче сказати нам, що неважливо якого ти віку, головне, який ти в душі.)

- Кого зустріла Софі по дорозі? Кому допомогла? (Побажала щастя опудалу та звільнила прив'язаного собаку, налякала пастуха.)

- Яку казку нагадав вам цей епізод? («Пані Метелицю», хоча епізод твору Діани Джонс створений з гумором та іронією.)

- Чи допоміг вам зв'язок із народною німецькою казкою краще зрозуміти образ Софі та твір Діани Джонс? (Як героїня казки «Пані Метелиця» ставиться до навколишнього світу з добром та любов'ю, так і Софі бажає всім щастя. Для автора дуже важливо показати чисту та незлобиву душу своєї героїні.)

- Поміркуйте, чому Софі попрямувала до замку Хаула, адже раніше вона дуже боялася навіть підходити до нього? (Втома пересилила страх, окрім того, автор подає нам дуже цікаву думку: виявляється, що старість — це не тільки фізична неміч, а й тверезий погляд на життя.)

Перегляд відео «Зустріч Софі з Опудалом та замком».

- Як зустрів замок Софі? Чому не хотів пускати? (Чарівний простір замку охороняє свого господаря. Софі знову продемонструвала силу та твердість свого характеру й увійшла.)

Перегляд відео «Софі в замку».

- Чому такий страшний на вигляд та похмурий замок виявляється зсередини старим неприбраним приміщенням? (Авторка сміється над страхами, в тому числі й реального світу. Часом те, чого людина так сильно боїться, виявляється просто «старою неприбраною кімнатою».)

- Чому насправді чарівними у замку були двері? (Елементи казки у творі. Людину завжди цікавили паралельні світи та нові пригоди, неминуче з ними пов'язані. Автор ніби закликає свого читача відкрити чарівні двері та вирушити разом із героями назустріч невідомому.)

- Кого зустріла Софі у замку? Чи страшними вам здалися його мешканці? (Помічник Хаула Майкл виявився добрим та трохи незграбним хлопчиною, вогненний демон, хоч і намагався налякати Софі, врешті-решт уклав з нею угоду щодо зняття закляття.)

- Чому з господарем замку, чарівником Хаулом, Софі та читач знайомляться в останню чергу? (Хаул відіграватиме у тексті важливу роль, на це вказує і назва твору, автор зберігає інтригу: яким же виявиться таємничий і страшний чародій насправді.)

- Чому Хаул та Софі познайомилися саме у той момент, коли Софі зробила те, що міг робити тільки Хаул - примусила Кальцифера приготувати сніданок? (Хаул одразу побачив, що перед ним сильна та незалежна особистість.)

- Як ви думаєте, чи знав відразу Хаул, що старенька - це та сама Софі, на яку він «поклав око»?

- Чому Софі не сказала Хаулові, що вони вже бачилися в той вечір, коли дівчина відвідувала сестру? (Софі все ж молода дівчина, а якій дівчині сподобається показатися гарному хлопцеві у непривабливому вигляді.)

- Яким постає перед нами таємничий та зловісний чарівник Хаул? (Гарним, розкішно вбраним юнаком, іронічним, сповненим живого гумору.) Як ви оцінюєте цей авторський парадокс? (Діана Вайн Джонс весь час руйнує загальноприйняті думки: жителі сприймали Хаула як моральну потвору, злочинця, крадія дівочих сердець (тип злого чарівника з народних казок). Письменниця, наділивши Хаула приємною зовнішністю і поведінкою дивака, руйнує стереотип чарівника й змушує читача мислити, шукати суть цього образу самому, не довіряючи чийсь думці, нехай вона й загальноприйнята.)

- Яка таємниця постає перед читачем та героїнею, коли та дивиться в очі Хаулу? (Дивні, мов скляні, очі. Щось зовсім не так не тільки із очима героя, а й із його душею.)

- Чому Софі вирішила залишитися у Хаула? (Дівчині нікуди більше податися, вона сподівається на те, що вогненний демон допоможе їй зняти закляття.)

- Чому Хаул не прогнав Софі? (Читач одразу розуміє, що Хаул зовсім не безсердечний, яким хоче здатися.)

- Як епізод із прибиранням перегукується з казкою «Пані Метелиця»? Чому мешканці замку зовсім не поспішають дякувати старенькій? (*Автор іронічно переосмислює казку - прибирання Софі тільки драмує Майкла та Хаула.*) Чому? Подумайте, чому в умовах загального бруду й занедбаності Хаул так багато часу проводить у ванній кімнаті свого замку?
  - Як змінила Софі життя чарівників? (*Дівчина внесла свіже повітря у життя чарівного замку, адже прибирання Софі можна трактувати і як певне очищення не тільки приміщення, а й серцець людей, як зміни на краще.*)
  - Дайте оцінку поведінці Хаула в епізоді із зеленим слизом. Як повелася Софі? Які нюанси до характеристики персонажів додаються цим епізодом?
  - Яку таємницю внесло до розповіді опудало, що переслідувало Софі? Поміркуйте, чому текст твору насичений таємницями? (*Інтрига робить розповідь динамічною, захопливою, примушує читача постійно відчувати зацікавленість твором. Текст захоплює читача й не відпускає.*)
  - Який жанр літератури відрізняється наявністю загадок та таємниць? (*Детектив.*) Які ознаки детективу ви помітили у тексті? (*Таємниці, певний хід розслідування, небезпека, що постійно супроводжує головних героїв твору.*)
  - Яке місце в житті героїв займають чари? (*Чаклунство - не тільки спосіб заробляти на життя, чари - сутність персонажів, їхній спосіб бачити світ.*)
  - Як ви розумієте слова Кальцифера: «У цих чарах головне - вірити, що вони подіють»?
    - Яким чином Хаул «поглинає» душі дівчат? (*Закохує у себе дівчат, а потім забуває про них.*)
    - Як це характеризує героя? (*Легковажний та самозакоханий. А, може, він шукає ту, що призначена йому долею.*)
  - Як Софі відреагувала на те, що Хаул залицяється до Летті? Чому вирішила навідатися до пані Ферфакс побачити Летті? (*Для Софі найголовніше в житті - її сестри, заради Летті вона й наважилася одягти семимильні чоботи.*)
  - Яким чином надскладне для Майкла та Софі закляття привело героїв до «дивного світу»? Чи випадково Хаул виявився родом з Уельсу, де пройшло дитинство письменниці?
  - Яким постає реальність очима представників іншого світу? (*«Як і решта тутешніх будинків, він був квадратний і новий, з парадними дверима з матового скла... Майклова куртка перетворилася на щось стьобане довжиною ледве до пояса... Софі зрозуміла, що голоси походять з яскравих чарівних картинок, що рухалися на передній стінці великої квадратної скрині... Головна чарівна скринька мала скляну передню стінку, як і та, що внизу, тільки показувала не картинки, а письмена і діаграми». Цікаво подивитися на свою реальність іншими очима, цікаво дізнатися, що й у нашому світі є багато магії, що наш світ дуже тісно пов'язаний із Казкою — тільки відчини двері.*)
  - Які грані образу Хаула розкриває його візит до «реального світу»? (*Герой постає непутящим братом та люблячим дядьком, образ Хаула стає більш реальним та більш людським. Окрім того, читач розуміє, що Хаул - не такий, як решта жителів його світу, він особливий і не боїться бути ним.*)
  - Які загадки внесла в життя героїв зустріч з міс Ангоріан? (*Таємнича доля чарівника Бена Саллівана, закляття Відьми Пустирощ, доля Хаула.*)
  - Поміркуйте, чому вірш англійського поета Джонна Донна, поета реального світу, стає закляттям для Хаула-чарівника з магічного світу? (*Світи постійно перетинаються. Насправді магія дуже близько, говорить нам автор, тільки простягни руку.*)
- (Методична порада*
- Варто нагадати учням цикл романів про Гаррі Поттера англійської письменниці Джоан Роулінг, «Хроніки Нарнії» ірландського та англійського письменника Клайва Стейплза Льюїса. Часто магія у сусідньому провулку або за дверима шафи).*
- Чийми очима ми бачимо чарівну вчительку літератури? Про що читач починає здогадуватися раніше за героїв? (*Софі ревнує Хаула, вона вже закохалася в чарівника.*)
  - Давайте ближче познайомимося із текстом поезії Джона Донна. Для Хаула поетичні рядки знаменували початок фінальної битви з Відьмою Пустирощ. А що скаже поезія англійського поета XVII століття нам, читачам XXI століття?
- Якщо ти народився, щоб зріти дива,
 Де невидимий світ — лиш для тебе ява,
 Верхи мчи десять тисяч і днів, і ночей,
 Поки біле волосся сягне до плечей.
 І розкажеш, як вернеш з далеких доріг,

Про всі дивні дива, що спізнати устиг,

І присягнеш, що не бачив ти дива — Жінки тієї, що чесна й правдива.

- Чому Софі погодилася удавати матір Хаула? Як це впливає на стосунки героїв? (*Софі щиро хотіла допомогти Хаулові. Хоча вони постійно і сваряться, героїв об'єднує щира дружба й довіра одне до одного*).

- Чому Хаул хоче уникнути наказу короля й вирушити на пошуки молодшого брата короля Джастіна?

- Які випробування чекали на Софі в гостях у пані Пентстеммон та в палаці короля? Що розповіла стара вчителька про дар Софі? (*Вона може вдихати душу в неживі предмети.*)

- Як поводить себе Софі при зустрічі з Відьмою Пустирищ? Чому в аніме повністю змінено даний епізод? Як це впливає на зміну авторського задуму? Доведіть, що глядач має бути літературно освіченим.

- Які риси Хаула відкриваються в його переживаннях з приводу смерті пані Пентстеммон? (*Вірність та вдячність учителеві.*)

Учитель. На героїв чекають найстрашніші випробування. Перед тим як разом із Софі та її новою родиною читач постане перед абсолютним Злом, давайте уважніше придивимося до чарівника Хаула та поміркуємо, чи змінюються герої після першої зустрічі.

Створення схеми «Образ Хаула та його роль у долі Софі»

СОФІ ТА ХАУЛ ЗНАЙШЛИ ОДНЕ В ОДНОМУ СПРАВЖНЮ РОДИНУ		
<i>Стає більш рішучою та хороброю</i>	СОФІ	<i>В життя Софі увійшло кохання</i>
<i>Не прагне бути «успішним» (таким, як усі)</i>	ХАУЛ	<i>Талановитий чарівник</i>
<i>Живе в образі безсердечного та жорстокого, хоча пожалів Майкла, Кальцифера, намагається зняти закляття з Софі</i>	<i>Життєрадісний та іронічний</i>	<i>Лекговажний та самозакоханий</i>

- Виразно прочитайте епізод двоюбою Хаула та Відьми Пустирищ. Які казкові образи та сюжетні елементи казок використовує автор? (*Казкові перетворення на хмари, чудовиськ, тварин часто бувають як у народних, так і в літературних казках. Двобій чаклунів налякав русалок, які вийшли на берег. Автор створює казковий світ, що живе за своїми законами. Жителі країни не розбіглися від страху, а із захватом спостерігали за битвою.*)

- Поміркуйте, чому Хаул переніс замок саме у колишній дім Софі? (*Софі подорослішала, Хаул, Кальцифер та Майкл - її родина, яку вона, незважаючи на постійні «війни» з Хаулом, дуже любить, тому природно, що героїня повертається додому.*)

- Чи випадково Хаул вирішив відкрити саме магазин квітів? Для кого насправді він створив чудовий квітник?

- Як історії Опудала та Людини-собаки пов'язані з долею Хаула? Як дар Софі допоміг зачарованим героям?

- Як ви розумієте слова Хаула про те, що сама Софі не хоче знімати закляття, що це - її захисна маска?

- Чому Софі вирішує залишити дім? (*Вона впевнена, що Хаул закоханий у міс Ангоріан.*)

- Прочитайте епізод, що описує зустріч Софі із родиною. Доведіть текстом, що Софі дуже люблять та цінують в її сім'ї.

- Чому Софі сама вирушила на пошуки Відьми Пустирець? (*Благородна дівчина вирішила врятувати кохану (так вона вважала) Хаула*).
- Чи не нагадує вам житло відьми міфологічний лабіринт Мінотавра? Поміркуйте, чому автор використовує саме такий простір? (*Страшний лабіринт не тільки приводить бідних жертв до страшного чудовиська, а й заплутує, відрізає людину від сонячного світу, від життя. Герої Діани Джонс мають не тільки здолати Зло, а й знайти шлях до свого щастя. Недарма Хаул просто зруйнував печеру відьми, адже він прийшов рятувати свою кохану! Автор закладає в підтекст одну із найважливіших думок твору: кохання - найсильніша магія у світі.*)
- Які риси демонструють герої під час фінальної битви з відьмою? У чому полягав злочинний намір відьми? (*Створити нову людину, нового правителя Інгарії, який би в усьому корився відьмі.*)
- Пофантазуйте, що сталося б з Інгарією, якби казковою країною володарювала відьма? А з нашим світом?
- Яким чином вирішується детективна лінія тексту?
- Поміркуйте, чому саме Софі повернула серце Хаулу? (*Тільки любляче серце може врятувати інше серце, сповнене любові.*)
- Чому саме в цей момент Софі знову стала молодою? (*Нарешті вона зняла захисну маску.*)
- Чому Софі та Хаул нікого не помічали навколо?
- Чому Кальцифер повернувся? (*Кальцифер став частиною родини, без сім'ї неможливо існувати, авторка недарма саме цим епізодом завершує свій твір.*) Що символізує цей персонаж у кінці твору?

III. Рефлексія

- Чому твір називається «Мандрівний замок Хаула», а не, наприклад, «Пригоди Софі», адже вона головна героїня?
- Назвіть риси фентезі у творі. Що нового внесла в цей жанр, по-вашому, Діана Джонс?
- Яким чином риси детективу та казки роблять розповідь динамічною та захопливою?
- Яку роль у тексті відіграє художній прийом чаклунства?
- Що нового додала письменниця в розвиток жанру традиційної чарівної казки? Які казкові елементи використані у творі?
- Американська газета «Телеграф» знесла книжку «Мандрівний замок Хаула» Діани Вінн Джонс до списку «100 найкращих книжок, які слід прочитати дитині». Як ви вважаєте, чому?
- Які поради автора ви «почули» у тексті? Які важливі думки покладете до власної «Скарбнички моральних цінностей»?

Поради читачам роману Діани Вінн Джонс «Мандрівний замок Хаула»

Родина - основа щастя людини

- Любов долає наймогутніше зло
- У пошуках щастя - головне зробити перший крок
- Вміння бачити в оточуючих предметах та істотах живу душу - то є найсильніші чари
- Не боятися бути несхожим на інших, сміливо йти за своєю мрією
- Магія живе в нас самих
- Магія оточує наше життя, потрібно лише уважно дивитися

IV. Домашнє завдання:

Прочитати роман Корнелії Функе «Чорнильне серце», скласти усне враження про прочитане. Створити буктрейлер до роману К. Функе «Чорнильне серце»*.

Тема. Корнелія Функе. «Чорнильне серце». Тема «оживлення» книги у творі.

Мета: ознайомити учнів із особистістю й творчістю сучасної німецької письменниці Корнелії Функе; розпочати роботу над аналізом тексту роману «Чорнильне серце»; з'ясувати особливості художнього часопростору тексту; роль художніх світів твору у смислового полі тексту; збагнути тему «оживлення» книжки у творі в контексті авторського задуму; розвивати аналітичні здібності; формувати читацькі компетенції, вміння працювати із сучасною літературою; сприяти вихованню любові та шанобливого ставлення до книжок.

Обладнання: слайд-презентація «Корнелія Функе. Життя й творчість», буктрейлер «Чорнильне серце», портрет письменниці, тексти творів.

*Смакуй кожне слово...
Корнелія Функе .«Чорнильне серце»*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Сьогодні ми з вами вирушаємо у дивовижний світ, сповнений любові, фантазії і пригод; світ, у якому Книжка та Слово оживають, в якому можна зустрітися з улюбленими героями та літературними злодіями. Цей світ створила для своїх маленьких та дорослих читачів німецька письменниця, яку називають найвпливовішою німкенню сучасності, Корнелія Функе. Разом з героями роману Корнелії Функе «Чорнильне серце» вирушаємо у цікаву та небезпечну подорож. Ми маємо з'ясувати багато таємниць тексту: чому книжки оживають, чому письменниця наділяє своїх героїв таким незвичним даром, як «вчитувати» героїв з книжок, що саме хоче сказати Корнелія Функе нам, людям епохи інтернету та комп'ютерних ігор, своїм твором. Отже, вирушаймо!

Знайомство з особистістю й творчістю письменниці. Перегляд слайд-презентації

Робота зі статтею підручника про Корнелію Функе – С. 262

Корнелія Функе (нім. Cornelia Funke) — німецька письменниця та ілюстратор, автор понад чотирьох десятків творів для дітей. Працює переважно в жанрі фентезі та пригодницького роману. Найбільш відома у світі як автор «Чорнильної трилогії». Твори Функе перекладені багатьма мовами світу, зокрема українською.

Народилася 10 грудня 1958 року в місті Дорстен, земля Північний Рейн - Вестфалія. Отримала освіту педагога. Закінчивши гімназію Св.Урсули в Дорстені, переїхала до Гамбурга, де студіювала педагогіку в Гамбурзькому університеті. Після закінчення навчання три роки працювала соціальним працівником із дітьми-інвалідами. Саме тоді Функе усвідомила важливість історій, які допомагають дітям відволікатися від проблемної дійсності. Паралельно Корнелія Функе вивчала дитячу ілюстрацію в Гамбурзькому інституті дизайну. У 2005 році сім'я письменниці переїхала до Лос-Анджелеса.

Перші твори Функе були для дошкільнят - невеличкі тексти з яскравими авторськими ілюстраціями. А 1997 року було надруковано роман для підлітків - «Повелитель драконів». Ця книжка розповідає про добрих, благородних драконів, які харчуються лише місячним світлом і товаришують з людьми. Згодом вийшов «Володар над злодіями» - про хлопця, який мріяв стати дорослим, і мрія якого передчасно здійснилася. Корнелія здобула шалену популярність на батьківщині, проте їй завжди хотілося більшого. Тож вона попрохала свого кузена перекласти книжки англійською. А видавець Баррі Каннінгем опублікував її романи (саме він свого часу відкрив читачам чарівний світ Гаррі Поттера). Видавець звернув увагу на творчість письменниці, прочитавши лист одинадцятирічної жительки Туманного Альбіону Клари, яка поцікавилася, чому її улюблену авторку не друкують англійські видавництва. Відтоді Корнелія

написала не одну дивовижну історію, всі вони по-своєму причаровують і закохують у себе читачів найрізноманітнішого віку.

Роман «Чорнильне серце» вийшов друком у 2003 році, а в 2006 та 2008 роках - його продовження: «Чорнильна кров» та «Чорнильна смерть». У вересні 2010 року у восьми країнах Європи опубліковано новий роман К. Функе «Відчайдух Кам'яне тіло», який започаткував нову серію романів для юнацтва. Друга частина «Живі тіні» з'явилася у вересні 2012 року. Успіх книжок письменниці стрімко зростає, вони залишаються популярними серед дітей і підлітків, часто екранізуються (за її творами відзнято вже сім фільмів), отримують численні відзнаки, серед яких премія «Бембі» у категорії «Культура» (2008), Федеральний Хрест за заслуги (2008) і Премія імені братів Грімм (2009).

Бесіда:

- Яке враження справило на вас знайомство з творчістю Корнелії Функе?
- Яким був шлях письменниці до літературної творчості?
- Як ви вважаєте, наскільки робота соціальним працівником допомогла усвідомити Корнелії Функе важливість цікавих історій у житті дитини?

III. Робота над темою уроку. Аналітичне дослідження тексту роману.

Бесіда на з'ясування рівня первинного сприйняття тексту

- Чи всі прочитали роман? Хто автор україномовного перекладу?
- Які почуття викликав текст?
- Які епізоди тексту найбільше захопили? Чим?
- Хто з героїв викликав у вас симпатію, а хто - антипатію? Чому?
- Відповіді на які запитання за текстом ви хотіли б обговорити на уроці?

Дослідження жанрової специфіки твору

- Пригадайте, які ознаки притаманні творам фентезійної літератури.
- З якими творами жанру фентезі ви вже знайомі?
- Чим вас приваблюють подібні тексти?

Фентезі (з англ. *fantasy* — фантазія) — літературний жанр, у якому магія та інші надприродні явища є головними елементами сюжету, теми чи місця дії. Багато історій цього жанру відбуваються у вигаданих світах, де магія є звичною справою.

Учитель. Роман «Чорнильне серце» належить до творів дитячого фентезі, яке увібрало в себе ознаки фентезі та дитячої пригодницької літератури.

Перегляд буктрейлера «Чорнильне серце».

Окреслення часово-просторових рамок тексту

- Де відбуваються події твору?
- За якими ознаками читач розуміє, що події відбуваються в сучасному світі?
- Чи можемо ми чітко визначити, скільки тривають події, зображені в творі?
- Як ви вважаєте, що в романі визначає розвиток сюжетної лінії - художній час чи художній простір? Поясніть.

Герменевтична бесіда

- Зверніть увагу на епіграф до роману, це рядки з поезії ліричного єврейського німецькомовного поета та перекладача Пауля Целана:

« Вот оно, вот.
Вот оно, слово сошло,
сошло сквозь ночь,
сиять, сиять оно хочет.
Пепел.
Пепел, пепел.
Ночь.»

- Як ви розумієте ці слова? (Слово стоїть в центрі уваги автора, слово, що сяє, слово, що обертається на попіл. На думку автора, слово, що сяє, тобто, мова художньої літератури має велике, навіть магічне значення для людей.)

(До речі, епіграфи є і до кожного розділу і потребують особливої уваги та окремого дослідження. Це немов «текст у тексті», це один потужний авторський «message». Один із рецензентів сказав, що коли б зібрати книжки усіх письменників, котрих Функе цитувала в «Чорнильному серці», то вийшла б чудова дитяча бібліотека. Робота з епіграфами може стати вагомим внеском в аналітичне дослідження всього твору).

- Визначте роль початку твору у створенні атмосфери небезпеки й таємничості.

- Як образ дощу допомагає читачеві краще зрозуміти тривогу, що охоплює душу Меггі?

- Що авторка повідомляє читачам про головну героїню? Чому саме ці факти письменниця вважає такими важливими? (Читач розуміє, що дівчинка Меггі живе разом з батьком, вона обожає свого тата, котрий водночас є її наставником, учителем, недарма його голос постійно звучить в її голові. Книжки займають в житті Меггі велике місце, вона навіть залишає книжку на ніч під подушкою.)

- Чому в тексті наголошується, що дівчинці дванадцять років? (Вік, коли починаєш дорослішати, проте ще віриш у дива.)

- Чим Меггі відрізняється від своїх однолітків?

- Що читач дізнається про Мо - батька Меггі? Як професія батька, «лікаря книжок», впливає на життя родини?

Перегляд відео «Зустріч Вогнерука та Мо».

- Які зміни приніс в життя Меггі та Мо візит незнайомця? Чому не має пояснення дивне ім'я «Чарівний язик», яким Вогнерук наділяє Мо?

- Поміркуйте, чому автор не хоче розкривати таємницю Мо на початку твору?

- Чому вміст валіз Мо та Меггі складають в основному книжки? Яким чином образ Книги набуває в творі все більшого значення?

- Якою побачила Меггі свою тітку Елінор? Якими скарбами володіла жінка? Прочитайте опис однієї із книжок бібліотеки Елінор. Що вражає в описі? Якою постає Книга в даному уривку. («Колочие листья обвивались вокруг бледно-коричневых букв. Из красной головы крошечного дракона на бумагу извергались цветы. На Мегги смотрели всадники на белых конях, словно не прошло и дня с тех пор, как кто-то вывел их крошечной кисточкой. Рядом с ними были изображены влюбленные, возможно новобрачные. Мужчина в огненно-красной шляпе враждебно смотрел на них.» Перед читачем постає дивовижний яскравий світ. Авторка підкреслює, що книги - найбільший скарб людства.)

- У якому світі перебувають герої - реальному чи вигаданому, книжковому?

Перегляд відео «У Мо з'явився дар».

- Чому невідомі злодії забрали Мо? Яка книжка була так потрібна негідникам? Чому автор не розкриває причину викрадення Мо?

- Яким чином минуле постійно втручається у теперішнє героїв? Що ми дізнаємося про матір дівчинки?

- Яке рішення приймає Меггі? Як воно характеризує дівчинку? (Меггі всупереч наказу батька вирушає на його пошуки. Цей вчинок ріднить образ дівчинки з героями улюблених дитячих книжок - Томом Соєром, Джімом Хоккінсом, Гаррі Поттером.)

- Що Вогнерук повідомляє про Капрікорна? На яких рисах його вдачі зроблено акцент? Героїв яких творів нагадує вам цей образ?(Капрікорн - уособлення абсолютного зла. І хоча читач зустрічається спочатку опосередковано з цим героєм, все ж таки можна зрозуміти, що в образі Капрікорна злилися всі негативні персонажі дитячої літератури. Можна пригадати Негоро з роману Жуля Верна «П'ятнадцятирічний капітан», Фейгіна з твору Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста», знаменитого Волдеморта з «Поттеріани» Джоан Роулінг.)

- Як зустріло героїв селище Капрікорна? Як художній простір цього місця допомагає зрозуміти сутність образів Капрікорна, Басти та решти злодіїв? («Елінор загнула мотор, и сразу же вокруг установилась такая гробовая тишина, что Мегги едва осмеливалась дышать. Она смотрела вниз на дома. Ей всегда казалось, что освещенные окна в ночи манят к себе, но эти

были ещё более устрашающими, чем окрестная тьма». Душі антигероїв — суцільна темрява, вони заражають повітря навколо ненавистю та злобою.)

- Яким побачила Меггі Капрікорна? Як в описі героя розкривається його внутрішній світ? Про що говорять його очі?

- Розкажіть про перше в житті Меггі зіткнення зі зрадою? Чому першим, хто підло її зрадив, став загадковий і таємничий Вогнерук? (Вогнерук - представник книжкового світу. Саме книжка розповідає маленькому читачу не тільки про цікаві пригоди, а й про підлість та зраду.)

- Яку роль відіграє розповідь Мо в загальній канві твору? (Реальний та книжковий світи для героїв зливаються в один. Читач розуміє, що світ Книги впливає на реальний, змінює долі своїх читачів.)

Колективне створення схеми «Роль художніх світів твору в долях героїв»

Світ Книги Відіграє важливу роль в житті	Родина Мо (зруйнована сім'я)	Реальний світ Тісно сплетений зі світом Книги
	Вогнерук (втратив родину)	
героїв, є не тільки джерелом щастя, а й горя	Капрікорн з бандою (отримав шанс здобути абсолютну владу)	

IV. Підсумок.

- Попереду на героїв чекають небезпечні пригоди, а ми спробуємо підбити підсумки того, про що дізналися сьогодні. У чому полягає незвичайність світу, в якому ми опинилися?

- Чому у творі ми не побачили жодної сцени з комп'ютерами та інтернетом?

- Поміркуйте, чому авторка «оживила» світ Книги?

- Як світ Книги впливає на реальний світ у творі?

- Поміркуйте, чому Корнелія Функе велике значення приділяє епіграфам до кожного розділу? З яких творів ці епіграфи увійшли в «Чорнильне серце»?

- Виразно прочитайте слова Корнелії Функе, узяті за епіграф до даного уроку. Який важливий сенс закладений у цих словах?

- Як ви вважаєте, чи справді книжки можуть змінити життя людини? Чи змінюють твори художньої літератури вас? Як саме?

- Що дає читання вам?

V. Домашнє завдання.

Скласти стислу письмову характеристику образу Меггі. Поміркувати над питанням: «Як, на думку Мо, потрібно читати книжки?». Скласти стислу пам'ятку- рекомендацію від імені героя щодо читання книжок*.

Тема. Корнелія Функе. «Чорнильне серце». Образ Меггі – дівчинки, котра любить читати. Її пригоди й духовне випробування. Поєднання реального й уявного світів

Мета: здійснити аналітичне дослідження тексту роману Корнелії Функе «Чорнильне серце»; проаналізувати образ головної героїні; прослідкувати динаміку розвитку образу, збагнути роль образу Меггі в контексті авторського задуму; здійснити порівняльний аналіз ключових епізодів тексту та екранізації роману; збагнути режисерське бачення авторського задуму тексту в екранізації; розвивати естетичні смаки та аналітичні навички учнів; формувати інтерпретаційні вміння; сприяти вихованню гармонійної особистості.

Обладнання: фрагменти художнього фільму «Чорнильне серце» (Німеччина, Велика Британія, США, 2008).

*Книжки люблять усіх, хто їх розгортає,
вони дарують захисток і дружбу,
не вимагаючи нічого натомість,
і ніколи нікого не полишають на самоті,
навіть тих, хто з ними погано чинить.
Корнелія Функе. «Чорнильне серце»*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

- Як ви вважаєте, у чому полягає секрет шаленої популярності книжок Корнелії Функе, зокрема роману-трилогії «Чорнильне серце»?
- Які художні світи взаємодіють у тексті роману?
- Як світ Книги впливає на реальне життя героїв?
- Яку роль відіграє читання в житті героїв? Чому?

Перевірка виконання домашнього завдання: складання пам'ятки-рекомендації читачам від імені героя роману Корнелії Функе.

Завдання. Упорядкуйте сюжетний ланцюжок

1. Меггі побачила за вікном незнайомця.
2. Вогнерукий видає Мо розбійникам.
3. Ув'язнення тітки і дівчинки.
4. Зустріч Мо з Вогнеруким.
5. Мо спакував валізи і разом з Меггі і Вогнеруким вирушає до тітки Елінор.
6. Меггі і Елінор вирушає на допомогу
7. Розповідь батька про незвичайний дар і книгу «Чорнильне серце», Каприкорна і Матір
8. Нове ув'язнення тітки і дівчинки
9. Монетний дощ
10. Погоня
11. Втеча
12. В безпеці, зустріч з автором книги «Чорнильне серце»

1,4,5,2,3,6,7,8,9,11,10,12

III. Оголошення теми й мети уроку, мотивація навчальної діяльності

Учитель. Ми залишили наших героїв у полоні безжалісного та жорстокого Каприкорна. Разом із героями на нас чекають неймовірні та небезпечні пригоди. Сьогодні ми маємо проаналізувати

образ головної героїні, спробуємо збагнути роль Меггі у тексті роману. Під час перегляду ключових епізодів фільму ми порівняємо текст роману з його екранізацією, спробуємо зрозуміти позицію режиссера щодо його бачення авторського задуму тексту роману.

- Уважно прочитайте епіграф до нашого уроку. Як ви розумієте слова Корнелії Функе? Як у фільмі вже на початку створюється чарівна атмосфера магічного впливу книжок на людей?
- Чому винищувачі книжок є книжковими героями? Чому Капрікорн знищив твір, з якого вийшов? Яким у фільмі втілено образ злодія? Чи таким ви уявляли цього негативного героя?
- Чи збіглося ваше читацьке уявлення про Мо, Меггі та Еліно́р з кінематографічним утіленням цих образів? Розкажіть про точки перетину та розбіжності у сприйнятті персонажів.
- Поміркуйте, чому режисер змінює сюжет щодо появи Вогнерука? Яким в екранізації перед нами постає герой та його тваринка Гвін?
- Виокремте головні риси Вогнерука. Яким персонажем він є, по-вашому: позитивним чи негативним?
- Як Меггі відреагувала на розповідь батька про його чарівний дар та про зникнення матері? Чому Меггі все ж таки хотіла прочитати «Чорнильне серце»?
- Уважно прочитайте опис церкви Капрікорна. Чому Капрікорн та його банда зруйнували церкву? Що приніс Капрікорн у реальний світ? Як селище Капрікорна зображене у фільмі? Наскільки це, на ваш погляд, відповідає тексту?
- Чому перший опис читання Мо зображується під час перебування героїв у полоні? Поміркуйте, у чому полягає чарівний дар Мо? Прокоментуйте цитату: «Всё исчезло: красные стены церкви, лица молодцов Каприкорна и сам Каприкорн в своём кресле. Остался только голос Мо и картины, которые сплетались из слов, как ковёр на ткацком станке. Если бы Мегги могла ещё больше возненавидеть Каприкорна, то она бы сейчас это сделала. Ведь это он виноват, что Мо за все эти годы ни разу не читал ей вслух. Чего только он не мог бы наколдовать для её комнаты своим голосом, придававшим неповторимый вкус каждому слову, а каждому предложению — особую мелодию!» (*Мо оживлює насамперед фантазію слухача, яка, відповідно, дає життя твору.*)

Перегляд відео «Мо вчитав золото й Фариду».

- Поміркуйте, чому авторка обрала за основу гри з читачем саме твір «Острів скарбів» Роберта Льюїса Стівенсона? Для Капрікорна — це гроші, а що цей твір означає для Мо, Меггі та Еліно́р? А для вас?
- Які твори зі збірки арабських казок «Тисяча й одна ніч» ви знаєте?
- Поміркуйте, чому герой, якого Мо вчитав, саме з цієї знаменитої збірки? (*Збірка «Тисяча й одна ніч - всесвітньо відома, її герої символізують вплив арабських казок на європейську літературу.*)
- Чому Вогнерук спочатку зраджує Меггі та Мо, а потім допомагає їм утекти?
- Як герої проявили себе під час втечі? Як поводитися Меггі? Звідки дівчинка черпає сили для того, щоб мужньо витримати усі негаразди? (*Меггі намагається згадувати своїх улюблених героїв — Пітера Пена та Гекльберрі Фінна, проте відчуває, що її історія стає більш захопливою, набуває рис індивідуальності.*)
- Поясніть, чому образ Еліно́р поступово трансформується зі сварливої тітоньки у мужню відважну жінку. Як образ Еліно́р втілено у фільмі?
- Чому так важливо було для героїв відшукати автора «Чорнильного серця» старого Феноліо?
- Уважно прочитайте епізод зустрічі героїв з письменником. На яких рисах письменника акцентує увагу Функе? Чому вперше ми зустріли Феноліо в оточенні маленьких онуків? (*Творчість письменника приносить радість передусім дітям. Стає зрозуміло, що Феноліо пише свої книжки для дітей. І «Чорнильне серце» написано також для дітей.*)
- Чому Вогнерук категорично відмовляється від зустрічі з творцем свого світу? (*Боїться дізнатися про свою долю.*)
- Що нового про книжку «Чорнильне серце» розповів Феноліо героям? Чи можемо ми визначити жанр, в якому Феноліо написав свій твір? (*Читач розуміє, що письменник насправді знає про своїх героїв набагато більше, ніж повідомляє у творі. Жанр, в якому написаний твір «Чорнильне серце», - фентезі. Жанр твору пояснює тугу Вогнерука за чарівними істотами*

свого світу. Зрозуміло також небажання Капрікорна повертатися, адже за законами фентезійної літератури зло має бути покаране.)

- Чим важливий образ письменника для розкриття авторської позиції? (Авторка розкриває перед своїми читачами творчу лабораторію письменника, розповідає про ставлення автора до своїх героїв (Феноліо плакав, коли «вбивав» Вогнерука). Читач розуміє, що письменник - не тільки творець книжкового світу, він - активний учасник та герой усіх подій.)

- Чому Мо вирішує повернутися до селища Капрікорна? (Мо не втрачає надії повернути свою дружину з полону «Чорнильного серця».)

Перегляд відео «Меггі говорить про маму», «Мо розповідає про Терезу».

- Чому Меггі ревнує батька до матері? Як ви розумієте її думки: «Когда-то она подыскивала себе подходящую маму в своих книгах, но в самых любимых почти никто ей не попадался. Том Сойер? Никакой матери. Гек Финн? Тоже нет. Питер Пэн и потерянные мальчишки? Никаких матерей и близко не было. Джим Пуговка - сирота. И в сказках никого, кроме злых мачех или бессердечных, ревнивых матерей... Список можно было продолжать и продолжать. Раньше Мегги часто этим утешалась. Казалось, ничего особо необычного в том, чтобы не иметь матери, не было - по крайней мере, в её любимых историях.»? (Меггі виросла без матері, батько та книжки стали її світом, саме книжки формують уявлення дівчинки про те, яким має бути життя.)

- З якими творами, що їх згадує Меггі ви вже знайомі? Чи погоджуєтеся ви з думкою героїні?

- Чому Меггі знову потрапила у полон до Капрікорна саме із Феноліо? (Автор наголошує, що саме від цих героїв у подальшому залежить доля всієї книжки.)

- Яким чином дівчинці вдалося врятувати старого письменника від убивць Капрікорна? Які риси героїні поступово розкриваються у розповіді? (Меггі - розумна та кмітлива дівчинка, вона примусила повірити Басту, що вбити письменника - наразити себе на смертельну небезпеку.)

- Як характеризує героїню її безстрашна войовничість стосовно аномально жорстокого Басти?

- Чому саме під час полону проявився у Меггі дар батька? (Роль Меггі у розповіді дедалі зростає.)

- Яку книжку читала Меггі, коли пробудився її дар? («Пітер Пен» шотландського письменника Джеймса Баррі.) Поміркуйте, чому саме ця книжка «пробудила» дар Меггі? (Пітер Пен - вічна дитина, яка не хоче дорослішати, він товаришує з феями та вміє літати. Книжки про Пітера Пена є певною мрією людини про вічне дитинство, де можливі усілякі дива)

Перегляд відео «Меггі виконує завдання».

- Як Капрікорн намагається використати дар Меггі? (Вичитати Привида та покарати Вогнерука й служницю Резу.)

- Чому про найстрашнішого персонажа - Привида - читач дізнається тільки зараз? Який прийом використовує автор? (Розповідь побудовано так, що майже всі події ми бачимо з точки зору головної героїні, тому таємниці розкриваються поступово, як розкриваються вони перед Меггі.)

- Що уособлює образ Тіні-Привида? (Наслідки злих вчинків нікуди не зникають, вони живуть на землі, приносячи людям ще більше нещастя.)

- Як відбулася зустріч Меггі з матір'ю? Чому режисер прибирає цю сцену з фільму? (На думку режисера та за законами кіномистецтва, всі конфлікти мають розв'язатися у фіналі.)

- Як поводить Меггі під час короткого побачення з матір'ю?

- Що придумав Феноліо? Чому він не задоволений тим, що написав? Як ви розумієте думку героя, що слова у творі мають бути «правильними»?

- Чому автор збирає всіх героїв у селищі Капрікорна? (Простір селища - центр Зла не тільки в реальності Меггі та Мо, а й у реальності світу Вогнерука, тому дуже важливо саме тут знищити Зло.)

- Через яке випробування проходить дівчинка у вирішальному епізоді? Як поводить героїня? Як цю сцену втілено у фільмі? Що додає режисер? Як ці зміни додають екранізації динамічності та драматизму?

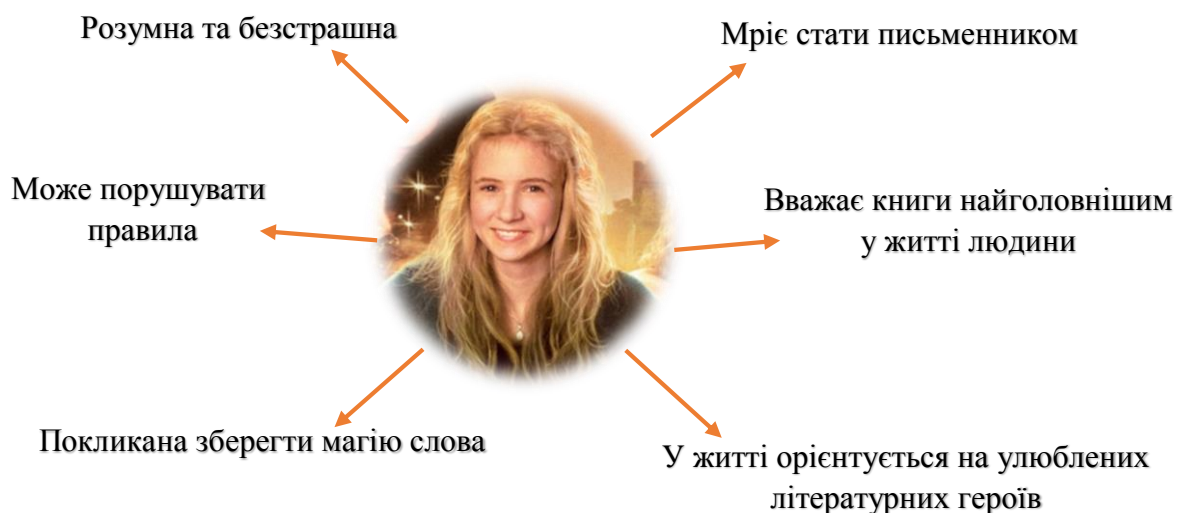
- Поміркуйте, чому саме слово письменника знищує зло в тексті? (*Варто повернутися до слів Пауля Целана, що стали епіграфом до роману: саме магічне Слово художнього твору здатне як породити, так і подолати найбільше зло.*)

- Чому саме Меггі судилося знищити Капрікорна та Привида? (*Меггі - головна героїня твору. На відміну від батька, вона розцінює свій талант не як прокляття, а як дар. Авторка бачить у ній майбутнє життя Книги.*)

Складання паспорту-анкети головної героїні.

1. Ім'я	Меггі
2. Прізвище	Фолхарт
3. Вік	12 років
4. Місце проживання	Постійно його змінює
5. Батьки	Монтімер Фолхарт
6. Рід занять	Учениця
7. Риси характеру	Допитлива, талановита, винахідлива, розумна, смілива, любляча донька.

Групування. «Меггі. Яка вона?»

Бесіда.

- Якими словами завершується твір? Поміркуйте чому? (*«Как сказал Мо, писать книги — это, кроме прочего, волшебство.» В останніх словах твору втілено його головну думку. Письменниця переконана: якщо люди про це не забудуть, чарівний світ художньої літератури завжди даруватиме їм свою магію.*)

- Як в екранізації показано талант Меггі не тільки як читця, а й як письменниці? (*Героїня пише на своїй руці фінал роману та читає.*)

- Поміркуйте, чому книжка називається «Чорнильне серце»? (*«Чорнильне серце» - це не тільки назва твору, з якої вийшли герої; не тільки чорне серце Капрікорна, що не знає ані добра, ані любові; це світ літератури, світ, в якому відбуваються дива та який змінює своїх читачів.*)

V. Рефлексія

- Доведіть, що твір К. Функе «Чорнильне серце» - це роман-фентезі.

- Які відомі вам книжки згадуються в «Чорнильному серці»? Чому саме вони?

- Чому, на думку автора та героїв, необхідно читати книжки? Що дарують книжки особисто вам?

- Які моральні проблеми порушує автор у своєму творі?

- Чому, на думку журналу «Time», Корнелія Функе — «найвпливовіша німкеня світу»? У чому полягає вплив письменниці?

VI. Домашнє завдання:

Підготуватися до контрольної роботи з теми «Сучасна література. Я і світ».

Тема. Контрольна робота. Сучасна література. Я і світ

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями знань з теми; розвивати уміння застосовувати набуті знання практично; виховувати культуру писемного мовлення.

Тип уроку: урок перевірки знань, умінь і навичок.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності.

III. Оголошення теми й мети уроку. Актуалізація опорних знань учнів.

Написати творчу роботу на одну із тем:

- ❖ Порівняльна характеристика образів Меггі та Софі, головних героїнь романів «Чорнильне серце» Корнелії Функе та «Мандрівний замок Хаула» Діани Вінн Джонс.
- ❖ «Яким постає світ майбутнього в повісті «Фах» Айзека Азімова?»
- ❖ «Проблеми освіти у творі «Фах» Айзека Азімова»
- ❖ «Проблеми добра і зла у творі «Чорнильне серце» Корнелії Функе
- ❖ «Проблеми добра і зла у творі «Мандрівний замок Хаула» Діани Вінн Джонс.

IV. Підбиття підсумків уроку

V. Домашнє завдання

Прочитати повість Улофа Старка «Петер і червоний птах».

Тема. Узагальнення вивченого матеріалу

Мета: узагальнити й систематизувати навчальний матеріал, опрацьований у курсі «Зарубіжна література. 7 клас»; розвивати й удосконалювати учнівські читацькі інтереси, стимулювати до власної творчої діяльності; сприяти формуванню всебічно розвиненої інтелектуально-творчої особистості.

Обладнання: учнівські рекламні міні-проекти у формі рекламних листків, рекламних роликів, відеорядів, буктрейлерів, слайд-презентацій тощо.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

III. захист міні-проектів за вивченим матеріалом з курсу «Зарубіжна література. 7 клас»

I група - презентація і захист рекламного міні- проекту «Билини і балади»

II група - презентація і захист рекламного міні- проекту «Історичне минуле в літературі»

III група - презентація і захист рекламного міні-проекту «Духовне випробування людини»

IV група - презентація і захист рекламного міні-проекту «Дружба і кохання»

V група - презентація і захист рекламного міні- проекту «Літературний детектив»

VI група - презентація і захист рекламного міні-проекту «Світова новела»

VII група - презентація і захист рекламного міні-проекту «Сучасна література. Я і світ»

Критерії оцінки презентації й захисту міні- проектів з вивчених у 7 класі літературних тем
Назва теми.

Науково правильне й презентабельне оформлення проекту.

Охоплення всіх творів, що вивчалися в темі, оригінальність їх представлення.

Визначення тем і провідних проблем творів певної теми.

Головні герої творів цієї теми.

Культурний резонанс творів визначеної теми.

Які важливі думки вивченої теми варто занести до власної «Скарбнички ідей на все життя».

Визначення кращого рекламного проекту, нагородження переможців.

IV. Рефлексія.

При створенні конспектів використаний підручник: О. Ніколенко. Зарубіжна література. 7 клас